

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Kvantitatiivsed meediauuringud:
Mina.Maailm.Meedia uuringu skaalade tõlgendamine
eesti- ja venekeelsete noorte hulgas
Magistritöö

Jelizaveta Tustanovskaja
Juhendaja: Anu Masso, PhD

TARTU
2014

Sisu

Sissejuhatus.....	2
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	3
1.1. Metodoloogilised lähtekohad sotsiaalteadustes.....	3
1.2. Formaliseeritud küsitlus meediauuringutes.....	6
1.2.1. Uurimisinstrumendi kvaliteet	7
1.2.2. Skaala individuaalsed tähendused.....	12
1.3 Kvantitatiivne uuring Mina.Maailm.Meedia.....	15
2. Uurimisküsimused	17
3. Uurimismaterjal ja metoodika.....	19
3.1 Kognitiivne intervjuu	19
3.2. Strateegiline valim	20
3.3. Intervjuu kava.....	21
4. Uurimistulemused.....	24
4.1. Formaliseeritud küsitluses osalemise kogemused	24
4.1.1. Osalemise ja keeldumise põhjendused	24
4.1.2. Küsitluse keel.....	32
4.2. Formaliseeritud skaalad	36
4.2.1. Skaala tüüp	36
4.2.2. Skaala pikkus	43
4.2.3. Skaalavälised variandid	50
4.2.4. Skaala keskpunkt.....	55
4.3. Skaala sõnastuste tõlgendused.....	58
4.3.1. Sagedusskaala sõnastus	58
4.3.2. Hinnanguskaala sõnastus.....	63
5. Järeldused.....	67
6. Diskussioon	73
7. Soovitused formaliseeritud meediauuringuteks	76
Kokkuvõte.....	78
Kasutatud kirjandus	80
Summary	82
Lisad	84
Lisa 1. Intervjuu kava	84
Lisa 2. Intervjuu abikaardid	88

Sissejuhatus

Sotsiaalteaduslikes uuringutes avaldab uurija uuritavatele objektidele (tahtmatut) mõju. See toimub, sest uurija konstrueerib sageli ise uurimiseks sobiva vahendi ehk uurimisinstrumenti – testi, küsimustiku vm, mis võib koolkonnast sõltuvalt olla väga erinev. Seetõttu võivad uurimisinstrumentidele omistatud tähendused erineda nii uurija kui ka erinevate uuritavate võrdluses. Objektiivse mõõtmisetaloni (nt kuidas mõõta subjektiivset usaldusväärust meedia suhtes vms) loomine on sotsiaalteadustes tavaliselt väga raske. Seetõttu peab uurija mõistma uuritava individuaalset kogemusruumi ehk elumaailma, näiteks tema keelelis-kultuurilisi ja teistest individuaalsetest kogemustest tulenevaid eripärasid.

Käesolev magistritöö keskendub formaliseeritud küsitluse ankeedi kui sotsiaalteadusliku uurimisinstrumenti tõlgendamisele eesti- ja venekeelsete noorte hulgas. Selle magistritöö eesmärgiks on uurida, kuidas tõlgendavad inimesed erinevaid küsimusi, küsimuste skaalasid ja vastusevariantide sõnastusi, tulenevalt oma individuaalsetest keelelis-kultuurilistest jms kogemustest. Uuring on läbiviidud Mina.Maailm.Meedia 2011.a uuringu ankeedi küsimuste baasil ning kvalitatiivse kognitiivse intervjuu meetodil. Seetõttu omab käesolev magistritöö ka praktilist eesmärki – analüüs võimaldab hinnata formaliseeritud meediauuringute tulemuste tõlgendatavust ning teha ettepanekuid usaldusväärsuse tagamiseks tulenevalt formaliseeritud küsitluse skaaladest.

Töö teoreetiline osa käsitleb sotsiaalteaduste metodoloogilisi lähtekohti, peamiselt räägib see interpretatiivsest ja konstruktivistlikust paradigmast ning nende kasutamisest meediauuringutes. Lisaks sellele keskendutakse töös formaliseeritud küsitluse kvaliteedi mõistele ning selle tagamise võimalikele aspektidele tulenevalt uurimisinstrumentist ehk ankeedi küsimustest ja küsimuste skaaladest. Samuti sisaldab teooria alateemana ülevaadet elumaailma mõistest, kuna töö autor eeldab, et formaliseeritud küsitluste skaalade tõlgendamisvõimalused tulenevad eelkõige erinevatest individuaalsetest kogemusruumidest ehk elumaailmast.

Käesolev töö koosneb seitsmest osast. Töö esimeses osas antakse ülevaade teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest. Edasi liigutakse uurimisküsimuste ja töö metodoloogiliste põhimõtete seletamiseni. Kõige mahuka osa tööst moodustab kvalitatiivsete süvaintervjuude analüüs. Töö lõpeb diskussiooni ja kokkuvõttega.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

1.1. Metodoloogilised lähtekohad sotsiaalteadustes

Sotsioloogias on kasutusel korraga mitmeid paradigmasid, mis aitavad meil ühiskonna erinevaid aspekte uurida ja mõista. Empiirilise sotsiaalteadusliku uurimistraditsiooni ühe sõnastaja Auguste Comte'i hinnangul tuleks keeruka ja kompleksse inimühiskonna mõistmiseks lähtuda reaalteadustele omastest meetoditest. Comte'i (2009) järgi eeldab traditsiooniline ehk positivistlik paradigma, et teadus on objektiivne ja väärtustevaba ning empiirika peab teooriat kinnitama. See tähendab, et positivism ei eralda teooriat praktikast, kuid taotleb täppisteadustele omast täpset mõõdetavust. Samuti väitis Comte (2009), et sotsioloogia ülesandeks on empiirilistele uurintutele tuginedes sotsiaalsete nähtuste prognoosimine.

Algselt olid sotsioloogilised uuringud, mille hulka kuuluvad ka kvantitatiivsed meediauuringud, olemuslikult positivistlikud. Eeldati, et kõikidel sündmustel on põhjused ja on võimalik leida seosed põhjuste ja tagajärgede vahel, ning seega on teaduslikke teooriaid võimalik reaalsuse vaatlemise teel kas kinnitada või ümber lükata. Positivistliku paradigma kohaselt on võimalik üldistada uurija poolt vaadeldavaid üksikjuhte kogu maailmas kehtivateks üldisteks reegliteks, mille olemasolu võimaldab nende kasutamise teel erijuhtudel ka nähtusi ennustada (Cohen & Manion 1994, Haagi 2008:2 kaudu). Sellistest eeldustest lähtudes kasutasid ka sotsiaalteaduslikud uurimismeetodid algselt loodusteaduslikele lähenemistele omaseid kvantitatiivseid meetodeid. Nimetatud meetodid eeldasid sotsiaalsete nähtuste mõõtmist ning analüüsi arvuliselt.

Olulisi pöörded sotsiaalteadustesse tõi 20. sajandi teine pool, mil reaktsioonina kvantitatiivsete meetodite domineerimisele tekkis kvalitatiivne lähenemine. Üheks muutuste põhjuseks oli Kuhn'i töö *The Structure of Scientific Revolutions* (1962), mis sai suure tähelepanu osaliseks ning tõi välja uue käsitluse teaduse mõistmisest. Kuhn ning tema kaaskondlased sotsioloogia ja antropoloogia vallas tutvustasid uut pluralistlikku lähenemist teaduslikule mõistmisele. Kuhn'i ning tema kaasmõtlejate sotsioloogilise lähenemise mõjul avarus arusaam sotsiaalteadusest ning selle mitmekesisest olemusest, mille tulemusena muutus sotsiaalteadustes tõsiseltvõetavamaks ka kvalitatiivne interpretatiivne lähenemine, mis siiani oli kuulunud eelkõige humanitaarteaduste valdkonda (Kuhn 1962). Muutus võeti eriti hästi vastu nende uurijate poolt, kes olid rahulolematud seniste uurimispraktikatega, kus metoodika eeldas ranget reeglite järgimist ja ettekirjutatust. Selliselt toimus teatud

paradigmaatiline nihe sotsiaalteaduslikus metodoloogias ehk eelnevalt nimetatud positivistliku paradigma kõrval muutus oluliseks nn interpretatiivse ehk konstruktivistliku sotsioloogia roll.

Interpretatiivse paradigma põhiargumendiks oli see, et kuna loodusteadused tegelevad elutute objektidega, mis eksisteerivad väljaspool meid, ei saa loodusteaduse meetodeid üks-üheselt üle tuua inimteadustesse (Hammersley 1992). Vastusena positivismile oletab interpretatiivne lähenemine, et tegelikkus ei ole objektiivne, kuid eksisteerib iga indiviidi mõtetes ja tajudes. Seega peab uurija pigem püüdma mõista kontekstuaalseid tegelikkusi ja subjektiivseid tähendusi, millest kujuneb inimeste maailmamõistmine.

Kui positivistid tähtsustasid objektiivsust ja fakte (subjektiivsuse ja tunnete ees), siis interpretatiivne lähenemine eeldab tegelikkuse subjektiivsust, mistõttu ei usuta absoluutse tõe olemasolusse. Lähtutakse arusaamast, et ühiskond on sotsiaalselt konstrueeritud ja sotsiaalsete fenomenide uurimine toimub läbi indiviidide endi. Selline lähenemine eeldab, et inimese kogemused on konstruktsioonid, milles peegelduvad neile nende endi poolt antud tähendused. Samas ka inimese arusaamine iseendast on sotsiaalselt konstrueeritud ehk inimesed loovad pidevalt ise oma reaalsust. Näiteks Weber (1992) väidab, et sotsiaalne reaalsus on inimeste läbielatud kogemus oma maailmast. Majanduslikud ja ajaloolised detailid ühiskonnast on küll olulised, kuid esmatähtis on see, millise tähenduse inimesed neile annavad, kuidas läbi elavad, kuidas see mõjutab nende otsuseid ja eluviisi. Sellisest põhimõttest lähtuv sotsiaalteaduslik uuring eeldab aga, et uurija suudab oma uurimisobjekte ja nende konstrueeritud reaalsusi mõista.

Kuni viimaste kümnenditeni on need kaks lähenemist - positivistlik ning interpretatiivne ning neile vastavad uurimismeetodite traditsioonid – kvantitatiivne ja kvalitatiivne - olnud suhteliselt eraldiseisvad, mingil määral isegi vastandlikud. Samas on sellist vastandust kritiseeritud ning öeldud, et sotsiaalteadusliku uurimuse usaldusväärsust ning teaduse enda potentsiaali pole piisavalt ära kasutatud. Näiteks Taagepera (2008) väidab, et positivistlik lähenemine kvantitatiivses uuringus vähendab uurija ja tema tõlgenduste osa järelduste tegemisel, mistõttu uuringud on oma olemuselt liialt kirjeldavad. Selleks, et suurendada sotsiaalteadusliku uuringu potentsiaali luua kompleksseid sotsiaalseid protsesse hõlmavad selgitused, peaksid Taagepera hinnangul ka kvantitatiivsed sotsiaalteaduslikud analüüsid varasematest vähem lähtuma positivistlikest traditsioonidest (nt mitmekesisemalt kasutama erinevaid statistilisi meetodeid üksiknähtuse analüüsimisel). Käesoleva uuringu kontekstis

tähendab see seda, et ka formaliseeritud uurimisinstrumentide individuaalsete tõlgenduste uurimine võib olla üheks oluliseks vahendiks meediauuringute usaldusväärsuse tagamisel.

Viimasel ajal on selline kahe paradigma vastandus vähenema hakanud. Kui varasemalt lähtusid kvantitatiivsed sotsiaaluuringud eelkõige positivistlikust traditsioonist, siis käesolevalt kasutatakse üha enam interpretatiivse paradigma põhimõtteid ka kvantitatiivses analüüsis. Üheks näiteks on erinevate struktuurianalüüsi meetodite kasutamine (nt faktor- ja klasteranalüüs), mis omistavad statistiliste kriteeriumite kõrval suhteliselt suure tähtsuse uurija enda subjektiivsete tõlgenduste rollile. Käesolevas töös olen alusena kasutanud Mina.Maailm.Meedia uuringut, milles kasutatavaid koondtunnuseid ehk indekseid võib samuti pidada üheks meediauuringutes kasutatava interpretatiivse lähenemise näiteks. Mina.Maailm.Meedia (2002) ankeedis on ligi 800 algtunnust, mis on võetud kokku ligikaudu sajaks koondtunnuseks, mis on võimaldanud analüüsi tulemusi üldistada (Vihalemm 2009).

Kahe paradigma lähenemise põhjuseks võib pidada nii analüüsifookuse üha suurenevat kompleksust auditooriumi eelistuste uurimisel kui ka tehnoloogilisi muutusi (sealhulgas nt analüüsitarkvara levikut). Metodoloogiliste rõhuasetuste muutuste üheks näiteks võib pidada ka seda, et algselt kvalitatiivsest traditsioonist lähtuvad meediauuringud on hakanud üha enam tähelepanu pöörama kvantitatiivsetele lähenemistele (nt nn *big data* lähenemine). Samas esitavad sellised muutused suure väljakutse uurijale uurimisinstrumendi väljatöötamisel, kuna uurija peab olema teadlik ka uurimisinstrumendiga seotud erinevatest tõlgendustest.

Käesolevas töös keskendutakse eelkõige teatud interpretatiivsetele elementidele meediauuringutes, kus auditooriumi eelistuste mõistmiseks on tavaks kombineerida nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset lähenemist. Samuti lähtutakse meediauuringutele omasest konstruktivistlikust paradigmast, mille järgi on teadusliku teadmise kvaliteedi tagamine sõltub erinevatest teguritest ning sealhulgas ka sellest, kuivõrd uurija on teadlik uuritava kogemustest ja tajumistest.

1.2. Formaliseeritud küsitlus meediauuringutes

Käesolev töö on keskendunud kvantitatiivsetes meediauuringutes kasutatud peamisele meetodile ehk formaliseeritud uuringule, mida viiakse läbi ankeedi abil. Formaliseeritud küsitlus on uurimismeetod, mille käigus vastavad osalejad selgelt määratletud sõnastusega küsimustele rangelt määratud järjekorras. See meetod on meediauuringutes laialdaselt kasutatav, kuna selle abil on võimalik teada saada ühiskonna või grupi liikmete suhtumisi erinevatesse probleemidesse, tõekspidamisi, arvamusi, valikuid, hoiakuid, huvisid jne. Formaliseeritud küsitlust võib läbi viia erinevatel viisidel, kirjalikult või suuliselt, näost-näku või telefoni, posti, interneti jms teel. Käesolevas töös keskendun Mina.Maailm.Meedia uuringule, kus intervjueritud ise näevad enamasti ka skaalasid ja küsimusi visuaalselt (seda nii kirjaliku ankeedi kui ka suulise intervjuu korral; viimasel juhul kirjalike abikaartide vormis). Võib arvata, et skaalade tõlgendus võib erineda, juhul kui uuritavad näevad ise skaalat visuaalselt või kui seda ei nähta (nt telefoni intervjuu korral). Käesolevas uuringus keskendutakse aga eelkõige formaliseeritud küsitluse uurimisinstrumentidele omistatud üldistele tähendustele olukordades, kus uuritavad ise näevad küsitlusskaalasid.

Küsimustiku täitmine on mõnevõrra sarnane tavalise vestlusega, kuigi selline vestluse formaat eeldab, et uurija vaid küsib ning vastaja vastab. Täpselt nagu igas teises vestluses, tugineb vastaja oma eeldustele ning vastab küsimustele niimoodi, nagu ta küsimustest ja nende tähendustest aru saab. Formaliseeritud küsitluse meetodil on nii plusse, kui ka miinuseid. Näiteks, Buckingham & Saunders (2004) väidavad, et selle eeliseks on kindlasti kiirus, suhteline odavus, võrreldavuse tagamine ning see sobib hästi selgitamiseks just arvamusi ja hoiakuid. Selline küsitlus võimaldab siduda eri ainevaldkondi, näiteks jälgida seoseid meediakasutuse üldiste huvide ja tegevustega, eritingimuste ja kogemusega.

Nagu selgub empiiriliste meediauuringute arengu ülevaatest Eesti kohta aastatel 1965–2004 (Vihalemm 2004), on Eestis toimuvate meedia sisu ja auditooriumi uuringute maht ja mitmekesisus suhteliselt suur. Vihalemm (2004) nimetab Nõukogude aja meediauuringuid aastatel 1958-1965 embrüonaalseks perioodiks Nõukogude sotsioloogias. See tähendab, et sel ajal korraldati esimesed regulaarsed meediauuringud (1965-66 „Edasi“ lugejaskond). „Edasi“ leht kujunes tõsiselt arvestatavaks teguriks ühiskonnaelu kajastamisel ja korrastamisel, see kujunes ühtlasi vahendiks rahva võitluses oma õiguste ja inimväärikuse eest. 1965-1972. aastaid on nimetatud kuldajastuks Nõukogude sotsioloogias, mil viidi muuhulgas läbi arvukalt meediauuringuid. 1973-1975 on repressioonide aeg ja ideoloogiline puhastustöö, millele oli

iseloomulik meediauuringute arvu vähenemine. 1975-1980 lõpuni toimus stagnatsioon ning meediauuringud ei korraldatud (Vihalemm 2004: 102-106). 1990-aastatel toimus rakenduslike uuringute kommersialiseerimine, mis tähendab, et tekkisid turu ja avaliku arvamuse uuringufirmad (Vihalemm 2004: 210).

Praegu tegelevad Eestis meediauuringutega nii ülikoolid kui kommertsfirmad. Eestis on olemas neli kommertslikku uurimisfirmat, mis korraldavad muuhulgas kvantitatiivseid meediauuringuid. TNS Emor on neist kõige aktiivsem ning juhib tellitud uuringute turgu. Siiski kasutavad näiteks Eesti Rahvusringhääling (ERR) ja ajalehed ka teiste agentuuride teenuseid, nii ühekordsete kui ka põhjalikumate projektide jaoks. Ka Eesti Rahvusringhääling viib igal aastal läbi mahuka meediauuringu, milles osaleb ligikaudu 1500 Eesti elanikku vanuses 15–74 aastat.

1.2.1. Uurimisinstrumendi kvaliteet

Formaliseeritud küsitluse üheks usaldusväärsuse tagamise vahendiks on sobiva uurimisinstrumendi ehk ankeedi koostamine. Käesolevas uuringus keskendutakse eelkõige ankeedi ühele olulisemale osale ehk formaliseeritud ankeedi küsimustele, vastusevariantidele ja mõõteskaaladele, mille abil andmeid kogutakse.

Meediauuringute uurimisobjekte ja nähtuseid võib mõõta mitmel erineval viisil: märkida üles formaliseeritud kujul ehk arvuna või kirjeldada vabas vormis sõnaliselt ehk nn avatud küsimuse vormis. Kuigi käesolevas töös leiavad käsitlemist ka vabas vormis sõnastatud nn avatud küsimused, keskendub töö peamiselt formaliseeritud ehk vastusevariantidega küsimustele. Sotsiaalteaduslikes uuringutes, mis keskenduvad sotsiaalsete protsesside ja objektide uurimisele, on skaala peamiseks vahendiks uuritava mõõtmisel. Üldistatult võib öelda, et skaala on konkreetsete küsimuste vastusevariandid, mis on koostatud kindlal viisil ehk võimaldavad arvuliselt väljendada vastaja subjektiivset hinnangut uuritavale nähtusele (Averjanov 1998). Kuna sotsiaalsed nähtused ja protsessid ei ole tavaliselt ühemõttelised ega objektiivsed, pole need ka loodusteadustele omaselt objektiivse mõõteinstrumendi (nt joonlaud) abil mõõdetavad. Uurija poolt sõnastatud ankeedi küsimus koos konstrueeritud mõõteskaaladega võimaldab vastaja hinnanguid täpsemalt määratleda (Averjanov 1998).

Mõõteskaalad on uuringu disaini jaoks olulised kahel põhjusel. Esiteks annavad need kõige konkreetsema ülevaate abstraktsetest uurimiskonstruktidest ja muutujatest. Teiseks, statistilise

uuringu andmekogum on analüüsitav ja tõlgendav just varem koostatud mõõteskaala ja selle arvuliste väljenduste põhjal. Seega sõltuvad uuringu tulemused otseselt skaalatüübist, mida on andmete kogumisel kasutatud (Marczyk et al 2005).

Stevens (1946) väidab, et kõiki teaduslikke mõõtmisi on võimalik teostada nelja tüüpi skaalade alusel, mida ta nimetas nominaal- (*nominal*), ordinaal- (*ordinal*), intervall- (*interval*) ja suhteskaaladeks (*ratio*). Stevensi teooria kohaselt liigitatakse skaalasid tänapäevani nendesse nelja põhilisse tüüpi (vt tabel 1.).

Tabel 1. Skaalatüüpide definitsioonid Stevens'i (1946) järgi.

	Definitsioon	Näide
Nominaalskaala	Skaalapallid ja nende numbrilised väärtused pole esitatud loogilises järjestuses. Analüüsi võimalused piirduvad väärtuste esinemissageduse loendamise ja väärtuste võrdlemisega.	2011.a Mina.Maailm.Meedia uuringus Ajalehtede („Postimees“, „Äripäev“, „Õhtuleht“ jne) jälgimine etteantud dihhotoomset ¹ skaalal (jah, ei) või ajalehtede lugemisel eelistatud keel (eesti, vene jne).
Järjestusskaala	Mõõdetud järjestustunnustele võib rakendada mistahes tehet, mis ei muuda tunnuse väärtuste järjekorda ja säilitab indiviidide naabrussuhted selles. Sellel skaalal on väärtused, mida on võimalik järjestada.	Mina.Maailm.Meedia uuringus küsimus usalduse kohta erinevate institutsioonide ja organisatsioonide suhtes („usaldan täiesti“, „pigem usaldan“, „pigem ei usalda“ „ei usalda täiesti“) ehk sotsiaalteadustes kasutatav nn Likert'i skaala, kus on olemas selge keskpunkt, kaks taset üleval ja kaks allpool.
Vahemikskaala	Mõõdetud tunnused väljendavad otseselt kogust, kvantiteeti. Vahemikskaala nullpunkti asukoht on kokkuleppeline. Skaala koosneb väärtustest, mida saab järjestada ning millele vastab ka mingi arvuline mõõde. Tegemist on selgelt mõõdetavate vahemikega, mille igale osale omistatakse mingi tekstiline nimetus.	Mina.Maailm.Meedia 2011.a ankeedis on vahemikskaala näiteks vastaja pere keskmine netosissetulek ühe pereliikme kohta kuus.
Suhteskaala	Kasutatakse valdavalt füüsikaliste suuruste mõõtmisel. Skaalale on iseloomulik fikseeritud nullpunkti olemasolu.	Meediauuringutes suhteskaalasid tavaliselt ei kasutata, kuna selle skaala omaduseks on mõõtmine etalonobjekti või teise objekti (või ka sellesama objekti teise ajahetke) suhtes.

¹ Dihhotoomset skaalat olen käesolevas töös vaadanud nominaalskaala erijuhtumina.

Nominaalskaalat iseloomustavad väärtused, mis kuuluvad ühte sisulisse kategooriasse, kuid ei ole omavahel kuidagi seotud. Seega nominaalskaala väärtustel puudub järjekord ning nende põhjal pole võimalik teha arvulisi manipulatsioone (nt arvutada keskvaartust). Ainult skaala nimetuse põhjal ei ole võimalik otsustada, kumb skaalapallidest on „esimene“, „suurem“ või „parem“. Seetõttu kasutatakse nominaalskaalasid pigem respondentide määratlemiseks, grupeerimiseks ja süstematiseerimiseks.

Järjestusskaala on sobiv olukordades, mil vastaja väljendab oma subjektiivset hinnangut. Erinevalt nominaalskaalast, on etteantud vastusevariante võimalik loogiliselt järjestada. Peamiseks probleemiks nimetatud skaala juures on tulemuste tõlgendamisprobleem, kuna uurija ei pruugi järjestusskaala tähendusest vastajaga sarnaselt aru saada. Järjestusskaalaga mõneti sarnane on vahemikskaala, mis erineb järjestusskaalast selgete mõõdetavate skaalapallide poolest.

Viimane tabelis esitatud skaalat – suhteskaalat – kasutatakse tavaliselt füüsikaliste suuruste mõõtmisel, seega meediauuringutes suhteskaala kasutamine on pigem erandlik. Käesolevas töös leiavad kasutamist eelkõige uuringus Mina.Maailm.Meedia sagedamini meediajälgimise uurimisel kasutatud skaalasid. Peamisteks kasutatud skaalatüübiks on järjestusskaala, mille abil analüüsitakse nt erinevate meediakanalite jälgimise sagedusi (sagedusskaala kui järjestusskaala erijuhtum) või jälgimise sagedustele või kanalile endale omistatud hinnanguid (hinnanguskaala kui järjestusskaala erijuhtum).

Konkreetsete skaalatüüpide valik on üks olulisemaid eeltingimusi, millest tuleneb kvantitatiivsete meediauuringute kvaliteet. Erinevad autorid (vt nt Laherand 2008) on toonud välja erinevaid uuringu kvaliteedi kriteeriume, mh eraldi kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete uuringute korral. Kvantitatiivsete uuringute traditsioonis on uurijad olnud suhteliselt üksmeeles, et kvaliteetse ja soovitud sotsiaalset nähtust mõõtvat küsitlusankeedi konstrueerimiseks tuleb järgida kolme faktorit: valiidsus, reliaablus ja hälve puudumine (Woolfolk et al, 2008). Hälve antud kontekstis tähendab eelkõige vastuolu konstrueeritud reaalsusega.

Valiidsus (*validity*) on küsitluse omadus mõõta seda, mida ta mõõtma peab. Valiidsuse mõiste on mingil määral võrdne tõepärasusega. See näitab, kuivõrd mõõdab küsimustik või ankeet just seda, mida ta väidetavasti peaks mõõtma ja mitte midagi muud. Uurimus on valiidne (tõene, täpne) kui ta mõõdab täpselt neid uuritava fenomeni tunnusoone, mida kavatsetakse

kirjeldada, seletada või teoretiseerida. Marczyk et al (2005) toovad välja neli valiidsuse tüüpi: sisemine valiidsus, väline valiidsus, konstrukti valiidsus ja statistiline valiidsus.

Sisemine valiidsus näitab uuringu võimet kindlaks teha põhjuslikke või korrelatiivseid seoseid sõltuvate ja sõltumatute muutujate vahel. Teiste sõnadega – uurija ja uuritava subjektiivne mõistmine, isiklik kogemus ja isegi keel võivad andmeid, nende kogumist ja tõlgendamist oluliselt mõjutada. Just see üleküsimine, täpsustamine ja mõistmine suurendavad sisemist valiidsust (Hammersley 1992). Käesolev uuring keskendub eelkõige sellele, kuidas on võimalik suurendada uuringu sisemist valiidsust, kuna uuritakse subjektiivseid tõlgendusi formaliseeritud küsitlusankeedi suhtes.

Väline valiidsus näitab, mil määral on uuringu tulemused üldistatavad kogu populatsioonile. Ohud välisele valiidsusele (üldistusjõule) on sõltumatute muutujate mitmeti tõlgendatavus, sõltuvate muutujate ebaadekvaatne formuleering, valimi nõrk representatiivsus ning uurimuse eesmärkide aimamine respondentide poolt. Teiste sõnadega tähendab kõrge väline valiidsus, et tulemusi saab üldistada mitmetele situatsioonidele ja mitmetele inimgruppidele. Samas aga tähendab madal väline valiidsus, et tulemused kehtivad vaid teatud tingimustes, näiteks sõltuvalt ühiskonna olukorrast, uuritava rühma tegevustest või isegi grupi tujust. Näiteks formaliseeritud küsitluse Mina.Maailm.Meedia korral võib välist valiidsust pidada suhteliselt heaks, kuna uuritavate rühm on moodustatud juhuvalimi ja territoriaalse representatiivsuse põhimõttest lähtudes.

Konstrukti valiidsus määrab, kas instrument mõõdab just seda nähtust, mida me tahame mõõta. Sellisel juhul peame kindlad olema, et küsimustik kogub andmeid küsimuste kaudu just selle konstrukti kohta. Valiidsuse kontrollimiseks saab loodud uut instrumenti (mõõtmistulemusi) võrrelda juba olemasolevatega, mille valiidsus on kinnitust leidnud. Üheks võimaluseks kvantitatiivsete meediauuringute valiidsuse suurendamiseks on indekseid ehk koondtunnuste loomine; ka skaala täpsus ehk selle tundlikkus (skaalajaotuste detailsus, valikvastuste mitmekesisus) võib valiidsust toetada. Konstrukti valiidsuse mõiste on ka käesoleva töö raames oluline, kuna uuringu raames soovin välja selgitada, mida täpselt mõõdavad Mina.Maailm.Meedia küsitluse skaalad küsimuste ja vastusvariantide erinevate sõnastuste korral.

Statistiline ehk sisu valiidsus näitab, kui hästi peegeldavad konkreetsed üksikküsimused uuritavat valdkonda, vastavad probleemile. Teisiti öeldes, kas uuritava konstrukti kõik

aspektid on piisavalt haaratud loodud uurimisinstrumentiga. Näiteks, Mina.Maailm.Meedia uuringu käigus viiakse korraldatakse valiidsuse suurendamiseks uuring läbi kahes osas – nii respondentide poolt isetäidetava ankeedi kui ka suulise intervjuu vormis.

Teine küsitlusuuringu kvaliteedi hindamise mõõde valiidsuse kõrval on reliaablus (*reliability*), mida väljendab testitulemuste seesmine ühtsus ja tulemuste stabiilsus. Reliaablus ehk usaldusvärsus on sotsiaalteadustes kasutusel olev kontseptsioon, mille eesmärk on kirjeldada uurimustöö tulemuste paikapidavust ning samas hinnata seda, mil määral on uurimuse tulemused sõltuvad juhuslikest faktoritest, mida uurimustöö ei käsitle. Reliaablus näitab, kuivõrd stabiilsed on testimise tulemused nii korduvkasutusel kui ka testi eri osade vahel (Hammersley 1992).

Reliaablus näitab, kuivõrd täpselt ehk mõõtmisvigadeta test/küsimustik uuritavat nähtust mõõdab. Kuna ühiskonna nähtuste ja inimeste arvamuste uurimine on keeruline protsess, mis sõltub paljudest uurija poolt kontrollitamatutest mõjuteguritest, võib öelda, et sotsiaalteaduslikes uurimustöodes on sajabrotsendiline reliaablus pigem ideaal kui nõue. Mida usaldusväärsem on formaliseeritud küsitlus, seda vähem on temas juhuslikke vigu. Käesolevas töös on analüüsitud uuringu Mina.Maailm.Meedia reliaablust seeläbi, et uuritavad seletavad oma vastuste valimise mehhanisme tulenevalt erinevatest küsimuste ja vastuste sõnastustest. Eeldan, et selline uuritavate vastamisprotsessi mõistmine võib mingil määral reliaablust suurendada.

Kvantitatiivsete meediauuringute reliaablus on mõnes mõttes olulisem kui valiidsus, kuna olukorras, kus vastusevariandid on ette antud, mõõdab selline uurimisinstrument eeldatavalt ühtesid ja samu hoiakuid või omadusi. Probleemid tekivad kvantitatiivse meediauuringu korral eelkõige valiidsusega. Kui oletada, et peamiseks uurimisinstrumentiks kvantitatiivseks meediauuringute korral on anketeerimine, siis konstrueeritud teadmised on paratamatult ühekülgsed, loodud uurija arusaamadest lähtuvalt. Formaliseeritud küsitluses on etteantud küsimuste ja vastusvariantide tõlgendamine uuritavate poolt kontrollimatu ning seega võib langeda ka sellise küsitluse usaldusvärsus. Ilma vastajate seletusteta, kuidas ja miks nad valivad just sellised vastusevariandid, on uurijal võimatu väita, et kogutud andmed tõepoolest peegeldavad sotsiaalset reaalsust. Seetõttu püüab käesolev uurimus välja selgitada, kuidas tajuvad vastajad ankeedi struktuuri, küsimuste ja valikvastuste sõnastust, küsimuste tüüpe jms ning kuidas erinevad küsitluses kasutatud vahendid mõjutavad nende vastamist ning seega küsitluse kvaliteeti.

1.2.2. Skaala individuaalsed tähendused

Uurimisinstrumendi kvaliteeti mõjutab kindlasti see, kuivõrd põhjalikult uurija tegeleb selle konstrueerimisega. Kuna uurija konstrueerib küsimused ja skaalapallid lähtuvalt oma enda kogemusest, ei pruugi need olla arusaadavad uuritava jaoks, mistõttu uurimuse kvaliteet võib langeda. Formaliseeritud uuringute kvaliteedi tagamise üheks teguriks on seega uurija poolt uuritava kogemuste mõistmine.

Käesolevas uuringus analüüsitakse formaliseeritud ankeetküsitluse küsitlusskaalade individuaalseid tõlgendusi. Eelduseks on, et uurija sõnastab ja uuritavad mõistavad meediuuringutes kasutatavaid küsitlusskaalasid tulenevalt oma individuaalsest kogemusruumist ehk elavikust. Elaviku ehk elumaailma (*life-world/Lebenswelt*) teooria pakkusid välja Alfred Schütz ja Thomas Luckmann (1973), kes mõistavad seda kui maailma, mida inimesed läbi elavad ja mis on nende jaoks subjektiivselt olemas. See elumaailm on sotsiaalne reaalsus, mis kujuneb just inimeste tegevuse tulemusel, aga samas ka mõjutab omakorda inimeste tegevust. Käesoleva töö raames püüan selgitada, kuidas inimeste individuaalsed kogemused mõjutavad nende skaala küsimuste ja tähenduste mõistmist ning vastamisprotsessi, kuna need tegevused mõjutavad eelkõige uuringute tulemusi.

Elavik on kui intersubjektiivne sotsiaalne reaalsus, mida inimesed oma tegevustega kujundavad ja mis omakorda mõjutab ka inimeste tegevust. Selline lähenemine toetab samas arvamust, mille järgi iga küsitluse osaleja isiklik kogemus mõjutab mitte vaid tema vastamist kuid samas ka seda, kuidas ta mõistab seda küsitlust. Schütz ja Luckmann (1973) märgivad, et sotsiaalne ja kultuuriline maailm on ajalooliselt inimesele ette antud. Seeläbi moodustub sotsiaalsest ja kultuurilisest maailmas raamistik, milles inimene koos oma kaaskodanikega viibib ja tegutseb. Seega saab väita, et lisaks individuaalse lähenemise tähtsusele peab uurija usaldusväarsuse nimel arvestama kultuuritausta olulisusega.

Käesolevas uuringus võib elumaailma vaadelda kogemusruumina, millega uurija peab arvestama, kui ta konstrueerib uurimisinstrumendi koos skaaladega. Käesoleva töö keskseks mõtteks on see, et uurimisinstrumendi kvaliteet sõltub muuhulgas sellest, kuidas uurija suudab uuritava seisukoha, elaviku ehk kogemusruumiga uurimisinstrumendi konstrueerimisel arvestada. Vastasel juhul on instrumendid konstrueeritud vaid uurija seisukohast lähtuvalt. Selle tulemusena ei pruugi uuritavad ankeedis etteantud küsimusi mõista või ei pruugi etteantud vastusevariantide hulgast sobivaid leida. Tulemuseks on olukord, kus uuritavate elumaailma uurimise asemel taastoodetakse uurija enda vaadet ehk

elumaailma, mille tulemusena kannatab uuringu kvaliteet. Selliselt on inimeste isiklik kogemus ja selle kogemuse analüüs oluline teadmiste allikas meediauuringute tulemuste tõlgendamiseks, aga ka uuringu usaldusväärsuse hindamisel.

Varasemad empiirilised uurimused annavad tunnistust erinevatest kogemusruumidest, millega küsitlusankeedi koostamisel ning uuringu planeerimisel tuleb arvestada. Wagneri ja tema kaasamõtlejate poolt korraldatud uuringud (2006) kinnitavad, et uurija peab kindlasti arvestama erinevate küsimuste sõnastuste ning valikvastuste ja skaala tähendustega juhtudel, kui tegemist on uuringuga, milles osalevad erinevad etno-kultuurilised rühmad. Kvantitatiivse uuringu sisuline skaala ja vastusvariantide sõnastus, skaalapallide väärtused ning skaala pikkus peavad erinevate rühmade jaoks omama sarnast semantilist tähendust. Ilma seda arvestamata ei saa uurija võrrelda uuringu tulemusi ehk vastajate hinnanguid ja hinnangute tähendusi, sest analüüs ei pruugi olla valideeritud. Wagner (2006) avaldab samuti kahtlust lihtsustatud ehk ühe kultuuriruumi jaoks konstrueeritud skaalaväärtuste valideerimise osas. Ta lisab, et kui skaala on koostatud ühe kultuuriruumi jaoks, siis seda ei tohi teise kultuuriruumi jaoks standardiseerida ja taaskasutada, kuna küsimuste ja valikvastuste sõnastused omavad spetsiifilisi tähendusi erinevate kultuuritaustaga inimeste jaoks. Eesti meediauuringute raames võib see näiteks tähendada, et eesti ja vene keele kõnelejad omavad sisuliselt erinevat informatsiooni, mis kindlasti mõjutab nende meediajälgimist ning seega hoiakuid ja arvamusi.

Ka Eestis läbiviidud uuringud annavad tunnistust sellest, et oluliseks elumaailma kogemuseks, mida tuleb mha arvestada ka küsitlusankeetide koostamisel, on indiviidi keelelis-kultuuriline taust. Eesti on ajalooliselt kujunenud riigiks, kus elab ligi 120 rahvusest inimesi, kelle kultuuriline ja keeleline taust on erinev. Viimasel rahvaloendusel (2011) selgus, et Eestis elab 1,29 miljonit inimest, kellest eestlasi on 69%, venelasi 25% ja muid rahvusi 5% (Eesti Statistikaamet, 2012). Eestis toimuvad meediauuringud on keskendunud tavaliselt eesti ja vene keele kõnelejatele. Loomulikult on nende uuringus osalejate keele- ja kultuuritaust väga erinev ning sellega tuleb kindlasti arvestada sotsiaal- ja meediauuringuid korraldades. Näiteks, EMORi teleauditooriumi ülevaade aprillikuus (2014) näitab, et eestlastel jagunes telekanali jälgimiseks kulunud aeg esmajoonel Kanal 2 (23.1%), ETV (20.6%) ja TV3 (19.3%) vahel ning mitte-eestlastel PBK (20.7%), NTV Mir (14.5%) ja RTR Planeta (12.9%) vahel.

Samuti on uuringud näidanud teiste kogemusruumide olulisust, nt soolisest, erialasest, põlvkondlikust jms kogemusest tulenevat erinevat suhet maailma. Näiteks on uuringud

näidanud põlvkondlike erinevuste olulisust nii Eesti eri rahvarühmade eluga rahulolu hinnangutes (Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011), sotsiaalse ruumi tajus (Masso 2011), aga ka väärtushinnangutes (Kalmus, Vihalemm 2008). Samuti näitavad uuringud soolisi erinevusi, millega küsitlusankeedi koostamisel tuleb arvestada. Nii näiteks võivad naised olla ankeetidele vastates emotsionaalsemad kui mehed ning seega võivad vastata ankeediküsimustele eeldatavasti intuitiivselt (Simon-Thomas, 2007).

Tõenäoliselt võivad kõik need mõjutegurid ka formaliseeritud skaalade tõlgendusi kujundada. Käesolevas töös eeldan, et formaliseeritud küsitluse läbiviimisel mängivad Eestis olulist rolli indiviidi keele- ja kultuuritaust, mis on läbipõimunud individuaalse põlvkondliku jms kogemusega. Samuti eeldan, et formaliseeritud meediuuringute planeerimisel tuleb lisaks arvestada uuritavate erialaste (nt psühholoogi ja ajakirjaniku maailmakäsitlus võib olla erinev), vanuseliste (vanus on otseselt seotud elukogemusega, seega vanemad inimesed võivad omada noortest erinevat elumaailma pilti) ja muude parameetritega.

Erinevad uuringud on näidanud, et tulenevalt indiviidi kogemustest võidakse väga erinevalt mõista uuringus kasutatud ankeediküsimusi ja tõlgendada formaliseeritud küsitluse skaalasid. Sellest tulenevalt võib usaldusväärsete tulemuste saamine sõltuda suuresti kasutatavatest küsimuste tüüpidest ja vastusevariantide skaaladest. Näiteks Schwarz ja tema kolleegid (1991) kirjeldavad Saksamaal läbiviidud uuringut, mille järgi hinnanguskaalade korral andsid uuritavad süstemaatiliselt erinevaid hinnanguid, sõltudes skaala formaadist. Kui skaala oli sõnastatud 0st kuni 10ni, siis olid vastajate hinnangud keskmisest madalamad ning umbes kolmandik vastajatest kasutas skaala alumist poolt. Seevastu rühmas, mis kasutas skaalat -5 kuni +5 kasutas palju vähem respondente alumist skaala vahemikku. Kui teise rühma vastused kodeeriti ümber 0-10 skaalasse, siis oli keskmine punktisumma tunduvalt suurem, kui esimesel rühmal (Marczyk et al 2005). Seega vastaja mõistmist ei mõjuta mitte vaid küsimuse sõnastus ja vorm, vaid ka arväärtuste määratlemine ja tõlgendamine, mis toimub kognitiivselt (Marczyk et al 2005).

Kokkuvõtteks võib öelda, et tulenevalt indiviidi elumaailmast võidakse küsitlusankeedis kasutatavatele skaaladele omistada erinevaid individuaalseid tähendusi. See tähendab, et tunnused nagu vanus, sugu, eriala, keel, kultuur ja muud teised võivad luua kogemusliku konteksti, millest lähtuvalt ümbritsevat maailma tajutakse, ning samas ka seda, kuidas mõistetakse formaliseeritud küsitlusankeedis sõnastatud skaalade tähendusi. Varasemate uuringute põhjal eeldan, et ka teadusuuringute sõnastus, vormistus ja eesmärgid võivad

mõjutada uuritava teema mõistmist nii vastaja kui analüüsija poolt, mistõttu nimetatud aspekti tuleb kindlasti arvesse võtta formaliseeritud uuringu küsimuste koostamisel ja tulemuste tõlgendamisel. Küsimustiku koostaja peab alati meeles pidama, kuidas reageerib küsimusele vastaja, ning milline on tema kognitiivne reaktsioon, tulenevalt tema keelelisest, kultuurilisest ja muudest kogemustest.

1.3 Kvantitatiivne uuring Mina.Maailm.Meedia

Käesolev töö keskendub uuringu “Mina.Maailm.Meedia” küsimuste ja skaalade analüüsile, kuna see on üks olulisematest ja mahukamatest Eestis korraldatavatest meediauuringutest, mis võimaldab meediajälgimisega seotud üksiknähtuseid analüüsida erinevate ühiskondlike protsesside tõlgendustega seotuna.

Eesti elanike esinduslikku uuringut Mina.Maailm.Meedia on korraldanud Tartu Ülikool koostöös erinevate uuringufirmadega (Faktum, Saar Poll). Esmakordselt viidi see läbi 2002/2003 aastal Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna uurimisrühma poolt. Uuringuid on korratud 2005., 2008. ja 2011.aastal. Järgmine küsitlus on plaanis läbi viia 2014. aastal. Uuringute üldkogumi on moodustanud Eesti Vabariigi alalised elanikud vanuses 15–74 aastat, kokku 1 047 151 inimest (Eesti Statistikaameti andmed seisuga 1. jaan 2002). Planeeritud valimi suurus on olnud 1500 vastajat, sh 1000 inimest, kelle peamine suhtluskeel oli eesti keel ja 500 inimest, kelle peamine suhtluskeel oli vene keel. Valimi moodustamisel kasutatakse üldkogumi proportsionaalset mudelit piirkondade ja linna/maa lõikes ning mitmeastmelist tõenäosuslikku juhuvalikut (Lauristin, P.Vihalemm 2004).

Nii eesti kui vene keeles koostatud küsimustik koosneb kahest osast, kirjalikust ja suulisest. Kirjalik küsimustik (ligi 45-leheküljeline ankeet A4-formaadis) on sisaldanud ligi 700 plokkidesse jagatud üksiktunnust. Lisaks vastajate endi poolt täidetud ankeedile on respondentidele esitatud täiendavaid suulisi küsimusi viimasel 15 aastal toimunud elumuutuste, ajakirjanduse järgimise jms kohta.

Käesolevas töös analüüsin eelkõige Mina.Maailm.Meedia. 2011.a küsitluses kasutatud küsitlusskaalasid. Nimetatud uuringu kirjaliku ankeedi alaplokkide sees olid järgmised teemad: Tulevik; Hinnangud muutustele; Lapsed ja noored; Huvid ja väärtused; Meediakasutus, infokanalid; Osalus ühiskonnaelus; Arvutid ja internet; Osalus kodanikuühendustes; Ettevõtlus, töö, elujärg; Ajalugu, lähiminevik; Pere sissetulekud

traditsioonid; Elukoht, eluase; Inimsuhted, kuuluvustunne; Ühiskondlik seisund, identiteet. Mina.Maailm.Meedia. oluliseks eesmärgiks on meediajälgimise uurimine. Käesolev töö keskendub meediakasutuse teemale ning seetõttu on analüüsiks valitud erinevad küsimused ja skaalad „Meediakasutuse, infokanalite“, „Arvuti ja interneti“ ja „Huvide ja väärtuste“ alateemade hulgast.

Meediajälgimise uurimiseks on Mina.Maailm.Meedia uuringus kasutatud erinevaid sagedus- ja hindamisskaalasid; skaalade pikkused ja sõnastused on olnud erinevad. Näiteks on eri kanalite usalduse hindamiseks kasutatud 5-pallist järjestusskaalat, kus on olemas selge keskpunkt, kaks positiivset ja kaks negatiivset vastusevarianti ning lisatud on ainult äärmuslike skaalapallide sõnalised tähendused („Usaldan täiesti“ ja „Ei usalda üldse“). Meediajälgimise sageduse mõõtmiseks kasutatakse näiteks 4-pallist hinnanguskaalat, mille skaalapallid on sõnastatud subjektiivsete tähenduste abil („Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“ ja „Üldse mitte“). Mina.Maailm.Meedia uuringu skaalatüüpe, mida käesolevas töös analüüsin, on täpsemalt käsitletud töö meetodi ning tulemuste osas.

Mina.Maailm.Meedia uuringu enda kontekst annab ainult väikese võimaluse selgitada küsimuste tähendust. Käesolev uuring keskendubki sellele, mida need erinevad skaalapallid tegelikkuses vastajate jaoks tähendavad ehk kuidas uuritavad neid mõistvad.

2. Uurimisküsimused

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas erineva kogemusruumiga noored tõlgendavad erinevaid formaliseeritud küsitluse skaalasid. Ehk teisisõnu, soovitakse uurida, kuidas inimesed vastavad formaliseeritud ankeedi küsimustele, ning selgitada individuaalsete tõlgenduste võimalikku mitmekesisust. Töö fookuses on formaliseeritud ankeetküsitluse meetodit kasutav Mina.Maailm.Meedia uuring. Käesolev uuring keskendub ühele formaliseeritud küsitluse peamisele uurimisinstrumendile ehk Mina.Maailm.Meedia uuringus formaliseeritud küsitluste skaaladele, mis keskenduvad peamiselt meediajälgimise uurimisele. Käesolevas töös otsitakse vastuseid järgmistele konkreetsetele uurimisküsimustele:

1. Millisena nähakse üldiselt oma kogemust ja motivatsiooni formaliseeritud küsitlusuuringutes osalemisel?

1.1. Millised tegurid on olulised formaliseeritud küsitlusele vastamise või keeldumise üle otsustamisel?

1.2. Millist rolli mängivad küsitluskogemuse ja vastamise motivatsiooni hindamisel uuritava ja uuringu läbiviija kultuuri- ja keeletaust?

Urijad, kes tegelevad rahvusvaheliste uuringutega, milles osalevad erinevate kultuuride esindajad, ei võta tavaliselt arvesse uuritavate keele- ja kultuuritausta. Wagner'i poolt korraldatud uuring (2006) näitab, et uuringute usaldusväärsuse nimel peaks uurija uuritavate keele- ja kultuuritaustaga arvestama. Käesolevas uuringus jagab autor Wagneri seisukohta ja lähtub eeldusest, et erinevate keele- ja kultuuritaustaga vastajad võivad tajuda formaliseeritud küsimuste ja sõnastuste vastuseid erinevalt. Seetõttu eeldatakse, et Mina.Maailm.Meedia uuringus osalevad eri keele- ja kultuuritaustaga (st eesti- ja vene keelt kõnelevad) vastajad võivad tajuda maailma erinevalt, mida peab arvestama nii uuringut planeerides, aga ka hiljem tulemusi analüüsides.

Lisaks sellele eeldatakse, et erineva keele- ja kultuuritausta korral ka vastamise motivatsioon võib erineda. Käesoleva töö uurimisfookuses on põhjused, miks inimesed osalevad uuringutes, mis motiveerib neid ning mis põhjustel keeldutakse osalemisest. Samuti küsitluses osalemise soovist võib sõltuda küsimustele vastamise põhjalikkus, ka vastajate ausus ja avameelsus. Eeldatakse, et kõik nimetatud aspektid on olulised küsitluse tulemuste kvaliteedi kujunemisel.

2. Kuidas hinnatakse formaliseeritud meediauuringutes kasutatavaid skaalasid (Mina.Maailm.Meedia näitel)?

2.1. Milliseks hinnatakse üldiselt erinevate küsimustüüpide (avatud vs kinnised) kasutusmugavust?

2.2. Kuidas tõlgendatakse meediauuringutes kasutatavaid formaliseeritud skaalasid ja nende elemente (st skaalatüüp, skaala pikkus, skaalaväliste variantide kasutamine, skaala keskpunkt)?

2.3. Kuidas mõistetakse skaalade tähendusi tulenevalt keele- ja kultuuritaustast vms individuaalsest kogemusruumist?

Käesolevas uuringus eeldatakse, et formaliseeritud ankeedi küsimuste ja skaalade erinev tõlgendamine uurija ja uuritavate poolt võib oluliselt uuringu tulemusi mõjutada. Näiteks, Schwarz'i (1999) uuring kinnitas, et ühe ja sama küsimuse, kuid erinevate skaalatüüpide korral, võivad vastajad tajuda nii küsimust kui vastamisvariante täiesti erinevalt. Eeldatakse, et ka erinevate küsimustüüpide korral kehtib sama tendents. See tähendab, et formaliseeritud küsimused ja vastamisskaalade elemendid võivad oluliselt mõjutada vastuste mõistmist ja tõlgendamisevõimalusi, mis omakorda avaldab mõju uuringu tulemustele.

Seega eeldatakse, et nii uurija kui uuritavad võivad küsimustest ja valikvastustest väga erinevalt aru saada tulenevalt oma erinevatest keelelis-kultuurilistest jms kogemustest. Näiteks, Wagner'i uuringud näitavad (2006), et küsimuste ja skaalade tähendusi mõistetakse eelkõige tulenevalt indiviidi keele- ja kultuuritaustast; samas Schütz ja Luckmann (1973) väidavad, et iga inimese unikaalne elumaailm ja tema elukogemused avaldavad tema tegevustele (ja seega ka küsimuste-vastuste mõistmisele) mõju. Selleks et vältida või vähemalt minimiseerida formaliseeritud küsitluse tõlgendusvigasid on oluline selgitada, kuidas küsitluses osalejad küsimustest ja vastustest võivad aru saada tulenevalt küsimuste keelest, sõnastustest, pikkusest või skaalatüübist.

3. Uurimismaterjal ja metoodika

3.1 Kognitiivne intervjuu

Käesolevas töös kasutatakse eelnevalt esitatud uurimisküsimustele vastamiseks ehk formaliseeritud küsitlusankeedi tõlgenduste uurimisel kognitiivse intervjuu meetodit. Kognitiivse intervjuu meetodi sõnastasid Ronald Fisher ja Edward Geiselman (1992), kes on kognitiivse psühholoogia uurijad ning on välja pakkunud kognitiivse intervjuu metoodika. See tugineb mäletamise ja mälust ammutamise seaduspärasusele, mis tähendab, et meetod võimaldab aktiveerida intervjuueeritava mälu erinevaid tasemeid. Seega aitab meetod intervjuueeritaval enda kogemuse olulisi momente ja nüansse meelde tuletada ning kirjeldada. Meetodi tulemuseks on usaldusväärse, ammendava ja subjektiivse informatsiooni saamine.

Bachmann (2003: 104-105) toob esile kognitiivse intervjuu kolm peamist baaselementi: teabe kattuvusaste, sobivate osundamisviiside leidmine ja tüüpiliste sündmuste skeemide arvestamine. See tähendab, et Fisheri ja Geiselmaniga sarnaselt lähtub Bachmann sellest, et intervjuueerijal peab olema võimalus esialgse konteksti taasluua. Kognitiivset intervjuud on sageli kasutatud formaliseeritud küsitluse usaldusväärsuse uurimisel. Vastajal on võimalus vabas vormis oma varasemaid küsitluskogemusi kirjeldada ja eri skaalade suhtes oma arvamust avaldada. Lisaks sellele lähtub kognitiivse intervjuu meetod sellest, et meenutamise efektiivsust saab oluliselt parandada sarnase olukorra loomisega.

Käesoleva töö raames tehtud intervjuu puhul saavutati see eesmärk ehk sarnase olukorra loomine praktilise ülesande abil. Käesolevas uurimistöös ehk formaliseeritud küsitlusankeedi ja skaalade tähenduste uurimise puhul tähendas see, et intervjuu käigus oli uuritavatel võimalus rääkida nii oma varasematest küsitluskogemustest kui ka vastata mõnede küsimustele uurija poolt pakutud kirjalike ankeetide abil. Seega oli saavutatud uuritavate formaliseeritud skaalade tõlgenduste väljendamine.

Samas tuleb lisada, et kognitiivne intervjuu ei ole ainus viis subjektiivse informatsiooni saamiseks, kuna selle tulemus on adekvaatne vaid siis, kui intervjuueeritaval on olemas otsene audiovisuaalne ja kinesteetiline kirjeldava olukorra kogemus. See tähendab, et intervjuueeritav saab uurijale vajalikke kirjeldusi anda vaid siis, kui uurija loob selleks sobivad tingimused. Lisaks sellele tuleb arvestada asjaoluga, et kognitiivne intervjuu ei sobi kasutamiseks iga inimese korral. Käesoleva uuringu valimi koostamisel on autor arvestanud asjaoluga, et kognitiivintervjuus osaleja peaks olema antud teemast ühel või teisel viisil ise huvitatud.

3.2. Strateegiline valim

Käesoleva uuringu intervjueeritavad leiti kvalitatiivse strateegilise valimi põhimõtetest lähtuvalt (Trost, 2005). Strateegilisele valimile omaselt oli representatiivsuse taotluse asemel eesmärgiks defineerida uuritavad kultuurilis-lingvistilise tausta, eriala ja varasema küsitluskogemuse järgi ning seeläbi soodustada subjektiivsete positsioonide mitmekesisust. Strateegiline valim moodustatakse selliselt, et see on heterogeenne mingite kindlate tunnuste osas ning homogeenne teiste teatud tunnuste osas.

Käesoleva uuringu valimi homogeenne seisneb uuritavate sarnases hariduslikus ja sotsiaalses positsioonis – tegemist on sotsiaal- ja haridusteadusi õppivate tudengitega, kellel on (eeldatavalt) olemas vastajana küsitlustes osalemise kogemus. Lisaks on tegemist kolmanda aasta bakalaureuse- ja esimese aasta magistriastme tudengitega. Ühest küljest eeldas autor, et tegemist on suhteliselt sarnaste, sageli küsitletava rollis olnud inimestega. Samas on tegemist sarnases erialase ettevalmistuse faasis olevate tudengitega, kes ei pruugi niivõrd väljendada oma isiklikku kogemust küsitluses osalejana, vaid pigem kogemust uurijana.

Autori eelduseks oli, et erialasest ettevalmistusest tulenevalt on intervjueeritavad nn kriitilised lugejad, ehk nad on ühel või teisel viisil puutunud kokku sotsioloogiliste ja/või meediauuringute ja formaliseeritud küsitlustega. Neil on eeldatavalt ankeetidele vastamise kogemus, kuid erialast tulenevalt pole käesoleva uuringu teema nende jaoks liialt abstraktne. Selline valim võimaldab uurida küsitletavate kogemusi formaliseeritud meediauuringutes osalemise kohta.

Valimi heterogeensed tunnused on emakeel, sugu ja õpitav eriala. Samuti on uuritavad vanuse poolest veidi erinevad (22-33), mis võib samuti väljendada mõningaid varasemate kogemuste erinevusi nii uurija kui ka uuritava rollides. Kokku oli 13 intervjueeritavat, nendest kuus meest ja seitse naist. Kõik neist on sotsiaal- ja haridusteaduskonna esindajad, peamiselt Tartu Ülikoolist, kuid mõned venekeelsed vastajad on Tallinna Ülikooli ja Narva Kolledži esindajad. See on nii sel põhjusel, et osadel Tartu Ülikoolis õpetatavatel erialadel kas ei ole üldse vene keelt kõnelevaid tudengeid või loobusid nad mingil põhjusel uuringus osalemisest. Samas valimis on esindatud seitse eriala: haridusteadus (humanitaarained), riigiteadus, psühholoogia, sotsioloogia, info- ja dokumendihaldus, kommunikatsioonijuhtimine ja ajakirjandus. Valimi tunnustega saab tutvuda tabelis 2.

Tabel 2. Valimi tunnused.

Intervjueeritava kood	Emakeel	Sugu	Vanus	Põhihariduse keel	Õppeaste	Eriala	Ülikool
EM22_hari	Eesti	Mees	22	Eesti	Bakalaureus	Haridusteadus	TÜ
EM28_komm	Eesti	Mees	28	Eesti	Magister	Kommunikatsioon	TÜ
EN24_info	Eesti	Naine	24	Eesti	Magister	Infokorraldus	TÜ
EM27_ajak	Eesti	Mees	27	Eesti	Magister	Meedia	TÜ
EM32_riig	Eesti	Mees	32	Eesti	Magister	Riigiteadus	TÜ
EN24_sots	Eesti	Naine	24	Eesti	Bakalaureus	Sotsioloogia	TÜ
VN24_ajak	Vene	Naine	24	Vene	Bakalaureus	Meedia	TLÜ
VM29_psüh	Vene	Mees	29	Vene	Magister	Psühholoogia	TÜ
VN23_sots	Vene	Naine	23	Eesti	Bakalaureus	Sotsioloogia	Narva Kolledž
VM24_riig	Vene	Mees	24	Vene	Bakalaureus	Riigiteadus	TLÜ
VN25_komm	Vene	Naine	25	Vene	Magister	Kommunikatsioon	TÜ
VN33_psüh	Vene	Naine	33	Vene	Magister	Psühholoogia	TLÜ
VN24_hari	Vene	Naine	24	Vene	Bakalaureus	Haridusteadus	TÜ

3.3. Intervjuu kava

Uuringu läbiviimisel kasutas autor kognitiivse intervjuu põhimõtteid ehk palus intervjueeritavaid meelde tuletada nende küsitlustes osalemise kogemusi nii kirjeldamise kaudu kui läbi praktiliste ülesannete. Uuringu läbiviimisel praktilise küsitlusosa sisse toomine oli oluline, kuna võimaldas intervjueeritaval mitte vaid paremini meenutada, kuidas ta tavaliselt küsitlustele vastab, kuid lisaks ka tuua välja põhjusi, miks ta just niimoodi vastab. Lisaks sellele pidi vastaja intervjuu praktilises osas mitte ainult oma hetkelist tegevust kirjeldama, vaid seostama seda ka oma varasema küsitluses osalemise kogemusega. Kuna uuringu fookuses on ka skaalade tõlgendamine, lõi praktiline osa selleks vajaliku keskkonna. Samas aga oli selle formaat ja läbiviimise protseduur kunstiline, ehk tulemuseks oli mitte keskendumine vastusele, vaid valiku ja vastamise protsessi tõlgendamine intervjueeritava poolt.

Intervjuukava on püstitatud eesmärkide saavutamiseks jagatud kolmeks osaks. Esimene osa keskendub intervjueeritava kogemusele ning küsitlustes ja uuringutes osalemise põhjustele (vt Lisa 2. Intervjuu kava, Küsimused A1-A3). Need küsimused on eelkõige kontekstuaalsed ehk

kogemusruumi avava eesmärgiga. Selle intervjuuosa eesmärgiks oli intervjuueeritava tausta selgitamine ning sobiva konteksti loomine.

Teise osa fookuses on standardiseeritud küsitlused, ankeedid ja meediauuringud, mida viib läbi Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. Näidisteks on võetud kaks Mina.Maailm.Meedia ankeeti (2005. ja 2011. aasta ankeedid) ning üks 1989. aasta ankeet „Teie arvamus“. Viimane on valitud võrdleva analüüsi tegemiseks. Selle osa eesmärgiks on erinevate küsimustüüpide analüüs, samas keskendutakse ka selgemalt intervjuu meediauuringute teemale (vt Lisa 2. Intervjuu kava, Küsimused B1-B3). Selles osas reflekteerivad intervjuueeritavad oma kogemusi ning analüüsivad pakutud ankeetide välimust, struktuuri ja sisu. Samuti räägitakse teises osas juhendi lugemise oskuse olulisusest ning intervjuueeritavad väljendavad oma eelistusi ankeetide täitmise, sõnastuse ja avatud-kinniste küsimuste suhtes. Selle osa eesmärgiks on vastajate soovitude ja eelistuste määratlemine.

Intervjuu kolmas osa on pühendatud skaalatüüpidele ning nende tõlgendamisele, samuti vastamisprotsessi kirjeldamisele ning sellele, kuidas vastajad hindavad küsimuste ja vastuste erinevusi ning kuidas need mõjutavad skaalade tõlgendamist ja arvamuse väljendamist.

Kolmas osa on praktiline, mis tähendab, et intervjuueeritav vastab pakutud küsimustele (vt Lisa 1.) ning kirjeldab seda protsessi selleks, et oma varasem kogemus meelde tuletada. Praktilise ülesande küsimused on võetud Mina.Maailm.Meedia. 2011 küsimustikust. Intervjuus kasutatud skaalad pole üks-üheselt Mina.Maailm.Meedia. ankeedist võetud, kuid on konstrueeritud Mina.Maailm.Meedia. küsimuste baasil, seega sisaldavad need vajaliku tõlgendusvõimaluse loomise tarbeks skaalade erinevaid variante. Igale küsimusele on pakutud kaks kuni neli erinevat skaalat (vt Lisa 2. Intervjuu kava, Küsimused C1-C4), mis võimaldab intervjuueeritaval hiljem teha vastuste ja nende sõnastuse võrdlevat analüüsi oma kogemuse taustal. See on tehtud selleks, et välja selgitada, millised skaalad on uurimise seisukohalt täpsemad.

3.1.3 Intervjuu analüüs

Intervjuud salvestati diktofonile, mille järel salvestatud tekstid transkribeeriti. Andmeanalüüs teostati kahe meetodi kombinatsioonina. Kirjalikest sõna-sõnalistest üleskirjutustest valis ja kodeeris autor intervjuude tsitaate, mis toetasid arvamuste mitmekesisust selleks, et esitada võimalikult palju erinevaid illustreeringuid. Edasine analüüs on tehtud kvalitatiivsete

andemete analüüsiprogrammis MAXQDA. See võimaldas avatud kodeerimist, koodide salvestamist hierarhilise koodipuuna ning sisuliste kontseptsioonide ja kategooriate loomist.

Analüüsi käigus pööras autor tähelepanu nii manifestsetele kui ka latentsetele tekstiosadele. Kuna kognitiivse intervjuu korral on kontekst väga oluline, kasutas autor analüüsis vastajate taustatunnuseid, kuna just need loovad konteksti ja intervjuueeritava eluruumi tausta, mis omakorda aitab selgemini aru saada tema hoiakutest, eeldustest ja tõlgendustest.

See tähendab, et analüüsi tehes on vaadatud vastuseid ühe teema lõikes ning analüüsitud nende vastuste sarnasusi ja erinevusi. Vastuste tõlgendamisel on vaadatud konkreetsete intervjuueeritavate individuaalseid kogemusi, seega on vastuseid analüüsitud kontekstuaalsete tunnuste abil. Sealhulgas on kasutatud valimi heterogeensed tunnused: need on erialade variatiivsus sotsiaal- ja haridusteaduskonna sees, samas ka sugu, emakeel ja põhihariduse saamise keel (mis on eriti oluline/huvitav nende noorte puhul, kelle emakeel on vene keel, kuid kes on koolis õppinud eesti keeles). Keel on analüüsis eriti oluline faktor, kuna autor lähtus eeldusest, et küsitlusankeetide sõnalisi ning sisulisi aspekte hinnatakse muuhulgas lähtuvalt oma keele- ja kultuuritaustast. Rääkides intervjuueeritavate skaalade tõlgendamise juures ekspertsusest, tuleks mainida, et see on määratletud tulenevalt intervjuueeritavate erialast, mitte nende vanusest või õppeastmest.

Analüüs on esindatud viisil, kus uurija väited ja märkused on illustreeritud tsitaatidega intervjuudest (venekeelsed tsitaadid on tõlgitud tekstis, tõlge on allmärkustega määratletud).

4. Uurimistulemused

4.1. Formaliseeritud küsitluses osalemise kogemused

4.1.1. Osalemise ja keeldumise põhjendused

Käesolev uurimistöö keskendub esmalt üldisele küsitluskogemuse reflektatsioonile. Kõigepealt analüüsitakse põhjuseid, miks erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed nõustuvad või keelduvad uuringutes osalemisest. Enne intervjuude läbiviimist eeldas autor, et formaliseeritud küsitlustes osalemise valmisolek võib rahvusesti mõnevõrra erineda.

Käesoleva analüüsi tulemused näitavad, et eeldus leidis kinnitust vaid osaliselt. Nii ilmses, et motivatsioon uuringutes osaleda on suhteliselt sarnane nii eestlastel kui ka venelastel. Näiteks, mõlema vastajarühma seas nimetati küsitlusuuringutes osalemise põhjuseks altruismi ja niinimetatud „üliõpilaste solidaarsust“ ehk soovi aidata küsitlejaid, kuna ise ollakse sarnases küsitleja positsioonis oldud (1. EM28_komm).

1. *EM28_komm: Aaa, kui need on tuttavad inimesed, kes kirjutavad oma diplomi, siis, noh, kuidas, aitan! Olen ise tudeng ja seetõttu on mingi selline... Solidaarsus, nii öelda. Tudengi eetika. Ei ole küll küsitluste fänn, aga kui paluvad nii otseselt, siis jah, osalen.*

Huvitav on see, et näiteks järgmises tsitaadis (2. VN24_ajak) tegemist ei ole enam tegemist tudengitöödega, vaid professionaalsetavaliste telefoniküsitlustega, mille läbiviimise kogemus motiveerib ka enda osalust küsitlusuuringutes. Selle põhjal võib järeldada, et altruism ja soov aidata neid, kes uuringut korraldavad, kas tudeng või palgaline töötaja, on tugevad mõjutegurid uuringutes osalemisel, vaatamata sellele, kas see uuring ise on huvitav või mitte.

2. *VN24_ajak: See on vist seetõttu, et kunagi ammu, kui õppisin koolis, töötasin ühes firmas, helistasin inimestele nimekirja järgi ja pakkusin nendele ajalehe tellimust. Ja ma tean, kui tänamatu töö see on. Ja kui mind palutakse, siis jah, ma osalen. Need inimesed on tavaliselt nii rõõmsad, et ma olen nõus.²*

² VN24_ajak: М-мм... Наверное, это из-за того, что... Я когда-то давно, еще в школе когда училась, подрабатывала в одной фирме, тоже обзванивала кого-то по списку и предлагала подписку на газету. И я знаю, насколько это все неблагодарная работа. И когда ко мне обращаются, то я да, я участвую. Они еще обычно так радуются всегда, что я согласилась.

Üheks oluliseks uuringutes osalemise põhjuseks mainisid nii vene- kui eestikeelsed vastajad oma võimalust uuringute kaudu midagi ühiskonnas paremaks muuta. Sellist soovi on mõnevõrra selgemalt väljendanud venekeelsed vastajad (3. VN25_komm), nagu autor ka enne uuringu läbiviimist eeldas. Üks osa venekeelsetest intervjuueeritavatest nimetas võimalust midagi muuta oma kõige tugevamaks motivatsiooniks uuringus osaleda. Samas aga ei pruugi selline initsiatiiv olla mitte niivõrd rahvuslikust kuuluvusest tulenev, vaid eelkõige selgitatav vanuseti. Nii ilmnes analüüsist, et nooremate inimeste seas oli usk, et suudetakse muutustele kaasa aidata, nähtavam ja entusiastlikum. Venekeelsetes intervjuudes väljendati soovi uuringute kaudu aktiivsemalt ühiskonnas toimuvasse sekkuda ning samas usuti, et uuring, kus nad osalevad, on vahend muutuste ellu viimiseks. See-eest tõid intervjuueeritud eesti noored sellise ühiskondliku motivatsiooni kõrval välja eelkõige individuaalseid põhjendusi, kas siis enda isiklikest eesmärkidest lähtuvalt või tulenevalt üldistest altruistlikest motivatsioonidest (4. EM27_ajak).

3. VN25_komm: *Need põhjused on samad. Ma arvan, et minu arvamus on kellegi jaoks oluline. Kui sind küsitakse, siis sina oled oluline. Ja see, mis sa arvad, on samas kellelegi oluline. See kindlasti mõjutab ka enda enesehinnangut <...> Ja kuna ma olen aktiivne kodanik, siis ma arvan, ma usun, et kui ma osalen mingis avalikus uuringus, siis keegi loeb seda hiljem ja kasutab selleks, et midagi parandada.*³
4. EM27_ajak: *<...> Ma ei oska öelda, et see ankeetide vastamine on minu jaoks põnev ja superlemmik asi. <...> ja siis küsitluses keegi pakub oma ettepanekuid või mõtteid väljendada, ja siis ma kirjutan, et jah, oleks kasuks ka teie jaoks, <...> Aga kui ei taha, siis... See on vist meie nii öelda professionaalne asi, et ei taha eriti isiklikku informatsiooni kuidagi jagada, isegi kui see on ühiskonna või... ma ei tea, keegi kasuks.*

Samas keeldusid intervjuudes osalenud eestlased pigem vastamisest ja küsitlustes osalemisest, kui uuringu teema või küsitluse eesmärk neid otseselt ei puudutanud, seda isegi siis, kui tegemist oli ühiskonna jaoks olulise teemaga (5. EM22_hari). Sageli aga väljendasid

³ VN25_komm: *Ну, все по тем же. Я думаю, что мое мнение кому-то важно. Если тебя спрашивают – значит ты – важный. И то, что ты думаешь, тоже кому-то важно. Это, кстати, отлично влияет на самооценку тоже. <...> И поскольку я человек с активной гражданской позицией, то я думаю... Я верю, что то, что я говорю и пишу, когда участвую в опросах общества, то это все кто-то тоже потом читает и... Использует как-то для того, чтобы что-то улучшить.*

eestikeelsed intervjueeritavad motivatsiooni vastata tulenevalt uuringu teemast, enda huvist selle teema vastu või tulenevalt uuringu arvatavast üldisest kasust (6. EM28_komm). Näiteks mainiti, et ebahuvitav, kuid kasulik uuring võib vastaja jaoks olla motiveerivam kui huvitav, aga ilma praktilise kasuta uuring. Samas võib viimasel juhul ankeetküsitluses osalemist motiveerida jällegi eelnevalt mainitud altruismi mõjutegur.

5. *EM22_hari: Emmm... Sest ma ei olnud rahul mingi asja või emm tegevusega, ja tahtsin sellest teada anda. Ma ei ole see initsiatiivne inimene, kes ise saab oma, oma pahameelt välja valada. Mul on vaja mingi stiimul. Ja see uuring, <...> on mu jaoks võimalus oma mõtteid jagada.*

I: Kas ma õigesti sain aru, et kui selle uuringu teema puudub sind otseselt, siis sa osaled hea meelega?

EM22_hari: Just nii.

6. *EM28_komm: Noh, kuna mulle isiklikult mingit kasu sellest küll ei ole... Seega huvi ka tavaliselt puudub... <...>*

I: Et, huvi sulle need uuringud ei paku, aga miks sa siis osaled?

EM28_komm: Et aidata. Ma saan ju aru, et inimesed teevad seda, sest nendel on vaja, mitte nii, et „oi, täna on mul vaba päev, korraldan nüüd uuringut, see on ju nii lahe!“... Kui paluvad, siis osalen, aga huvi ei ole.

Ühe intervjueeritu jaoks ei ole uuringud vaid „aitamine“ ja „muutmisvahend“, vaid ka „informatsiooni allikas“ (7. VN33_psüh). See tähendab, et tema jaoks võib uuring pakkuda mõtlemisainet või mängida harivat rolli. Ehk siis, kui uuringu teema on inimese jaoks huvitav, hakkab ta hiljem selle teema kohta ise informatsiooni otsima ning seeläbi saab uuritava teema kohta enam teada. Hiljem selgus samast intervjuust, et intervjueeritav polnud eriti huvitatud meedia pakutavast informatsioonist ning ka ei usaldanud seda. Selle konkreetse intervjueeritava sõnade järgi on meedia tema jaoks pigem meelelahutuskoht, seetõttu kasutab ta informatsiooni saamiseks teisi allikaid, sealhulgas ka uuringuid. Samas mainis ka teine intervjueeritav (8. VM23_riig), et osaleb uuringutes „lõbutsemise“ eesmärgil. Muuhulgas toob ta selle „lõbutsemise“ näitena välja juhtumid, mil tal on aega ja piisavalt teadmisi, et arutleda uuritava teema üle, nt tänavaküsitluse korral. Sellist „meelelahutuslikku“ põhjust on seega väljendanud ainult vene keelt emakeelena kõnelevad intervjueeritavad.

7. **I: Mis on need põhjused, miks sa osaled küsitluses?**

VN33_psüh: *Huvi järgi. Minu huvi järgi.*

I: Mis sind huvitab osalemises?

VN33_psüh: *Suhtlemine. Uued teadmised. Sageli juhtub nii, et ma saan midagi uut teada. <...> Sest on olemas küsimused, mida ma ise endale mitte kunagi ei küsi. <...> Ja see kõik on väga huvitav, ja sellega ma siis tegelen. Et uuringutes osalemine paneb mind mõnikord midagi teada saada. Äratab huvi.⁴*

8. VM23_riig: *Saab lõbutseda. Kui sul on igav, ja aega on, siis saab neid inimesi kiusata. Noh, näiteks seisab mingi partei esindaja ja küsib midagi. Viimane teema oli tulumaksu vähendamine. Ja siis sa hakkad temalt midagi küsima. Kui tuju on, saab seda inimest päris kiiresti hämmeldada. Enamik nendest, kes neid tänavateküsitlusi korraldavad, nad ei valda seda teemat nii et diskuteerida. Tulemuseks on paar küsimust, paar argumenti ja kõik. Inimene on valmis.⁵*

Üldised eesti- ja venekeelsete vastajate küsitluses osalemise motivatsioonid on kokku võetud järgnevas tabelis nr 3.

⁴ **I: А по каким причинам ты обычно соглашаешься на участие в опросе?**

VN33_psüh: ... Из интереса. Из своего интереса.

I: А что именно тебя интересует в участии?

VN33_psüh: Опять же. Пообщаться. Узнать... Очень часто бывает так, что, как вот с этими запахами было. Что... Узнаешь что-то новое. <...> Потому что есть вопросы, которые я сама себе никогда раньше, до этого не задавала. <...> И все это очень для меня интересно, и этим я и занимаю, изучением. То есть, участие в таких опросах иногда вызывает во мне толчок к познанию, скажем так. То есть, мне интересно.

⁵ VM23_riig: *Можно повеселиться. Если тебе скучно, и есть время, то можно подразнить этих людей, которые эти опросы проводят. Ну, из серии... Стоит какой-нибудь представитель партии, и спрашивает что-то. Ну, последнее было про то, нужно ли уменьшать на 1 процент подоходный налог. Когда за эти деньги можно сделать это и это. И ты подходишь, и начинаешь задавать вопросы. В итоге... Если у тебя есть время, то можно легко вывести человека в состояние ступора. Потому что большинство тех, кто на улице стоят с опросами, они не владеют темой для того, чтобы вступать в дискуссии. В итоге, пару вопросов, пару аргументов, и все. Человек сдулся.*

Tabel 3. Uuringutes osalemise põhjused.

Eesti keele kõnelejad	Vene keele kõnelejad
Altruism	Altruism
Teema puudutab otseselt	Teema puudutab otseselt
Oma arvamuse väljendamine	Oma arvamuse väljendamine
Avaliku huvi nimel	Võimalus midagi muuta
Solidaarsus (ehk neid paluti)	Meelelahutus

Esmapilgul võib tabeli põhjal tunduda, et eesti ja vene keele kõnelejad on intervjuudes väljendanud mõnevõrra erinevaid prioriteete ankeetküsitluses osalemise põhjendustena. Samas väljendasid mõlemad intervjuueeritute rühmad ka mitmeid sarnaseid motivatsioonitegureid. Tegelik ainuke erinevus puudutab vaid seda, et eesti keele kõnelejad ootavad enam, et küsitaja neid isiklikult osalema kutsub ja motiveerib, kui samas vene keelt kõnelevad intervjuueeritud väljendasid enam valmisolekut osaleda ise omal initsiatiivil.

Teine erinevus eesti- ja venekeelsete intervjuueeritute küsitlemises osalemise motivatsioonide puhul puudutab osalemise eesmärgi. Eesti keelt kõnelejad keskendusid argumentatsioonides uuringust enda jaoks saadavale kasule (nt töötingimuste parandamine tööandja poolt või kinkekaardi saamine, ajalehtede-ajakirjade tellimused küsitlusfirmade poolt), kui samas venekeelsete vastajate jaoks on uuringus osalemise korral tegemist pigem heateoga ühiskonnale.

Teine teema, mida autor üldise küsitluskogemuse juures intervjuudes uuris, puudutab põhjuseid, miks inimesed keelduvad ankeetküsitluses osalemast. Analüüsi tulemused näitasid, et antud teema puhul on eesti- ja venekeelsed intervjuueeritavad väljendanud suhteliselt sarnaseid seisukohti. Intervjuueeritavate jaoks ei sõltu osalemine või keeldumine muust, kui vaid aja olemasolust või selle puudumisest. Aja puudumine oli intervjuueeritavate jaoks peamine põhjendus vastamata jätmisel (nt 9. EM22_hari). Samuti seostas mitu intervjuueeritavat ajaressurssi ankeedi pikkusega (10. EM27_ajak, 11. VM29_psüh). Samas ei pruugi sama intervjuueeritava hinnangul piiranguks olla ankeedi pikkus lehekülgedes, vaid kasutatavad küsitlusmeetodid, mis tingivad selle, kuidas tuleb ankeedile vastata. Kui ankeet on pikk, kuid teema huvitav või kui on tugev motivatsioon ankeedile vastata, siis polnud ankeedi pikkus ega selle keerulisus vastamisel takistuseks (12. EM28_komm).

9. EM22_hari: <...> Ma ütlen, et mind see uuring ei huvita, sest mul aega pole. Kui tänaval keegi midagi küsib, või poes, või telefoni teel, siis see võtab jube palju aega, kuid mul seda eriti ei ole. Ja seetõttu ma ütlen nendele inimestele, et see teema mind ei huvita.
10. EM27_ajak: <...> Isegi kui olen nii laisk, et noh üldse ei taha seda teha, siis... Sõltub tegelikult, kui see on lühike, kui on mingi hindamine, siis seega on lihtsam. Aga kui teema on igav, ja ankeet on pikk ja aega selleks pole, siis loomulikult leian pääseteed.
11. VM29_psüh: Ei oska öelda. Kui lihtsam, seda parem. „Jah-ei“. Selleks, et ei mõelda sellest eriti. Olen nõus, ei ole nõus. See on kiirem ja mugavam. Ma ei taha oma aega raisata.⁶
12. EM28_komm: Kui ma sain sellist ankeeti ja pidin seda täitma... See ootaks oma aega väga kaua. <...> Sest olen väga laisk. See on liiga paks... Aga samas see sõltub... Meil oli, äkki sa mäletad, mingi psühholoogia aine. Ja seal oli selline suur küsitlus, sellega sarnane. Seal oli umbes 700 küsimust, aga seda ma täitsin, sest lubati, et lõpuks selle baasil sulle seletati palju asju just sinust. Ja seega oli see isiklik huvi. Ja mul oli motivatsioon, et miks ma seda täidan.

Ankeedi pikkusest sõltub intervjueritavate kogemuse põhjal ka nende ankeedile vastamise põhjalikkus. Mitu intervjueritavat leidsid, et kui neil palutakse täita suhteliselt lühikest ankeeti, siis nad üritavad seda täita kohe, kui küsitleja neil uuringus palub osaleda. Samas tunnistavad vastajad ise, et sellise kiirustamise korral võib kannatada vastuste põhjalikkus ja vastuste valiku teadlikkus. See tähendab, et kiirustamine ja soov ankeediga võimalikult kiiresti lõpetada põhjustab pealiskaudseid, läbimõtlemata vastuseid. Teisalt sõltub vastamise põhjalikkus suurel määral jällegi uuringu teemast ja motivatsioonist selles osaleda (13. EM28_komm, 14. VN33_psüh).

⁶ VM29_psüh: Мне... Не знаю... Чем проще, тем лучше. «Да-нет». Чтобы не задумываться особенно. Согласен, не согласен. Это и быстрее, и проще. Не хочу свое время тратить...

13. EM28_komm: *Noh, ütlen ausalt, et... tavaliselt ma teen seda väga pealiskaudselt ja... ja võib olla isegi hooletult. Aga samas see sõltub. Noh, näiteks, see uuring, see ühika oma, kuna see puudutab ja suure tõenäosusega ka mõjutab mind päris otseselt, siis loomulikult vastan põhjalikult ja mõtlesin sellest, mida ja miks ma vastan. Aga... kui see on mingi suvaline uuring sotsioloogi osakonnast, ei tea kas sellest, kui suur on mu vastutus kodutu laste vastu <...> vastan ka niisama.*
14. VN33_psüh: *Kui neid on rohkem kui 2 lehekülge, siis sa ei mõtle eriti. Ma olen neiu ja mul on psühholoogi haridus. Ma täidan neid ankeedi selle järgi, mis on esimene mõttesse turgatanud. Kui ei ole vaja mingi „Mõtle!“ või „Kuidas te?..“ Kui see ei puuduta moraali ega eetikat. Siis sel juhul ma hakkangi mõtlema Aga tavaliselt – esimese mulje põhjal, intuiivselt, emotsionaalselt.⁷*

Veel ühe olulise vastamisest keeldumise põhjusena mainiti intervjuudes anonüümsuse puudumist. Mõne vastaja jaoks ei tekita raskusi ka isikut identifitseerivad ankeedid, kuna nende vastajate jaoks on alati võimalik ebamugavate küsimuste vastamisest loobuda (15. EM28_komm). Enamik intervjuueeritavatest väitsid, et kui ankeet on anonüümne, siis vastavad nad suurema tõenäosusega sellele siiramalt (nt tundlike küsimuste korral nagu alkoholi / uimastite tarvitamine, eraelulised küsimused, küsimus sissetuleku kohta jms), hoolimata sellest, kas uuringu teema neid nõ kõnetab või mitte (16. VM23_riig). Intervjuueeritavate hinnangul annab anonüümsus neile teatud vabadustunde, tänu millele nad vastavad ka isiklikele ja ebaseadlikele küsimustele. Teiste intervjuueeritavate jaoks oli aga anonüümsus põhiline ja kohustuslik eeltingimus küsimustikule vastamisel (17. EM22_hari).

15. EM28_komm: *See sõltub teemast, eks? Kui see on mingi psühholoogiline küsitlus... Aga seal need on tavaliselt anonüümsed... Et siis saab põhimõtteliselt ausalt ja... ja siiralt vastata. <...> Noh, selles mõttes, et... Ma ei valeta seal. Kui ma ei taha midagi kirjutada, ma ei kirjuta. Nii lihtne.*

⁷ VN33_psüh: *Опять же, если их больше чем 2 страницы, то ты перестаешь сильно задумываться. Я, как человек, а еще и девочка, которая получила образование психолога, я заполняю по тому, что пришло в голову первое. Если они не требуют там «Подумайте!» или «А как бы вы?..» Или если это не цепляет какие-то морально-этические вещи. Потому что тогда я начинаю в себе копать. А так — по первому впечатлению, на интуиции и по чутью.*

16. VM23_riig: *Asi on selles, et tavaliselt ma isegi ei alusta täitmist. Aga kui ikkagi alustasin, siis vastan põhjalikult ja ausalt kõikidele küsimustele. Ja kui ma olen otsustanud, et ma ikkagi vastan sellele ankeedile, siis ma vastan ausalt. Aga vaid siis, kui seal sees ei ole liialt isiklikke küsimusi <...> Aga kui see ankeet on anonüümne, ning seal ei ole minu andmeid, peale sugu, vanust ja keelt, siis pole probleemi, ma vastan ka isiklikkudele küsimustele. Aga juhul, kui seal on arusaadav, kes on selle ankeedi vastaja, noh, näiteks saan hiljem mingi ajalehe tellimus, siis on selge, et uurijal on olemas minu nimi, aadress ja muud kontaktid. Noh, siis...*⁸

17. I: kui siiralt sa täidad neid ankeete?

EM22_hari: *Maksimaalselt. Aga... Kui mulle garanteeritakse anonüümsust. Ei taha, et mu andmeid kasutatakse hiljem minu vastu.*

Kokkuvõttes võib uuringus osalemisest keeldumise kohta öelda, et intervjuu käigus väljendasid eesti- ja venekeelsed vastajad suhteliselt sarnaseid uuringus mitteosalemise põhjuseid (Tabel 4.).

Tabel 4. Uuringutes mitteosalemise põhjused.

Eesti keele kõnelejad	Vene keele kõnelejad
Aeg	Aeg
Ankeet liiga pikk	Ankeet liiga pikk
Ei ole anonüümne	Ei ole anonüümne
Lihtsalt ei taha suhelda	Teema on võõras/igav
Teema on võõras/igav	Ei oska oma mõtteid väljendada

Nii eesti- kui venekeelsed intervjuueeritavad hindavad kõrgelt oma aega ning seetõttu pole nad alati nõus aeganõudvates uuringutes osalema ning pikki ankeete täitma. Samas kui teema on huvitav või mingil viisil või kellegi jaoks kasulik, pole ajafaktor niivõrd oluline. Viimane

⁸ VM23_riig: *Вопрос в том, что в большинстве случаев я даже не сажусь за заполнение. Но если я сел, то я уже честно и подробно на все отвечаю. И если я решил заполнить, то я отвечаю честно. Только если там нет каких-то сильно личных вопросов. <...> Но опять же, если это анонимная анкета, где нет практически никаких моих данных, кроме пола, возраста и языка – то без проблем, отвечу даже на самое личное и сокровенное. А если там понятно, от кого эта анкета, и потом будет разыгрываться приз, значит есть не только мое имя в данных, но и адрес и контакты, то...*

kehtib nii eesti- kui venekeelsete intervjueeritavate korral, kes sellisel juhul väljendasid oma soovi siiski ankeeti täita, vaatamata selle pikkusele või ajapuudusele.

4.1.2. Küsitluse keel

Eestis on võõrkeelte õppimine suhteliselt heal tasemel (nt paljudes põhikoolides on võimalik õppida vähemalt kaht, mõnes isegi kolme-nelja võõrkeelt); loodud keelte õppimiseks on loodud erinevaid programme (nt mitmesugused võõrkeelte kursused, riiklikud programmid eesti keele õppimiseks, kõrgkoolid pakuvad omalt poolt keelte õppimise võimalusi jne). Samas kinnitavad hiljutised demograafilised uuringud (sealhulgas ka 2011. aasta rahvaloendus), et keskmine Eestis elav inimene oskab kolme-nelja keelt.

Multikultuurses ühiskonnas puutuvad sotsiaalteadusliku taustaga uurijad kokku järgmise dilemmaga: kas koostada ankeedid erinevates keeltes, et igal uuritaval oleks võimalik oma emakeeles vastata, või vaid ühes keeles (nt eesti keeles). Ankeedi keelest sõltub see, kuidas vastajad küsimuste ja valikvastuste sõnastust mõistavad, kuna teises keeles vastamine võib keeruline olla. Käesolevas uurimuses eeldas autor, et raskused teises keeles vastamisel võivad olla nii keelelised kui ka kultuurilised.

Uuringu intervjuude analüüsist selgus aga, et intervjueeritavad on valmis vastama ka mitte oma emakeeles. Samas väljendas selline hoiak ka intervjueeritavate üldist valmidust uuringus osaleda. See tähendab, et kui inimeste motivatsioon on piisavalt tugev ning uuringu teema on nende jaoks oluline, kasulik ja/või huvitav, siis ei pruugi keelebarjäär ankeedile vastamisel takistuseks olla. Selle põhjuseks võib olla ka tingimus, et enamik vastajatest on kõrgkoolis eesti keeles õppivad tudengid, kelle riigikeele oskus on väga hea. Mitmed eesti- ja venekeelset intervjueeritud rääkisid ka oma valmisolekust osaleda näiteks ingliskeelsetes uuringutes. See võimaldab teha järelduse, et võõrkeelses küsitluses osalemise oluline tingimus võib olla piisavalt hea võõrkeele oskuse tase, mis võimaldab piisavat võimet end väljendada.

Venekeelsed intervjueeritud väitsid, et eelistavad ankeedile vastata oma emakeeles, mis on nende jaoks kindlasti mugavam. Samas võrreldes eesti keelt kõnelevate intervjueeritavatega väljendasid venekeelses vastajad rohkem entusiasmi ja nõusolekut osaleda võõrkeelses uuringus (18. VN24_ajak; 19. VN23_sots).

18. VN24_ajak: *Selge, et emakeeles on mugavam. <...> Aga tegelikult, mul on ükskõik, ma võin eesti keeles ka seda täita, kui see on huvitav. Ja kui valikut pole, näiteks need interneti-küsitlused, siis täitsa ükskõik, vabalt vastan ka eesti keeles.*⁹

19. VN23_sots: *Ausalt öeldes, mul on ükskõik <...> Mul tundub, et meil praegu selline olukord, kui venekeelsed noored ikkagi valdavad eesti keelt ühel või teisel tasemel. Ja kui sa tõesti tahad, et su arvamusega arvestatakse selles uuringus, siis sa seletad seda vähemalt viibidega. Ja alati saab inglise keeles seda teha, sellega ka probleemi pole.*¹⁰

Multikultuurse ühiskonna eelduseks ei ole vaid uuringutes osalejate erinev keele- ja kultuuriline taust, mis võib oluliselt uuringu tulemusi mõjutada. Samavõrra oluline on arvestada uurija enda keele- ja kultuurilise taustaga. Seetõttu on vastajate suhtumine uurijasse tähtis osa intervjuust.

Eesti keelt kõnelevad intervjuueeritavad väidavad, et nende jaoks ei mängi ankeedi või küsitluse keel suurt rolli. Samas ei maininud eestikeelsed vastajad konkreetseid keeli, milles ankeeti täita soovitakse. Näiteks noored, praegused tudengid, ei oska vene keelt piisaval tasemel, et saaksid osaleda venekeelses uuringus. Samas ei saa täheldada eelarvamusi ega negatiivseid hoiakuid vene- või ükskõik mis muud keelt kõneleva uurija puhul (20. EM22_hari; 21. EM28_komm; 22. EN24_info).

20. EM22_hari: *Einoh... Emakeeles on alati mugavam. See on loomulik <...> Aga muul juhul... Kui see teema on mu jaoks huvitav, mul on täitsa ükskõik mis keeles ta räägib. Noh, vene keelt ma ei oska rääkida, kuid saan aru. Nii et kui teema on ok, ja venekeelne läbiviija on nõus, et ma vastan eesti keeles, siis kõik on korras.*

⁹ VN24_ajak: Ну... Это понятно, что на родном языке проще. <...> Но вообще... Вообще мне все равно. Я могу и на эстонском все заполнить, если мне интересно и вообще. И если выбора нет, как иногда в этих интернет-опросниках, то вообще без разницы, легко отвечаю и на эстонском тоже.

¹⁰ VN23_sots: Если честно, то вообще без разницы. <...> Мне кажется, что у нас сейчас такая ситуация, когда все русскоязычные ребята в той или иной степени все-таки владеют эстонским. И если ты действительно хочешь, чтобы твое мнение учли в этом исследовании, то хоть на пальцах, но объяснишь. Ну и, в конце концов, всегда можно перейти на английский, с которым сейчас тоже ни у кого проблем нет.

21. EM28_komm: *Ei muutu. Minu jaoks on täiesti ükskõik. Einoh... Vene keelt ma eriti ei oska, aga isegi siis, kui uurija ei valda eesti keelt, siis me leiame lahendust. Ta leiab lahendust, kui temal on hädavajalik mu vastus. Inglise keeles saab ju küll arutleda.*

22. EN24_info: *Aga mis siin peab mõjutama, kui ta räägib minuga eesti keelt? Ma oskan vene keelt ka, kuid pigem kõnekeelt. Et siis jutustada midagi ma ikka saan, aga kirjutada vist mitte. Aga samas, kui oletada, et see ankeet on millegipärast ainult venekeelne, ja siis see küsitaja seisab mu kõrval ja saab kuidagi kommenteerida, kui ma ei saa sellest küsimusest aru, siis probleemi üldse ei ole. Ja näiteks, kui temal on hädavajalik mu venekeelne vastus, siis veel üheks võimaluseks, et ta ise tõlgib ja paneb kirja seda, mida ma ütlen.*

Mõned vene keelt kõnelevad intervjuueeritavad märkisid, et neil tekib sageli probleeme teises keeles oma mõtete väljendamisel. Samamoodi tunnistavad nad, et selline puudulik keeleoskus tekitab omakorda probleeme ankeedi küsimustest arusaamisel, mistõttu ollakse ankeedile vastamisel ebakindlad ning muretsetakse, kas küsimusele anti korralik vastus. Sellist probleemi väljendati eelkõige avatud kirjalike küsimuste/vastuste puhul (23. VN25_komm). Samuti võib selline keeleline raskus tuleneda ebapiisavast eesti keele oskusest, mida antud uuringus väljendasid veidi vanemad tudengid. Venekeelne vastaja (24. VN33_psüh) ise põhjendab enda soovimatust eestikeelses uuringus osaleda oma eelarvamustega, mis arvatavasti võivad tuleneda perekondlikest ja muudes sellistest sotsialiseerimiskogemustest, vaatamata heale eesti keele oskusele. Teine vastaja (25. EM32_riig) seostab soovimatust võõrkeelses uuringus osaleda puuduliku motivatsiooniga end pingutada teises keeles vastamisel, seda eelkõige suulise küsitluse korral.

23. VN25_komm: *Minu näidis on ülikoolist <...> need eestikeelsed tagasiside vormid olid mu jaoks takistuseks, et ma kirjutasin sinna seletusi. Kui sa kirjutad midagi võõrkeeles, sa mõtled mitte vaid oma vastuse sisust, kuid paljudest muudest asjadest. Ja seetõttu ma arvan, et see mängib rolli. Aga teiselt küljelt. See EI OLE nii suur takistus. Ja ma ei loobu eesti- või inglisekeelse ankeedi täitmisest, eriti siis, kui seal on vaja vaid märkida oma vastust. Mitte esseed kirjutada. Ja suuliselt on samuti lihtsam.¹¹*

¹¹ VN25_komm: Мой пример из университета... <...> на эстонском языке, эти формы обратной связи, для меня это действительно... было препятствием для того, чтобы я пару строк объясняющих

24. VN33_psüh: *Emakeeles, venekeeles on kindlasti mugavam. Kui mulle helistab tädi ja küsib mind eesti keeles, siis see ei ole ebamugav mu jaoks, kuid mul tekib selline vastandustunne. See on vajalik teile – siis rääkige minuga minu keelt. Inglise keeles on aga lihtsam. Ma ei tea miks, see suhtumine kasvab ju perekonnast. Aga inglise keeles ma räägin kindlam. Mul ei ole selle vastu midagi, aga eesti keele suhtes mul on mingi eelarvamus <...> Kui ma olen nõus osaleda, siis keel ei ole barjääriks. Aga siis see küsitlus peab olema väga huvitav!*¹²

25. EM32_riig: *Keel mõjutab palju. Väga häiriv see pidev küsimuste-vastuste tõlkimine. Ma arvan et eeldusi sellistes uuringus üldse pole, kuid on hästi palju puudusi. See on oluline takistus oma arvamust väljendamisel. Ma oskan mitu võõrkeelt, aga kui ma tahan, et inimene mind kuuleb ja minust aru saab, siis ma pean kindlasti oma emakeelt rääkida. Aga samas kirjalik küsitlus on sel juhul lihtsam. Sul on aega, et läbi mõelda, kuidas oma arvamust sõnastada.*

Kokkuvõtteks on välja toodud (Tabel 5.) eesti- ja venekeelsete intervjueeritute peamised argumendid, kuidas mõjutab võõrkeelne küsitlus nende soovi selles uuringus osaleda. Lisaks sellele on tabelisse märgitud intervjueeritavate arvamused sellest, millised puudused võiksid olla võõrkeelsetel küsitlustel.

написала. Когда ты пишешь что-то на неродном языке, ты думаешь уже не только про содержание своего ответа, но и про кучу других вещей. И поэтому я думаю, что это играет роль. Но с другой стороны... Это НЕ ОЧЕНЬ большое препятствие. Я не откажусь заполнять анкету на эстонском или английском, особенно, если это просто ставить галочки, что проще, чем писать сочинения... И устно тоже легче...

¹² VN33_psüh: На родном русском, конечно, удобнее. Если мне звонит тетенька и начинает общаться меня на эстонском, это не вызывает дискомфорт, но у меня срабатывает эта человеческая вредность — вам это надо, говорите со мной на моем языке. Вот, например, с английским у меня проще. Я не знаю почему, может быть, ну, да, отношение к языку идет все равно из семьи, на английском мне немного проще. К нему нет, опять же, какой-то предвзятости, как к эстонскому. <...> То есть, если я собралась это сделать, я могу ее заполнить, эту анкету, хоть на... Да на любом языке, но она должна быть нереально интересная!

Tabel 5. Võõrkeele mõju uuringu osalemisele.

Eesti keele kõnelejate jaoks	Vene keele kõnelejate jaoks
Ei mängi olulist rolli	Ei mängi olulist rolli
Kui motivatsioon on tugev, siis kindlasti osalen	Kui motivatsioon on tugev, siis kindlasti osalen
Kui tean seda võõrkeelt, siis kindlasti osalen	Võõrkeeles on raskem oma mõtteid väljendada
Arusaamatuse korral saab alati lahenduse leida	Arusaamatuse korral saab alati lahenduse leida
	Ma ei taha osaleda eestikeelses küsitluses

Kokkuvõttena võib formaliseeritud uuringu keele kohta öelda, et intervjueeritavate hinnangul ollakse nõus ja valmis osalema uuringutes, vaatamata sellele, mis keeles seda läbi viiakse. Samas ei mängi uurija emakeel olulist rolli, kuna tugeva osalemismotivatsiooni korral saavad vastaja ja uurija leida „ühise keele“. Valmisolekut sobiliku keelise lahenduse leidmiseks, mis sobiks nii vastajale kui uurijale, väljendasid nii eesti- kui ka venekeelsed intervjueeritavad.

Seega inimeste valmisolek osaleda võõrkeelses uuringus ei pruugi sõltuda sellest, kuidas ja mis keeles uuringut läbi viiakse, vaid valmisolek tuleneb võõrkeelte oskusest ja üldisest soovist selles konkreetses uuringus osaleda. Olulisima uuringus osalemise otsustuskriteeriumina väljendasid noored oma motivatsiooni (ehk huvi uuringu vastu, selle arvatavat kasu või olulisust), mitte aga niivõrd uuringu läbiviimise keelt.

4.2. Formaliseeritud skaalad

4.2.1. Skaala tüüp

Selles peatükis analüüsib autor, kuivõrd erinevad ja sarnanevad uuringus osalenud eesti- ja venekeelsete intervjueeritavate tõlgendused küsimuste skaalade osas. Analüüsimist leiavad peamiselt kaks formaliseeritud skaala tüüpi – sagedus- ja hinnanguskaala.

Analüüsi süstematiseerimiseks ning tuginedes intervjueeritute arvamustele on sagedusskaalad jagatud kahte rühma. Esimeses rühmas on sagedusskaalad, mida iseloomustavad nn “konkreetsete vastusevariantidega” „konkreetsed küsimused“. Sellesse rühma kuuluvad küsimused, millele vastajad saavad anda suhteliselt konkreetsed vastused ehk vastused on

suhteliselt hästi ja objektiivselt mõõdetavad¹³ (nt „kui palju“, „kui sageli“, „mitu korda“, „millega sa tegeled (nt Internetis)“ jms).

Teise rühma kuuluvad sagedusskaalad, mille vastusevariandid on „abstraktsemad“ ehk, mille eesmärgiks on ühe või teise nähtuse või sündmuse hindamine. Nende küsimuste korral pole otseselt võimalik nt teatud meediakanali jälgimise sagedust objektiivselt hinnata; vastaja väljendab oma subjektiivset arvamust, hoiakut või annab subjektiivse hinnangu pakutud skaala abil. Selliselt on tegemist sageduse väljendamisega hinnangulisel skaalal.

Esiteks ülevaade sagedusskaaladest, nende kasutamisest ja tõlgendamisest, tuginedes läbiviidud süvaintervjuudele. Intervjuu käigus on kasutatud Mina.Maailm.Meedia 2011. „Meediakasutuse, infokanalite“ peatüki küsimusi. Konkreetsemalt esitasin intervjuude käigus uuritavatele järgmised: võrguväljaannete ja uudisteportaalide jälgimine (Lisa 1. KAART 2), ajalehtede ja veebiväljaannete lugemine (Lisa 1. KAART 3); tegevused internetis (Lisa 1. KAART 4). Kõikide nende küsimuste osas pakkusin intervjuueeritavatele kaks erinevat küsimuse formaati – 1.juhul sellisel kujul nagu see ankeedis oli esitatud, ning 2. juhul teisendatud kujul. Ehk teisisõnu, esitasin sama küsimuse kahe erineva skaala korral, ühes küsimuses on neli, teises on viis vastusvarianti, samuti erinev on ka skaalajaotuste sõnastus. Näiteks esimesele küsimusele oli võimalik vastata konkreetseid ajavahemike kasutades („Iga päev“, „Mitu korda nädalas“, „Mõnel korral kuus“, „Kord kuus või harvemini“, „Ei jälgi üldse“), teises tabelis on pakutud subjektiivsed ajavahemiku tähendused („Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“, „Üldse mitte“).

Eelkõige soovis autor uurida, kuidas saavad erinevad intervjuueeritavad skaalade tähendustest aru. Selleks paluti vastajatel intervjuu käigus täita pakutud ankeete ning hiljem ka selgitada, millest nad oma valikut tehes lähtusid. Intervjuueerijad rääkisid ka sellest, kuidas erinev vastusevariantide sõnastus nende valikut mõjutas.

Mitu vastajat (26. EM22_hari; 27. VM24_riig; 28. EM27_ajak; 29. VN23_sots) andsid suhteliselt selge ülevaate sellest, kuidas saavad seostada konkreetseid skaalatähendusi („iga päev“, „kord nädalas“, „kord kuus“ jne) üldisemate tähendustega („sageli“, „mõnikord“, „väga harva“ jne). Konkreetse skaala kontekstis (Lisa 1. KAART 2. Küsimused 1 ja 2) väitsid intervjuueeritavad, et „Sageli“ kategooriasse kuuluvad „Iga päev“ ja „Mitu korda nädalas“;

¹³ Samas olen ka teadlik asjaolust, et ka sellised nn objektiivsed skaalad väljendavad pigem respondentide subjektiivseid hinnanguid ja eelistusi, kuna uurijal pole võimalik objektiivselt konkreetse meediakanali jälgimise sagedust kontrollida (nt võidakse valida vastusevariandi „iga päev“ sotsiaalselt soovitava vastamise eesmärgil ehk teisisõnu, soovitakse näidata end antud kanali sagedase jälgijana).

vastusvariant „Mõnikord“ on sarnane „Mõnel korral kuus“ kategooriaga, ning „Väga harva“ sisaldab „Kord kuus või harvemini“ skaala tähendust. See tähendab, et intervjuueeritutel on olemas selge ettekujutus sellest, kuidas oma tegevuste sagedust väljendada saab, hoolimata sellest, mis tegevusest jutt käib ning vaatamata konstrueeritud skaala võimalikule ebamäärasusele. Sellist selget ettekujutust sagedus- ja hinnanguskaala seoste osas väljendasid antud uuringus nii eesti- kui venekeelsed noored.

26. EM22_hari: Noh, „iga päev“ on „sageli“. Ja „mitu korda nädalas“ on ka „sageli“. Ja „mõnikord“ on „mõnel korral kuus“. Ehk kuu jooksul. Ja „väga harva“ on kord paari kuu jooksul. Ja samas, kui võtta seda teist paberit. „Sageli“ on „järjekindlalt“. Aga samas mitte „pidevalt“, sest siin on see täpsustus, et „mitte iga number“.

27. VM24_riig: „Sageli“ ja „Iga päev“ – need on sarnased. „Mõnel korral kuus“ ja „Väga harva“ – see on samuti üks ja sama. Noh, pluss-miinus, need on sarnased. Ja samuti ja „väga harva“ ja „juhuslikult“ – need on ka sünonüümid minu jaoks.¹⁴

28. EM27_ajak: esimeses tabelis vastusvariandid on konkreetsemad. Neid lihtsam tõlgendada. Ma tean, millal ma viimati lugesin uudiseid sealt, ja seega on lihtsam vastata. Aga see teine... See on üldine. „Sageli“ on minu jaoks, noh, kui võrdleme esimese tabeliga, siin on ka arusaadav, et „mitu korda nädalas“ ja „iga päev“ on mu jaoks „sageli“. Samuti on see „mõnel korral kuus“ ja „kord kuus“ on „mõnikord“. Aga samas „kord kuus“ on „väga harva“.

29. VN23_sots: „Sageli“ tähendab sageli, see on mitu korda nädalas või sagedamini. „Harva“ – see tähendab kord kahes-kolmes kuus ja harvemini. Ja kõik, mis on vahel, see on „mõnikord“, „juhuslikult“ ja „kuidas juhtub“. Mul ei ole probleemi nende ajavahemiku määratlemisega.¹⁵

¹⁴ VM24_riig: «Часто» и «каждый день» - они одинаковые. «Несколько раз в месяц» и «очень редко» - это тоже одно и то же. Ну, плюс-минус, они сходятся. И также «очень редко» и «случайно» - это тоже для меня синонимы.

¹⁵ VN23_sots: . «Часто» - это часто, это несколько раз в неделю, и чаще. «Редко» – это, стало быть, раз в пару-тройку месяцев и реже. А все, что в промежутке – это «иногда», «случайно» и «как получится». Для меня проблемы какой-то в определении этих промежутков нет.

Mõned eesti- ja venekeelsed intervjueeritud (30. EM28_komm; 31. VM29_psüh; 32. VN33_psüh; 33. EM32_riig) väljendasid ka ebakindlust, kui püüdsid selgitada iga indiviidi subjektiivset arusaama ajalistest perioodidest.

Üks uuritav tõi näiteks, et ta „mõnikord loeb raamatuid“, samas seda „mõnikord“ saab kontekstist sõltuvalt tõlgendada kui „ma üldse loen raamatuid“ või „viimase kuu jooksul ma lugesin õhtuti raamatut“. Samas ei saa väita, et nendel intervjueeritaval puudub selge arusaam ajaperioodide jaotusest, kuid pigem on neil selgelt määratletud subjektiivne arusaam aja mõõtmise ja ajavahemike osas. Selliseid arvamusi võib tõlgendada muuhulgas sellega, et siin tegemist on teistest intervjueeritavatest mõnevõrra vanemate ja seega ka enam elukogenud tudengitega. See tähendab, et need intervjueeritavad ei hinda aega ühemõtteliselt, kuid seostuvad sagedust just konkreetse tegevusega.

30. EM28_komm: *Kronoomika, või kroneemika, ei mäleta täpselt... See on kommunikatsiooniviis, mis on seotud otseselt sellega, kuidas inimesed aega tunnevad. Ja igal inimesel see on väga väga erinev. <...> Et ka minu jaoks see „mõnikord“ on mõnikord üks ajavahemik, ja paari nädala pärast see on hoopis muu „mõnikord“. Ja see sõltub ka mingil määral tegevusest. <...> Kui ma „mõnikord loen raamatut“, siis see tähendab, et ma üleüldiselt loen raamatuid. Ja see juhtub nii, et ma loen kaks raamatut korraga, ja siis järgmist raamatut loen aasta pärast. Ja näiteks... Mõnikord ma töotan kodus. See mõnikord on hoopis teistsugune.*

31. VM29_psüh: *Mind küsiti – kui sageli. Siis ma vastangi – nii palju korda antud ajavahemiku jooksul. See on mugav ja selge. Sest „sageli“ ja „harva“ – need mõisted on väga erinevad erinevate inimeste jaoks. Ja see tähendab, et vastaja jaoks see „sageli“ on üks suurus, aga analüüsija jaoks see on hoopiski muu. <...> Nende abstraktsete suurustega nagu „harva“ või „vahetevahel“ – nendega on keeruline, kuna iga inimene mõistab seda omamoodi.¹⁶*

¹⁶ VM29_psüh: *Спросили – как часто. Я и отвечаю – вот столько-то раз за такой-то промежуток времени. Это удобно и понятно. Потому что, ну опять же, понятия «часто» и «редко» - они очень разные у разных людей, и получается, что для отвечающего «часто» - это одна величина, а для того, кто потом эти результаты обрабатывает – вообще другая! <...> со всеми этими абстрактными понятиями про «редко» и «время от времени» - начинается путаница. Просто потому, что все это очень по-разному воспринимают.*

32. VN33_psüh: See „sageli“ mõiste on erinev erinevatel inimestel <...> „Sageli“ ja „Harva“ vahel on tohutu palju erinevaid variante. Ja kui siin oleks kolm vastusvarianti „sageli-mõnikord-harva“, siis oleks lihtsam ka vastata, sest see on tõepoolest mingi üldistus, ning nendega on lihtsam ka analüüsi käigus. <...> Aga sel juhul puuduvad nüansse ja küsitluse eesmärk ei ole saavutatud, sest iga inimese aja mõistmine on erinev. Mulle vastaja rollis oleks lihtsam. Kuid informatiivsus puuduks.¹⁷

33. EM32_riig: See sõltub paljudest asjadest. Ja ei pruugi nii olla, et see minu „mõnikord“ on sarnane uurija „mõnikorraga“. Või vastupidi. See aja mõõtmine on väga subjektiivne, ja ma arvan, et kui uuringu jaoks just see sagedus on vajalik, siis mina isiklikult kasutaksin esimese tabeli skaalat. See on ühemõtteline ja annab kõige rohkem informatsiooni.

Kokkuvõtteks võib järeldada, et inimeste aja mõistmine on väga erinev. Käesoleva uuringu tulemuste põhjal võib oletada, et erinevaid aja tõlgendusi väljendatakse pigem tulenevalt oma vanusest ja elukogemusest. Näiteks ühe intervjuueeritava (34. VN24_ajak) korral võib see olla selgitatav sellega, et tegemist on teistest intervjuueeritavatest mõnevõrra enam elukogenud tudengiga.

34. VN24_ajak: See ei ole kõige sobilikum. Kõige mugavam on tegelikult see teine küsimus, kus on „sageli, mõnikord, harva“. Aga informatiivsuse vaatenurgast need on mõttetu. Sest minu „sageli“ ei ole teiste vastajate „sageli“-ga sarnane. Ja andmete sisestaja „sageli“ on muu. Ja analüüsija „sageli“ on teistsugune. Ja analüüsi tulemuste kuulaja „sageli“ on samamoodi teine minu „sageli“-ga võrreldes. See on liiga lai mõiste, mis hõlmab väga palju.¹⁸

¹⁷ VN33_psüh: Понятие «часто» - у разных людей — это разные понятия. <...> между «часто» и «редко» есть огромное количество разных вариантов. И если бы здесь было бы 3 варианта, было бы проще ответить. «Часто-редко-иногда». Они отличные для того, чтобы не анализировать и не высчитывать эти нюансы. Потому что с этими тремя понятиями проще. <...> А с другой стороны, это все очень однозначно получается, и цель опросника была бы не достигнута, потому что, опять же, ощущение времени у всех разное. Мне как отвечающему в этом случае было бы проще. А вот информативности было бы меньше.

¹⁸ VN24_ajak: Ну, он не то, что самый подходящий...Удобнее всего, конечно, отвечать на вот эту вторую версию про «часто», «редко», «иногда». Но. С точки зрения информативности они никакие, потому что мое «часто» совсем не обязательно совпадает с «часто» других отвечающих и с «часто» человека, который потом заносит данные в табличку для анализа. И с «часто» человека, который

Üldiselt saab öelda, et mõnele vastajale meeldivad rohkem konkreetsemad vastusevariandid võrreldes olukorraga, mil vastaja peab meelde tuletama vaid seda, millal ta viimati üht või teist ajalehte luges ning siis leidma nõ „keskmist vastust“. Samas põhjendavad nad oma eelistusi veidi erinevalt. Mõne jaoks (37. VM24_riig; 38. EM22_hari; 39. EM28_komm) võimaldab selline sõnastuse konkreetne säästa aega, kuna valik tehakse omaenda viimasele kogemusele toetudes ning etteantud skaalat kasutades. Samas on nende intervjuueeritavate jaoks oluline, et nad ei raiskaks oma aega sellele, et teha selgeks, mis tähendab „sageli“ ja mis tähendab „harva“. Neile on sobilikum ja arusaadavam, kui on ette antud konkreetset vastust ehk konkreetset ajavahemikud. Kuna ajafaktor on otseselt seotud uurimises osalemise motivatsiooniga, võib nimetatud aspekt olla uurijate jaoks oluline uuringu planeerimisel.

35. VM24_riig: *Siin küsitakse konkreetset määratletud ajavahemikkude kohta. „Mõnel korral kuus“ ja nii edasi – see on kõige mugavam. Sul on etteantud vastusvariandid, ja sa peab vaid meenutada, millal sa realselt seda viimati lugesid või vaatasid, ja siis arvuta näiteks nädala keskmist <...> Aga siin on kõik väga subjektiivne. Ja edasi (Kaart 3, 4) on ka. Sa hakkad mõtlema – see „harva“ on millega võrreldes? Kas see on võrdlev sellega, et ma kaks korda päevas avan Postimehe veebileheküljet, või see on „harva“ mingi teise mu tegevusega võrreldes?¹⁹*

36. EM22_hari: *siin ma pean ise välja mõelda, mis on sageli ja mis on harva. Aga siin on etteantud päris selged ja konkreetset vastused, ja mõelda pole vaja. Sa lihtsalt paned kirja niimoodi, kuidas sa tead et on.*

37. EM28_komm: *See esimene on <...> hästi loogiline ja selge. Sest teise tabeliga on nii, et esiteks ma pean endale määratleda, mis on minu jaoks „väga harva“, mis on „mõnikord“ ja nii edasi. Teise lehekülje (Kaart 3) kohta ma üldse ei saanud aru,*

потом будет это все анализировать. И того, кто будет потом слушать про это «часто». Ну, это очень широкое понятие, в которое можно вписать вообще все.

¹⁹ VM24_riig: *Здесь конкретно спрашивают определенные промежутки времени. „Несколько раз в месяц“ и так далее – это самое удобное. Тебе даны ответы, и ты должен только вспомнить, когда ты реально это в последний раз смотрел или читал, и вывести среднее за неделю, допустим <...> А здесь все субъективно. И дальше, кстати, тоже. Чем дальше – тем субъективнее. Ты начинаешь думать – а это «редко» относительно чего? Относительно того, что я дважды в день открываю Постимеэс, или это «редко» относительно какой-то моей другой деятельности.*

mis vahe siin on. Siin see... "pidevalt, ehkki mitte iga numbrit" on täiesti liigne. Seda pole üldse vaja, minu arust.

Huvitav on see, et samal ajal mõned intervjueeritavad (38. VN24_hari; 39. EN24_info; 40. VN25_komm) on välja toonud ka vastupidiseid argumente ehk tunnistavad, et nende jaoks on mugavamad just abstraktselt sõnastatud kategooriatega küsimused, kuna need võimaldavad kergesti leida reaalsel olukorda illustreeriva sobiliku vastusevariandi, kuna abstraktselt sõnastatud vastusevariandid on paindlikumad. Varasemate uuringute tulemustele toetudes (Simon-Thomas, 2007) oletada, et sellised eelistused võivad tuleneda vastaja soolisest kuuluvusest. Nii võivad mehed vastamisel keskenduda enam konkreetsetele teemadele, samas kui naiste maailma tajumine võib olla pigem intuitiivsem ja analüüsivat probleemi vaadeldakse tervikuna ja üldistatult.

38. VN24_hari: *Kas sa ise arvutad mitu korda päevas sa loed Delfi või Postimeest? Ma ei saa seda arvutada! Ma võin öelda – et iga päev. Aga samamoodi ma võin ka paljudest teistest asjadest öelda. <...> Kuidas ma võin oma tundmusi kirjeldada? Ma tunnen, et teen seda harva, seetõttu vastan niimoodi. Ja kui ma tunnen, et loen sagedamini, kui „harva“, siis ma vastan „mõnikord“. See on ju lihtne...*²⁰

39. EN24_info: *Ma arvan, et siis, kui vastusvariandid on nii öelda „ümmargused“, siis ei pea eriti kaua mõtlema. Kui sa tead, et oled kursis, millest kirjutati viimases ajalehenumbri, siis sa panedki kirja, et jah, sageli loen. Aga need konkreetsed... Kui ma täidan ankeeti, ma ei taha eriti peatuda, et mõelda, kas lugesin eelmisel nädalal midagi sellest listist või mitte.*

40. VN25_komm: *Ma ütlesin, et need abstraktsed sõnastused on parem. Sest kui sa ei ole kindel või ei mäleta täpselt, mitu korda nädalas sa loed Postimeest... Siis kui see kategooria on laiem, seda lihtsam endale sobivat vastusvarianti leida. Ma ei mäleta, mitu korda nädalas ma loen Postimeest, kuid tean, et teen seda regulaarselt. Ja see tähendab, et vastan esimese („sageli“) kategooria abil. Aga siin on ka Äripäev, mida ma loen kaanest kaaneni võrreldes Postimehega. Ja siin toimubki see*

²⁰ VN24_hari: Ты сама подсчитываешь, сколько раз ты заходишь на дельфи или на постимеес? Я не могу подсчитать это. Могу сказать – каждый день. Но так я про все почти могу сказать. <...> Как я могу описать ощущение? Я чувствую, что я делаю это редко, значит я так и пишу. А если я думаю, что делаю это чаще, чем редко, тогда я пишу «иногда». Все же понятно...

*moonutamine. Kuid need (sageli-harva) kategooriad on päris laiad, ja seega ma võin neid just niimoodi interpreteerida.*²¹

Järelduseks võib öelda, et küsimuste tüübid mõjutavad vastajate vastamisviisi ning vastamisel lähtutakse erinevast arutlusloogikast. Selgelt määratletud vastustega valikvastustega küsimused soodustavad seda, et vastaja mõtleb vastuse detailsemalt läbi. Kui vastusvariandid on määratletud subjektiivsete mõistete abil, toimub ka vastamine pigem intuiitselt.

4.2.2. Skaala pikkus

Rääkides hindamisskaaladest, tuleb eelkõige mainida hindamisskaala pikkust. See on oluline aspekt, mis mõjutab oluliselt vastamise täpsust ja tulemuste usaldusväärsust. Skaala pikkuse piiranguid tegelikult ei ole ja skaala võib omada üks kuni kolm väärtust või üks kuni sada tähenduslikku skaalapalli. Küll aga võib oletada, et kui mõõdetaval nähtusel on rikas sisu või tähendus, siis seda detailsem peab olema selle nähtuse mõõteskaala ning seda rohkem skaalajaotusi peab sellel olema.

Skaala pikkuse analüüsiks kasutasin käesolevas intervjuus Mina.Maailm.Meedia. 2011. „Huvide ja väärtuste“ peatüki küsimust meediakanalite usalduslikkuse kohta. See küsimus oli intervjueeritavate jaoks lihtsustatud, mis tähendab, et kuigi Mina.Maailm.Meedia küsitluses küsitakse erinevate institutsioonide usaldusväärsuse kohta, keskendus käesolev uuring ainult meediakanalitele (Joonis 1.).

²¹ VN25_kott: Я бы сказала, что чем абстрактнее, тем проще. Просто потому, что когда ты, допустим... не уверен в чем-то, или не помнишь, или не считал, сколько раз в неделю заходишь на Постимезс. То чем шире категория, тем легче себя в нее поместить. И я не помню, допустим, сколько раз в неделю я читаю Постимезс, но я знаю, что я читаю его достаточно регулярно. И это значит, что в первую категорию. Но в то же время тут же и Арипяев, который я читаю от корки до корки. Хотя его я читаю основательно, а Постимезс – гораздо более поверхностно... И в этом идет искажение... Но категории довольно широкие, и значит я могу их интерпретировать именно вот так.

Allpool on loetletud erinevaid Eesti ühiskonnas toimivaid institutsioone ja rühmi. Valige, palun, igal real üks vastusevariant ühest kuni viieni, mis kõige paremini iseloomustab nende usaldusväärsust Teie jaoks. Märkige üks vastus igas reas.

	Ei usalda üldse				Usaldan täiesti
Eesti Televisioon	1	2	3	4	5
Eratelekanalid	1	2	3	4	5
Ajalehed	1	2	3	4	5
Eesti Raadio	1	2	3	4	5
Eraraadiod	1	2	3	4	5
Internetiportaalid	1	2	3	4	5

Joonis 2. Mina.Maailm.Meedia. 2011.a küsimus usaldusväärsusest meediakanalite suhtes.

Intervjueeritavatele pakuti seda küsimust neli korda, kuid selle skaalade pikkused varieerusid ühest kuni neljast pallist ühe kuni üheksa pallini. Selline skaalade eristamine andis võimaluse võrrelda erinevatele skaaladele omistatud tähenduste muutumist, samas aitas see illustreerida vastajate selgitusi skaaladele vastuste täpsuse ja tulemuste usaldusväärsuse kohta.

Uuringu alguses oletas autor, et 5-palliskaala tundub intervjueeritavatele kõige mugavam, kuna see on harjumuspärasem: seda kasutatakse keskkoolis ja ülikoolis, samuti ka paljudes eri küsitlustes. Kuna intervjueeritavad on tudengid, kellel on olemas küsitlustes osalemise kogemus, eeldas autor, et just selline vormistus on nende jaoks kõige lähedasem. Samas aga selgus intervjuude käigus, et see ei pruugi alati nii olla. Mitu vastajat (nt 41. EM27_ajak; 42. EN24_info; 43. VN33_psüh) kinnitasid, et nende jaoks on viiepalliskaala mugavam, kuna see on tavaline ja tuttav. Mõne vastaja arvates (nt 44. VN24_hari) on viiepalliskaala küll arusaadav, kuid samas on see suhteliselt subjektiivne, kui võtta aluseks näiteks põhikooli hindamissüsteem, kus kasutatakse suhteliselt harva üht ja kaht palli, ning tegelik hindamine toimub kolmepallisüsteemi järgi. Samal ajal tunduvad osade intervjueeritavate jaoks mugavamad seitsme- või üheksapalliskaalad, kuna annavad rohkem võimalusi valimiseks (nt 45. VN25_komm; 46. VN24_ajak; 47. EN24_sots). Intervjueeritud kinnitasid, et mõnel juhul tekitab suurem valik raskusi, kuna erinevate nähtuse hindamisel võib olla keeruline määratleda üheksa erinevat usalduse väljendamisega taset. Viiepalliskaala ei peegelda aga nende vastajate arvates tegelikku pilti, kuna on liialt ühetähenduslik.

41. I: Mis nendest skaaladest oli sinu jaoks kõige mugavam?

EM27_ajak: 1 kuni 5. See on selline... Tavaline. <...> ja ilma vastusvariantideta.

42. EN24_info: *See 1 kuni 5 on kõige parem. Sellega on tegemist koolis, ülikoolis, peaaegu igal pool. Minu meelest see on kõige mugavam, sest inimesed täpselt teavad, mis siin selle skaala iga pall tähendab. Kuidagi ebateadlikult, intuiitiivselt.*
43. VN33_psüh: *Skaala ühest lõpmatuseni on lihtsam. Aga tegelikult, viieni. See on harilik. 5 vastust – see on selline suurepärane, stabiilne variant.*²²
44. VN24_hari: *Mul tundub, et skaala 1-5-ni on kõige normaalsem. Kõige lihtsam ja harjumuspärane. Seda me teame kooliajast, vähemalt visuaalselt. Loomulikult, see koolihindamine on subjektiivne, ja 1-2 eriti ei kasutata, kuid samas see on esimene assotsiatsioon, kui on vaja midagi hinnata. Aga kuidas ma hindan seda? Noh, vot, 1 kuni 5. See on norm.*²³
45. VN25_komm: *Kõige mugavam oli 8 või 9 küsimus. Kui vaadata vastusvariante, siis see 9. skaala, kus on 7 vastusvarianti. See on kõige adekvaatsem.*²⁴
46. VN24_ajak: *Ma arvan, et see 7-palliline. See oli, see andis kõige rohkem manööverdusvõimalusi, sest 9-pallilise skaala puhul ma hakkasin juba mitte usaldusväarsuse otsest taset hindama, kuid võrrelda oma vastusi omavahel. Et kui raadiot ma usaldan niimoodi, siis sellega võrreldes televisiooni vot niipalju. <...> 5-palliline skaala on liiga ühemõõtmeline ja seega see ei ole likviidne.*²⁵
47. EN24_sots: *Minu meelest see 1 kuni 9 on kõige huvitavam ja mugavam. Isegi 10-palliline oleks veel parem, see on selline, täiuslik, perfektne. Aga samas, see on*

²² VN33_psüh: *А проще – это шкала от 1 до бесконечности. До 5. Это привычнее. 5 – это такой отличный, стабильный вариант.*

²³ VN24_hari: *Мне кажется, от 1 до 5 – это самая нормальная шкала. Самая простая и привычная. С ней все знакомы еще со школьных времен, хотя бы чисто зрительно. Понятно, что там все субъективно, и 1-2 балла вообще очень редко используются, но сам факт того, что вот, можно оценить что-то. А как оценивать? Ну, от 1 до 5. Норма.*

²⁴ VN25_komm: *Самая простая была... 8 или 9 вопрос... Ну, если посмотреть так на варианты ответов, то 9 шкала, где 7 вариантов ответов, она самая адекватная.*

²⁵ VN24_ajak: *Я думаю, что на 7 баллов. Она была самая... Она давала самый большой простор для маневров, потому что в случае с 9 баллами я начала уже оценивать не саму степень доверия, а скорее... Относительную степень доверия, то есть, если я вот радио доверяю на столько, то по отношению к нему телевизору – на вот столько <...> А 5-балльная – она слишком однозначная, и поэтому не... Не ликвидная, что ли.*

mugavam mulle kui vastajale, kuid ma ei ole kindel, et seda on mugav hiljem analüüsida.

Teistel intervjueeritavatel oli hindamisskaala pikkusest suhteliselt ükskõik (nt 48. EM28_komm). Mõned seostasid skaalajaotuste sisulist tähendust küsimuse kvaliteediga, ehk kasutamiseks sobib vaid see skaala, kus on piisavalt palju jaotusi selleks ning et analüüsi tulemus oleks informatiivne. Seega skaala usaldusväärsuse määratlemises lähtusid nad pigem enda kui uurija kogemusest. Mõned vastajad jõudsid järelduseni (49. VM29_psüh; 50. VN33_psüh), et hindamisskaala usaldusväärsuse analüüsiks tuleb tähelepanu pöörata sellele, millist informatsiooni nad selle skaala vastuste analüüsist saaksid. Samas peab nende intervjueeritavate sõnul korralikult koostatud hindamisskaala omama paaristähendusi, kuna vaid sel juhul saab uurija hiljem põhjalikumalt analüüsi teha. Need vastajad analüüsisid muuhulgas ka seda, kuidas saab hiljem üht või teist skaalat kodeerida, millised neist on kodeerimiseks mugavamad ning millest lähtub uurija, ühe või teise hindamisskaala koostamisel lähtub.

48. I:aga mis skaaladest on mugavam? See, kus on 1 kuni 5, või kuni 7 või kuni 9?

EM28_komm: <...> Minu meeles on see ükskõik. Need on ju nii sarnased...

49. VM29_psüh: *Ma jätaaksin paaristähendusi – 1 kuni 4, kuni 6 ja kuni 10. Ja teeksin võib olla 0-tähendust nendele, kes „ei oska öelda“. Skaala alguses või lõpus. Sest kui sa ei tea, mida vastata sellele küsimusele, siis mul kui uurijal pole vajalik sinu vastus. Selle väärtus on 0. Samas kui sa siiski tead oma vastust, kuid ei oska täpselt seda piiri määratleda, siis tuleb ikkagi kalduda. Kas 5 või 6. Kas 3 või 4.*²⁶

50. VN33_psüh: *Kui selle uuringu eesmärgiks on uurida, kuhu ROHKEM inimesed kalduvad, siis tuleb teha seda skaalat paaristähendustega, et ei ole seda neutraalsust. Et vastaja hakkab mõtlema. Ja siis see on keerulisem.*²⁷

²⁶ VM29_psüh: Я бы оставил четную шкалу – от 1 до 4, от 1 до 6 и от 1 до 10. И еще сделал бы 0 деление как раз для неопределившихся. В начале шкалы или в конце. Потому что если ты не определился – то для исследования твой ответ не нужен. Он обладает 0 ценностью. А в то же время если ты определился, то ты точно знаешь, где у тебя эта грань – если сомневаешься, то все равно должна эта чаша весов где-то перевесить. Или 5 или 6. Или 3 или 4.

²⁷ VN33_psüh: если цель этого исследования выяснить, куда все-таки БОЛЬШЕ народ склоняется, то надо делать все четное, чтобы не было этой нейтральности. Чтобы приходилось думать. И тогда будет сложнее.

Samas üks vastajatest (51. EM32_riig) kinnitas, et uurija ja uuritava formaliseeritud küsitluse eesmärgist arusaamine on väga erinev. See tähendab, et kui uurija koostab formaliseeritud küsitlust ainult oma eesmärkidest lähtuvalt (nt kodeerimine toimuks kiiremini, andmete analüüs oleks lihtsam jne), siis ei pruugi sellise ankeedi struktuur olla ka vastajatele mugav. Samas kui uurijale on oluline uuringu tulemus, mitte ainult uuringu läbiviimise fakt, tuleb meeles pidada, et mõnikord on uuritava mugavus vähem prioriteetne. Sellel konkreetsel juhul tegemist on hindamisskaalaga, kus tuleb kindlasti teha valik ehk tuleb valida üks või teine hinnangu pool – kas „pigem usaldan“ või „pigem ei usalda“. Selline vastaja “sunnitud valik” ei pruugi olla tema jaoks meeldiv, kuid samas saab uurija alati kätte soovitud tulemuse ehk selge hinnangu.

51. EM32_riig: Ma ise eelistan hindamisskaala vastusvariantide paarisarvust. Sest ma ei usu, et on olemas inimesi, kes on 100% erapooletud. Saab näiteks eraldi „ei oska öelda“ varianti teha nendele, kes ei tea millest juttu on. Ja kõikidel muudel juhtudel on vaja täpset valikut teha, et selle uuringu tulemus on adekvaatne. See on mingil määral sundus ja seetõttu on ebameeldiv vastajale, aga see annabki tulemust.

Lisaks üks vastaja (52. EM22_hari) annab väga põhjaliku seletuse sellest, miks hindamisskaalal, mis mõõdab institutsioonidesse usaldust, ei tohiks olla paaritu arv vastusvariante. Ta põhjendab seda sellega, et tegemist ei ole maitse-eelistuste hindamisega, mille tähenduseks on „meeldib-ei meeldi“. Inimene ei saa olla erapooletu oma usalduse väljendamisest ning kuna tegemist on usalduse hindamisskaalaga, siis skaala ei pea tingimata sisaldama neutraalset skaalapalli, võrreldes näiteks küsimusega, mis mõõdab meeldivust või emotsiooni.

52. EM22_hari: Küsimus on usaldusest, on ju? Ja pole ju võimalik, et sa ei tea, kas usaldad või mitte. See on... See ei ole maitse küsimus, kus sa võid olla erapooletud. See on konkreetse usalduse küsimus. Kas usaldad või mitte. Usaldada erapooletult... Ei saa ju!

Samuti oli väga huvitav mõne vastaja seletus hindamisskaalade tõlgendamise kohta. Mitu intervjuueeritud rõhutasid, et ka oma tunnete, hoiakute ja näiteks usalduse määratlemiseks kasutavad nad matemaatilist lähenemist ja seostavad skaalajaotusi protsentidega (53. EM27_ajak; 54. VM24_riig). See tähendab, et nende jaoks on skaalajaotused selgelt nende osade kaupa määratletud ning kui skaalal on näiteks neli tähendust, siis tähendus „neli“ hõlmab 76-100% usaldusväärsest, tähendus „kolm“ 51-75% usaldusväärsest ja nii edasi.

Samuti ka viiepalliskaalas - iga skaalajaotus lisab 20%. Skaalal üks kuni üheksa vastab igale skaalajaotusele veidi rohkem, kui 10% ning seega tähendab vastus „üheksa“, et see inimene usaldab nt raadiot 89-100%. Seega on ühe vastaja sõnade järgi esimese (neljapallise) hindamisskaala vastus „neli“ võrdne viimase (üheksapallise) hindamisskaala vastustega „seitse“, „kaheksa“ ja „üheksa“.

53. EM27_ajak: *Noh... Kõik on ju selge... 6 9-st ei ole „natukene usaldan“. See tähendab, et ma usaldan. On lihtsam, kui see tabel on suurem. See valik on suurem. Mitte 1 kuni 4, vaid 1 kuni 9. Sest sul on võimalus siis tõepoolest hinnata. Ma võin öelda, et jah, ma pigem usaldan, kuid ma ei oska öelda, et ma usaldan 100%-lt. Ja kui nüüd see viimane skaala on 0 kuni 100%, siis minu jaoks see 6 tähendab, et minu usalduse tase on kaks kolmandikku.*

54. VM24_riig: *Üheksa üheksast võimalikkudest pallidest on palju kõrgem kui neli neljast. 4 4-st on normaalne. See on 75 kuni 100%. Aga 9 9-st – see on maksimaalne usaldus. See on peaaegu 100%. 7 7-st ma veel kahtlesin, kuid siiski panin 7. Aga see on peaaegu 6, tegelikult. Ja 9 9-st – kindlasti mitte.*²⁸

Mõned intervjuueeritud (nt 55. VN23_sots) rõhutavad, et selline intuitiivne vastamine soodustab skaala harilikust ja tuttavust, kuna muul juhul on inimesel keerulisem oma tunnete ja emotsioonide abil püstitud küsimusele vastata. Enamiku intervjuueeritavate tehtud valikud skaalapallide vahel on siiski intuitiivsed ja alateadlikud (56. EM22_hari; 57. VN33_psüh; 58. EM28_komm). Nende puhul kehtib samamoodi järeldus, et ühtegi skaalat uurija ei tohi tõlgendada otseselt, lähtuvalt oma subjektiivsetest arvamustest, välja arvatud juhul kui vastusevariandid on korralikult läbikirjutatud.

55. VN23_sots: *Ma arvan, et nendele subjektiivsetele küsimustele nagu „kuidas Te usaldate“ või „kuidas Teile meeldib“, nendele vastatakse mõtlemata. Emotsioonide, tunnete abil. Seetõttu ma arvan, et see skaala peab olema maksimaalselt selge ja harjumuspärane. Näiteks, on keeruline homse päeva kindlustunnet hinnata skaalaga 1 kuni 100.*²⁹

²⁸ VM24_riig: *Оценивать 9 из 9 – это намного выше, чем 4 из 4. 4 из 4 – это нормально. Это начиная от 75% до 100. А 9 из 9 – это максимальное доверие! Это почти 100%. Я не могу, что я доверяю почти на 100%. Еще 7 из 7 я сомневался. Но поставил 7. Я думал уже ближе к 6. Но 9 из 9 – точно нет!*

²⁹ VN23_sots: *Мне кажется, что на такие субъективные вопросы, типа «а как вы доверяете», «а на сколько вам нравится», на них все отвечают более или менее не задумываясь. На эмоциях. На*

56. EM22_hari: *ise valid intuiitiivselt ja alateadlikult, mis vastus sobib sulle rohkem. Aga samas, see sõltub. Kui küsimus on „meeldib - ei meeldi“ – siis on parem vastusvariantideta.*

57. VN33_psüh: *Ma olen reaktsiooni-inimene, ma otsustan kõiki emotsioonide, reaktsioonide, tunnete kaudu. Minu jaoks on mugavam see abstraktne vastamine. Ma olen oma tunnetes pädev.*³⁰

58. EM28_komm: *See on lihtsalt minu sisene tunne. Ma ei saa ju täpselt teada, kuidas ma usaldan või ei usalda. See tuleneb kuskilt... Õhust.*

Mitu intervjuueeritavat tegi huvitavaid märkusi institutsioonide usalduse mõõtmise kohta. Näiteks meenutas üks vastaja (59. VN25_komm), et Mina.Maailm.Meedia. küsitluses on plokk, mis uurib selle uuringus osaleja usaldusväärset kõikvõimalike organisatsioonide ja institutsioonide suhtes. Ta väitis, et selles küsimuses ei saa usaldust mõõta ühe lühikese skaala (1 kuni 5) kaudu, kuna nende organisatsioonide ja institutsioonide usalduse tase on väga erinev ja näiteks politsei ja eraradio puhul on usaldus täiesti erinev asi, isegi kui neid hinnatakse ühe küsimuse raames.

59. VN25_komm: *Tegelikult, see standartiseerimine, see... „Usalduse“ mõiste on muutuv, sõltudes sellest, mille kohta sa seda kasutad. Politsei, kool, või Riigikogu... See on hoopiski erinev usaldus ja usaldusetase.*³¹

Mõnedele intervjuueeritutele, kes ei ole selle institutsioonidesse usalduse küsitlusega varem kokku puutunud, tekkisid probleemid küsimuse sõnastusega ja sellest arusaamisega. Näiteks väitis üks intervjuueeritav, et selline küsimuse püstitus on tema jaoks imelik (60. EM32_riig), kuna ta hindab loo usaldusväärset, mitte kanalit, mille kaudu ta informatsiooni saab.

ощущениях. Поэтому, я думаю, шкала в этом плане должна быть максимально понятная и привычная. Ну, например, довольно сложно оценить степень своей уверенности в завтрашнем дне от 1 до 100.

³⁰ VN33_psüh: *я довольно реактивный человек, я работаю на реакциях, на ощущениях, на эмоциях. Мне проще делать абстрактный вариант. Я разбираюсь в своих ощущениях больше.*

³¹ VN25_komm: *на самом деле эта стандартизированность – она... Понятие «доверия», которое ты пытаешься применить к этим позициям, оно меняет свое значение в зависимости от того, кто там. Полиция, или школы, или Рийгикогу. Это же вообще разный уровень доверия...*

60. EM32_riig: *Minu usaldus ei sõltu meediumist, see sõltub sisust. Sellest, mida sa loed, mida sa näed. Kuidas ma sain seda informatsiooni, mille kanali kaudu? See ei sõltu. Seetõttu ma arvan, et see küsimus on veidi mõttetu.*

Siinkohal saab järeldada, et hindamisskaaladega küsimustele vastamine ning hindamisskaala pikkus ja tähendus sõltuvad muuhulgast konkreetsetest institutsioonidest, mida hinnata tuleb ehk siis uuritavast teemast.

4.2.3. Skaalavälised variandid

Sageli kasutatakse ankeetküsitlustes vastusvarianti „ei oska öelda“, mis võimaldab vastusest kõrvale hoida. Sõltuvalt küsimuse olemusest võib see vastusevariant omada ka sisulist tähendust. Käesolevas uuringus nimetan neid vastusevariante nn skaalavälisteks ehk alternatiivseteks vastusevariantideks. Käesoleva uuringu raames uuris autor ka põhjusi, miks küsitluses osalejad võivad sellist vastusevarianti valida, mis juhtudel see variant sobilik on ning kuidas neid variante tõlgendatakse.

Analüüsi tulemusena ilmnes, et hinnanguskaala korral mitu intervjuueeritud noort, et meediakanalite usalduse hindamisskaala sees oleks vastusevariant „ei oska öelda“ või pigem isegi „ei vaata/ei jälgi“. Selle alternatiivvariandi vajadust põhjendati mitmel viisil. Mõne inimese jaoks oli see vajalik, kuna nad tõepoolest ei kasuta mõningaid meediakanaleid (61. EM28_komm; 62. EN24_sots; 63. VN24_hari). Üks intervjuueeritust (64. VN25_komm) ütles, et juhul kui ta ei jälgi mingit infokanalit, siis ta oletab, kuidas ta usaldaks või ei usaldaks sellele; samas aga ise kinnitab, et selline jaotus ei ole eriti adekvaatne. Näiteks on tema puhul eraraadiokanalite usaldus kõrgem, kui Internetiportaalide oma, kuid samal ajal saab Internetist rohkem kasulikku informatsiooni, kui eraraadiost. Võib oletada, et kui aga siin skaalal oleks olemas variant „ei jälgi“, siis oleks sellise skaala usaldusväärsus võiks olla kõrgem.

61. EM28_komm: *Aga kui ma ei vaata mõni nendest? See ei ole „ei usalda“, sest see ei ole põhjus, miks ei vaata. Mida ma siis panen kirja?*

62. EN24_sots: *Ma ei loe ajalehte paberkandjal, kuid see ei tähenda, et ma ei usalda... Ma ei loe, sest ei osta ega ei telli... Ma võin näiteks võrrelda seda ajalehtede informatsiooni usaldusväärsust neti-versioonidega, kuid nende jaoks on siin oma*

kategooria. Nii et ma arvan <...> siin on vaja mingi „ei jälgi/ei oska öelda“ vastusvariant.

63. VN24_hari: *Aga mina ei vaata Eesti Televisiooni. Need on eestikeelsed, ja tegelikult televiisorit ma eriti ei vaata. Aga samas, see ei ole sellega seotud, et nad valetavad seal, lihtsalt mul selleks aega pole. Ja erinevad filmid – see kõik on internetis olemas. Ja see jälle ei ole usaldusküsimus. Ma arvan, et siin on vaja mingi „ei oska öelda“, „ei vaata“, „ei oska hinnata“.³²*

64. VN25_komm: *Selles küsitluses usaldusest võib olla mingi „mul on ükskõik“ või „ma ei vaata, ei jägi“ vastusvariant. Näiteks, ma ei vaata eratelekanalid, kuid ma oletan, et usaldaksin niipalju. Ja eraraadiote informatsiooni ei saa mõõta „usalduse“ kategoorias, vaid pigem „meelelahutuse“ kategoorias. Muul juhul ilmub see imelik paradoks, et internetportaalidest ma saan rohkem informatsiooni, kuid usaldan neid vähem, kui eraraadiot, kellelt ma informatsiooni üldse ei saa.³³*

Samuti mitu vastajat väitsid, et nende jaoks „ei oska öelda“ vastus ei tähenda midagi muud, kui soovimatust küsimustele vastata. Soovimatusel võivad olla aga erinevad põhjused. Näiteks valivad mõned intervjuueeritud (nt 65. EN24_info; 66. EM28_komm) „ei oska öelda“ vastusevariandi siis, kui nad tõepoolest sellest teemast või nähtusest mitte midagi ei tea. Teiste jaoks (nt 67. EM22_hari; 68. VN25_komm) on see alternatiivvastus sobilik juhtudel, kui neil puudub konkreetne arvamus antud küsimuse osas. Samuti on mõned intervjuueeritavad (nt 69. VM29_psüh; 70. EM27_ajak) väitdavad, et „ei oska öelda“ variant on sobilik ainult juhtudel, kui inimene tõepoolest antud teema kohta mitte midagi ei tea, kõigil muudel juhtudel tuleks siiski midagi välja mõelda, isegi kui väga ei viitsi. Samal arvamusel on ka teine intervjuueeritav (71. EN24_sots), kelle sõnul valib ta selle vastusevariandi siis, kui ei taha

³² VN24_hari: *А я, например, не смотрю государственные каналы. Ну, просто потому, что там все на эстонском. Да и вообще я телевизор не очень смотрю. Но, опять же, не потому, что там какую-то неправду говорят, а просто потому что мне некогда. И фильмы всякие – это все в интернете есть. И опять же, не в доверии дело. Я думаю, сюда надо еще какую-то категорию. Ну там, «не знаю», «не смотрю», «затрудняюсь оценить».*

³³ VN25_komm: *в этом опроснике про доверие мог бы быть пункт «мне все равно» или... «Я это не читаю/не смотрю». Ну, я например, я не смотрю частные ТВ-каналы, но я предполагаю, что я им доверяла бы так-то. И частные радиостанции, там тоже информация измеряется в категориях не «доверия», а скорее в категории «развлечение». А то получается странный парадокс – из интернет-порталов я получаю большие информации, но тем не менее, в этом рейтинге они у меня ниже, чем частные радиостанции, от которых я вообще не получаю информации.*

vastuse üle pikemalt mõelda ning tahab küsitlusega kiiremini ühele poole saada. Seega võib soodustada motivatsioonipuudus „ei oska öelda“ variandi valimist.

65. *EN24_info*: Noh, siis, kui ma ei tea sellest mitte midagi. Kui mul ei ole piisavat informatsiooni sellele küsimusele vastata. Et ma lihtsalt ei tea, mis asi või nähtus see on, või kui ma ei ole kindel, et tean seda vastust.
66. *EM28_komm*: siis, kui ma ei oska öelda. Kui ma ei ole pädev, või kui ma ei tea, millest mind küsitakse. Sest ei ole sellest mõelnud kunagi. Et kui ma olen varem mõelnud sellest teemast, siis ma vastan. Kui mul ei ole nii öelda valmisvarianti oma peas, siis... Ja kui ma ei taha just praegu sellest mõelda, siis „ei oska öelda“.
67. **I: mis juhtudel on võimalik su jaoks vastata „ei oska öelda“?**
EM22_hari: Siis, kui mul ei ole konkreetset arvamust selle küsimuse kohta. Siis, kui ma ei tea, millest on jutt. Kui ma ei ole kunagi sellest mõelnud. <...> Aga kuna ma täidan seda, mis mind huvitab, siis olen pigem kursis. Nii et seda ma panen hästi harva.
68. **Mis juhtudel sa vastad „ei oska öelda“?**
VN25_komm: Esiteks siis, kui puudub selline valikvastus, mis mulle sobib. Teiseks, kui see käsitleb mingi sfääri, millest ma ei tea midagi, millega ma ei ole seotud. Aga ma arvan, et selle vastuse sõnastus peab olema „ma ei ole sellega kokku puutunud“, mitte „ma ei oska öelda“. Sest kui ma vastan niimoodi, see tähendab, et ma lihtsalt ei ole sellest varem mõelnud.³⁴
69. *VN33_psüh*: „Ei oska öelda“ – see ei ole tegelikult vastusvariant, ausalt öeldes. Kui sa ei oska midagi öelda, siis ära alusta selle ankeedi täitmist. Kui mind küsitakse,

³⁴ *А вообще, в каком случае, как ты думаешь, можно ответить «затрудняюсь ответить»?*

VN25_котт: во-первых, когда в опроснике нет варианта ответа, который мне подходит. А во-вторых, если это какая-то сфера, с которой у меня нет никакого соприкосновения. И я просто никак не связана... И если по-честному, то я думаю, что тогда надо ставить такой вариант ответа, как «я с этим не сталкивалась», а не «я затрудняюсь ответить», потому что это зачастую означает, что я просто никогда об этом не думала.

„Miks sünkrofasotron on kasulik?“, kuid ma ei tea, mis see on, siis ma vastangi, et ma ei oska öelda. Kõikidel muudel juhtudel – mõtle!³⁵

70. EM27_ajak: *Ma arvan, et see „ei oska öelda“ on mõeldud nendele inimestele, kes üldse ei ole kunagi sellest mõelnud. Et nendele, kellel ei ole varasemat kogemust ja ta ei oska öelda, sest lihtsalt temal ei ole mingit arvamust sellest. Siin ei ole neutraalsust. <...>. See on lihtsalt nendele, kes on laisk ja ei taha mõelda.*

71. EN24_sots: *Ma vastan „ei oska öelda“ siis kui teema on mu jaoks absoluutselt võõras, või kui, noh, ma ei taha sellest teemast mõelda. Kui see on ebahuvitav minu jaoks, kui ma tahan kiiresti seda küsitlust lõpetada, kuid samuti keerulisele küsimusele ma vastan „ei oska öelda“, et lihtsalt seda kiiremini lõpetada.*

Mõnikord saab „ei oska öelda“ variant väljendada selget ja sisulist arvamust, selleks peab sellel vastusevariandil aga hindamisskaalal väga kindel koht olema. Intervjuu käigus pakuti intervjuueeritavatele küsimus ühiskondlike muutuste tajumise kohta (Lisa 1. KAART 6), varieerides alternatiivse vastusevariandi „ei oska öelda“ asukohta.

Intervjuude analüüsi tulemusena ilmnes, et kui „ei oska öelda“ vastusvariant paikneb järjestatud skaala lõpus (nt Lisa 1. KAART 6, Küsimus 12, skaala tähendused: „Liiga kiired, Pigem kiired, Pigem aeglased, Liiga aeglased, Ei oska öelda“), siis seda tõlgendatakse eelpoolmainitud viisil ehk kui soovimatust vastata. Samas kui „ei oska öelda“ vastusvariant on skaala keskel (nt Lisa 1. KAART 6, Küsimus 14, skaala tähendused: „Liiga kiired, Pigem kiired, Ei oska öelda, Pigem aeglased, Liiga aeglased“), siis võib seda tõlgendada erapooletuse väljendusena ehk konkreetse sisulise vastusvariandina.

Intervjuueeritavad (nt 72. EN24_info; 73. VN25_komm) kinnitasid, et alternatiivvastuse positsioonist sõltub selle tõlgendus. See tähendab, et kui „ei oska öelda“ vastusevariant on visuaalselt keskel, siis sellel on olemas päris selge tähendus (nt hindamisskaalas 1-5 omab see kolme väärtpunkti). Samas, nagu selgitas teine intervjuueeritav (74. VN24_ajak), kui sama „ei oska öelda“ vastusvariant on skaala lõpus, siis seda tõlgendatakse just alternatiivvastusevariandina. Sellest, et „ei oska öelda“ varianti ei tõlgendata tavaliselt

³⁵ VN33_psüh: «Затрудняюсь ответить» - это я вообще не рассматриваю, как вариант ответа, если честно. Потому что если не знаешь, что сказать, то не надо эту анкету вообще трогать. Если у меня спрашивают, полезен ли синхрофазотрон, а я не знаю, кто это, тогда я отвечаю, что я не знаю, что мне на это сказать. Во всех других случаях – думай!

neutraalselt, kuna mõnikord väljendab see ka midagi rohkemat kui vastaja ebateadlikkust, räägib veel üks vastaja (75. VM29_püh), kelle hinnangul see variant väljendab nn kahevahelolekut.

72. EN24_info: *Sellest positsioonist sõltub väga palju. Selles küsimuses (küsimus 12) sa näed „ei oska öelda“ varianti siis, kui küsimus on juba lõppenud. Ja seega sa ei seosta seda vastus neutraalsusega, vaid pigem väljendad sellega oma ükskõiksust. Aga siin (küsimus 14) see on keskel, ning seega see on loogiliselt neutraalne.*

73. VN25_komm: *Siin on olemas erapooletud vastus, sest see on teiste vastuste vahel. Kui esimesel küsimusel see („ei oska öelda“) on selleks, et vähemalt midagi kirja panna, siis teisel juhul (KAART 6, küsimus 14) see sama sõnastus on tõlgendatud kui neutraalne vastus.³⁶*

74. **I: Nii, aga küsimuses 14?**

VN24_ajak: *Siin on väga huvitav variant, kuna visuaalselt see „ei oska öelda“ vastus on keskel. Ja seetõttu seda saab tõlgendada nagu selline erapooletud vastus. Kuid tavaliselt see ei ole nii.³⁷*

75. VM29_püh: *„Ei oska öelda“ – see on sama kui „Ei tea, millest te küsite“. Neutraalsus on pigem see, kui saa valid kahe äärmuse vahel. Kui see ei ole must ega valge, kuid midagi keskel. Ja siin (KAART 6. Küsimus 14) sellise erapooletud vastuse tähendus ongi „ei oska öelda“. Selline keeruline, segavastus.³⁸*

Antud peatüki analüüsi tulemusena võib järeldada, et alternatiivse vastusevariandi „ei oska öelda“ tähendus võib varieeruda sõltuvalt erinevatest asjaoludest. Näiteks, lisaks soovimatusle vastata, võib see anda tunnistust vastaja ebapiisavatest teadmistest antud teema

³⁶ VN25_komm: *здесь есть нейтральный пункт. Потому что он стоит между. Если в первом случае это было так, просто чтобы поставить галочку хоть куда-то, то здесь та же самая формулировка является нейтральной.*

³⁷ **И: Так, а в 14?**

VN24_ajak: *А вот тут очень хитро, потому что тут «затрудняюсь ответить» чисто зрительно находится в середине. И поэтому его можно трактовать именно как нейтральность. Хотя вообще-то это и не так обычно.*

³⁸ VM29_püh: *«Затрудняюсь ответить» - это когда, это по сути «не знаю, что тут сказать». А нейтральность – это скорее когда ты сомневаешься между двумя крайностями. Не черное и белое, а вот четко серое. И тут (KAART 6. Küsimus 14) правда есть, и тут тоже. Такой... Сложный... Смешанный ответ.*

suhtes. Samuti võib „ei oska öelda“ vastusvariandi asupaigast skaalas sõltuda selle tähendus, omandades teatud kontekstis ehk skaala keskel neutraalse tähenduse.

4.2.4. Skaala keskpunkt

Hindamisskaala tõlgendamise teemat käsitledes tuleb kindlasti mainida neutraalsuse mõistet, millest ka eespool juttu oli. Antud töö kontekstis mõistetakse hindamisskaala neutraalsuse all eelkõige skaala keskpunkti. See subjektiivset hinnangukeskpunkti, mille alusel ja millega võrreldes saab analüüsida kõiki võimalikke uuritava nähtuse tähenduslikke variatsioone.

Järgnevalt vaadatakse lähemalt, kuidas hindavad intervjuueeritavad Mina.Maailm.Meedia. küsitluses olevaid neutraalsuse väljendamise võimalusi. Eelmises peatükis (4.2.3. Skaalavälised variandid) räägiti juba täpsemalt „ei oska öelda“ alternatiivvastusevariandist, mida teatud juhtudel võib omandada neutraalse tähenduse.

Järgnevalt tuleb täpsemalt juttu erinevate hindamisskaalade keskpunktidest ning sellest, kuidas intervjuueeritavad tõlgendavad juhtumeid, kui hindamisskaala neutraalsus ei ole otseselt määratletud.

Paaritu arvulised hindamisskaalajaotused võimaldavad kohe ja ilma pikalt mõtlemata eristada sellise skaala keskpunkti. Seda rõhutavad ka intervjuueeritavad, rääkides intervjuu praktilises osas usaldusväärse hindamisküsimustest (KAART 5, küsimused 8, 9, 10), kui paluda neil nimetada keskpunkt 5-, 7-, ja 9-palliskaalade puhul. Küsimusele, kuidas nad saavad oma neutraalsust sellistel skaaladel väljendada, vastasid kõik intervjuueeritavad, et nimetatud skaalade tajutavateks keskpunktideks on absoluutsed keskpunktid ehk vastavalt 3, 4 ja 5 (nt 76. EM32_riig; 77. VN33_psüh; 78. VN24_hari jne).

76. EM32_riig: *Skaala 1 kuni 5 keskpunkt on 3, seega neutraalsus on samuti siin. 1 kuni 7 on siis 4, ja 1 kuni 9 on 5, ja see on puhas loogika.*

77. VN33_psüh: *1 kuni 5 on ideaalne <...> kuna siin on olemas 3. Ja see on keskpunkt. <...> Ja selleks et oma täielikku neutraalsust väljendada ma valin vastust 3. Ja*

edasi <...> siin on 7 vastusvarianti <...> ja neutraalne on 4. <...> Ja küsimuses 10 on sama. Neutraalne on keskne punkt 5.³⁹

78. VN24_hari: *Siin kõik on loogiline, sest siin on paaritu vastusvariantide arv. Ja see keskne tähendus on neutraalne, keskne, tasakaalustatud. See ei ole nii ja naa, see on keskel. Ma ei kaldu kuhugi.*⁴⁰

Kuid mitte kõik skaalad ei oma seda selgelt määratletud keskpunkti nin mõnel juhul kasutatakse küsitluse läbiviimiseks spetsiaalselt paarisarvuga hindamisskaalat. Samas ilmnes intervjuudest, et kui skaalal on siiski paaristähendused, kasutavad intervjuueeritavad neutraalsuse väljendamiseks hästi sarnaseid võtteid. Selleks, et uurida, kuidas intervjuueeritavad neutraalsust sellistel juhtudel tõlgendavad, pakuti neile neljapalliskaalat ja paluti valida selline skaalajaotus, mis väljendab nende arvates neutraalsust kõige selgemalt, kas „pigem usaldan“ ehk neutraalsus plussiga, või „pigem ei usalda“ ehk neutraalsus miinusega. Mitu vastajat ei saanud siiski vastuste hulgast valikut teha, väites, et sel juhul ei ole vastus mingil viisil neutraalne. Teised aga püüdsid siiski otsust teha.

Tuli välja, et üks osa intervjuueeritute ütlisid, et juhul, kui neil on hädavajalik väljendada oma neutraalsust ning juhul, kui skaalal neutraalset keskpunkti pole, valivad nad vastusvariandi miinusega ehk „pigem ei usalda“ (nt 79. EN24_info; 80. EN24_sots; 81. VN23_sots; 82. VN24_hari; 83. EM27_ajak). Seda võib põhjendada nende uuritavate vanusega – tegemist oli teistest mõnevõrra noorematega. Samal ajal veidi vanemad intervjuueeritavad (84. VN33_psüh; 85. EM28_komm; 86. EM32_riig; 87. VN25_komm) väljendavad oma neutraalsust pigem positiivse vastusega, mis võiks tähendada, et nende jaoks ei mängi ühiskonna muutumine enam nii olulist rolli. See aspekt vajab kindlasti arvestamist ja edasist uurimist, kuna otseselt vanuse põhjal antud uuringus uuritavaid pole võimalik võrrelda.

³⁹ VN33_psüh: *когда есть от 1 до 5, есть идеальная фишка. <...> потому что есть 3. И она центральная. <...> Поэтому чтобы показать свою полную нейтральность по данному вопросу, я обвела все тройки... А дальше будет <...> их 7 и <...> здесь есть нейтральная 4. <...> И в 10 вопросе то же самое. Все 5 и беру середину.*

⁴⁰ VN24_hari: *Тут все логично, если вариантов ответов нечетное количество, то получается, что вот это центральное значение – это как уравнивание на весах. Не туда и не сюда. В середине. Не склоняюсь к какому-то мнению.*

79. EN24_info: *Noh, ma olen neutraalne, ja seetõttu siin pean siin kindlasti midagi valima. Ja kuna ma arvan, et seda ankeeti keegi loeb ja analüüsib hiljem, siis ma loodan, et midagi siin maailmas muutub. Ja selleks, et ta muutub parimaks, ma panen siin „pigem ei usalda“.*
80. EN24_sots: *„Pigem ei usalda“ on neutraalne. <...> sest ma arvan, niimoodi, kuna... noh, pessimist olen, näiteks.*
81. VN23_sots: *Ma kirjutaksin „pigem ei usalda“. Aga see ei ole seetõttu, et ma tõepoolest ei usalda, aga ma lugesin kuskilt, et negatiivse vastuse andmisel sellele pööratakse rohkem tähelepanu. Ja kui ma täidan seda ankeeti, siis ma tahan, et mu arvamust teatakse.⁴¹*
82. VN24_hari: *„Pigem ei usalda“ siis, kuna... See on on rohkem tõenäoline. Kui ma usaldaksin, siis ma ei kahtle nii palju.⁴²*
83. EM27_ajak: *vist paneksin kirja, et „pigem ei usalda“. Kui tekkivad sellised kahtlused*
84. VN33_psüh: *Keskpunkti siin pole, kuid ma otsustasin, et selle küsimuse suhtes olen neutraalne. Aga siin on 2 või kolm ning ma pean midagi valima. Seetõttu on selline valik („pigem usaldan“)⁴³*
85. EM28_komm: *Siin on väga raske oma neutraalsust väljendada, sest ma pean ikka valima. <...> Et neutraalne vastus on... „Pigem usaldan“.*
86. EM32_riig: *Noh, kui on vaja siiski kuidagi oma neutraalsust väljendada... Siis „pigem usaldan“.*

⁴¹ VN23_sots: *Я бы поставила «скорее не доверяю». Но не потому, что я действительно не доверяю, а потому что я где-то читала, что в случае отрицательного ответа на него обращают большие внимания. А раз я заполняю эту анкету, значит я хочу, чтобы мое мнение учитывалось.*

⁴² VN24_hari: *«Скорее не доверяю», тогда, потому что это... Более... Точно отражает действительность. Если бы я доверяла – я бы не сомневалась так сильно.*

⁴³ VN33_psüh: *центра нет, хотя я изначально решила, что я центральная, есть 2 и 3, и пришлось что-то выбирать. Поэтому такой результат. („pigem usaldan“)*

87. VN25_komm: „Pigem usaldan“ on neutraalne. See vist näitab, et olen optimist, kelle jaoks „neutraalne“ on „pigem hea“.⁴⁴

Kokkuvõtteks saab väita, et intervjuueeritavad määratlevad hindamisskaala keskpunkti ehk neutraalsust suhteliselt sarnaselt. Selle põhjal võib järeldada, et formaliseeritud küsitluste tulemuste analüüsis ei pruugi mõõtmisviga skaala keskpunkti erinevate tõlgenduste korral olla eriti suur. Samas aga võib intervjuueeritavate argumentide näitel öelda, et mõned tõlgendamiserinevused siiski eksisteerivad ning tulenevad indiviidide taustast, kogemusest ja maailma tajumisest.

4.3. Skaala sõnastuste tõlgendused

4.3.1. Sagedusskaala sõnastus

Uuringu üheks aspektina analüüsiti pakutud vastusevariantide sõnastuste tõlgenduste erinevusi. Ühe praktilise ülesande raames (Lisa 1. KAART 4) anti intervjuueeritavatele kaks sarnast küsimust nelja vastusevariandiga, mille sõnastused olid aga veidi erinevad. Esimesel juhul oli tegemist väga täpselt määratletud vastusevariantidega („Sageli, pidevalt, regulaarselt, järjekindlalt“, „Mõnikord, vahetevahel“, „Väga harva, juhuslikult“ ja „Üldse mitte“), ning teisel juhul olid esimesed kaks vastusevarianti sõnastatud lihtsamalt ja ilma täpsustusteta („Sageli, järjepidevalt“, „Mõnikord“, „Väga harva, juhuslikult“ ja „Üldse mitte“). Nimetatud skaalade abil soovis autor uurida, kuidas intervjuueeritud hindavad sõnastuse erinevusi ning kuidas tõlgendavad esmapilgul sarnaseid vastusvariante.

Enamik intervjuueeritutest küsis üle, miks oli vaja teha kaks erinevat skaalat. See tähendab, et nad ei näinud skaalade vahel suurt erinevust (nt 88. VM24_riig; 89. VN24_ajak). Nende vastajate jaoks ei mängi vastusevariantide täpsustused rolli, kuna tegemist on sünonüümidega, mis lihtsalt seletavad vastajale, mis üks või teine skaalajaotus tähendab.

88. VM24_riig: *Ma ei näe vastusevariantide vahet. See, et kustutati „Vahetevahel“ siit, kus oli „Mõnikord“ – noh see ei tähenda midagi. Ja samas kustutati „Pidevalt ja*

⁴⁴ VN25_komm: «Скорее доверяю» - это нейтральный момент. Это, наверное, выдает во мне оптимистичного человека, для которого «нейтральное» - это «скорее хорошо».

*regulaarselt“. Need on sünonüümid, millest siin pole vajadust. Sarnaste ankeetide täitmine on minu meeles mõttetu.*⁴⁵

89. VN24_ajak: *Ma ei tunne vahet. Jah, siin on rohkem sünonüüme. Kuid need on täpsustavad, ja seetõttu ma ei saa aru, mis vahe nende skaalade vahel siin on. Üks skaala on selliste igavate inimeste jaoks, kellel on hädavajalik mingi täpsustav konkreetsus. Teine skaala on siis tavaliste, adekvaatsete inimeste jaoks. <...> Minu jaoks see on täpsustus. See ei ole midagi asendatav, kuid lihtsalt täpsustus nendele, kes ei tea mis see „järjekindlalt“ sõna tähendab. Ja seetõttu ei ole siin mingit vahet.*⁴⁶

Samas mitmed intervjueeritavad väljendasid teatud ärritust selliste täpsustuste suhtes (90. EM22_hari; 91. EN24_sots), kuid seda ei julgeks seostada otseselt vastusvariantide sõnastustega. Üks intervjueeritav (92. VM29_psüh) mainis, et tema kogemuse järgi loevad vastajad väga harva kõiki etteantud valikvastuseid ning kuna vastamine toimub intuitiivselt, pööravad vastajad tähelepanu vaid esimesele paarile skaala sõnalisele vastele. Samamoodi märkis üks intervjueeritustest (93. EM27_ajak), et skaalade sõnastustes (mitte vastusevariantide arvus) võib tajuda teatud erinevusi, kuid siiski ei osanud ta täpsemalt seletada, milles need erinevused seisnevad.

90. EM22_hari: *Emmm... Ausalt öeldes... Ma üldse ei näe vahet. Einoh... Siin on rohkem täpsustusi. Aga samas, need on ju sünonüümid. <...> Ja mu jaoks selle teise tabeli vastused on täiesti sobilikud, ja pole vaja midagi siin täpsustada. Ma ei ole ju loll. Ja teised vastajad ei ole lollid. Ja nad teavad iseenda jaoks, mis tähendab sõna „mõnikord“. See esimene tabel (küsimus 5) see isegi solvab!*

91. EN24_sots: *Ma ei näe vahet. Siin on täpsustused, aga siin neid pole. Mu jaoks need komad on sõna „või“. Ehk „sageli“ või „pidevalt“ või „regulaarselt“. Aga samas neid on liiga palju. Mul on siuke tunne, et keegi tüütab seisab kõrval ja küsib üle: -*

⁴⁵ VM24_riig: Я не вижу разницы в ответах (карта 4). То, что они убрали «время от времени» из графы с «иногда», разницы нет. И убрали «постоянно и регулярно». Это все синонимы. Уточняющие синонимы, которые не нужны, по сути. Нет смысла заполнять еще раз точно такую же анкету.

⁴⁶ VN24_ajak: Я не вижу разницы. Тут, да, тут больше каких-то синонимов. Но они как бы уточняющие. Просто одна шкала для таких, занудных людей, которым нужна какая-то уточняющая конкретика, а второй вариант – для нормальных и адекватных. <...> для меня это все выглядит как уточнение. Не взаимозаменяемое что-то, а просто как уточнение для тех, кто не знает, что означает слово «последовательно». И поэтому никаких различий точно не было и не будет.

*Kas täiendad blogi sageli? – Jah! – Ja pidevalt? – Jah! – Ja regulaarselt? – Jah!
Jäta mind ükskord ometi rahule!*

92. VM29_psüh: *Need on sünonüümid. Ma ei tea, võib olla analüüsija jaoks see vahe on siiski olemas, kuid minu jaoks siin üldse mingit loogikat pole. Samamoodi on võimalik kirjutada siin veel 15 sõna sarnaste tähendustega, kuid mu vastust see ei mõjuta. <...> Nende vastusvariantidega on niimoodi, et loetakse esimest kaks-kolm sõna, ja edasi intuiitiivselt seda tõlgendatakse. Ja siin on sama asi. Kui siin „regulaarselt“ ja „järjekindlalt“ vahele kirjutati midagi suvalist, ma ei märgaks seda.*⁴⁷

93. EM27_ajak: *Esimene skaala on lihtsam, sest siin on olemas täpsustused. Nad annavad konkreetsuse illusiooni.*

I: Aga miks illusiooni?

EM27_ajak: *Noh, sest nii kui nii need vastused on abstraktsed. Sageli-harva. <...> Ma ei oska öelda, et need vastusvariandid on nii erinevad siin. Nad on PEAAEGU sarnased. Väikesed nüansid on olemas, aga see ei häiri kuidagi.*

Lisaks enamiku vastajate ükskõiksusele täpsustavate sõnastuste suhtes, ilmnesid selgitustes ka kaks erandit. Neid ei saa aga kuidagi omavahel seostada, kuna vastajad, kes väljendasid oma ebakindlust vastusevariantide tõlgendamise suhtes, ei oma ühist tausta. Üks intervjuueeritav (94. EM32_riig) tõstatas küsimuse, kuidas saab nende sünonüümide arvu tõlgendada ning mida tahtis uurija sellise liiga täpse sõnastusega selle konkreetse küsimuse puhul saavutada (Lisa 1. KAART 4). See tähendab, et tema jaoks omavad täpsustavad sõnad („sageli“, „pidevalt“, „regulaarselt“ jne) mingit varjatud tähendust ning ta püüab endale selgeks teha, miks oli vastusevarianti vajalik just niimoodi ehk paljude sünonüümidega sõnastada. Selle olukorra seletamiseks püüab ta analüüsida seda küsimust uurija vaatenurgast ehk otsib küsimuse eesmärki. Selle intervjuueeritava jaoks on küsitavad samuti ka seosed sünonüümide vahel: kas need on otseselt seotud „ja“ sidesõnaga või need on üksteist asendavad täpsustused. Teisel intervjuueeritul (95. VN25_komm) tekkis sarnane küsimus, kuid tema tõlgendas sellist

⁴⁷ VM29_psüh: *Это все – синонимы. Я не знаю, может, для проверяющего разница есть, но мне кажется, что тут вообще нет никакой логики. С тем же успехом можно было написать тут еще 15 слов с тем же смыслом, и от этого ответ бы не изменился. <...> На самом деле в этих вариантах ответов обычно читают первые два-три слова, и все, дальше – интуитивно догадываются, о чем речь дальше пойдет. И тут – то же самое. Если бы там в промежутке еще что-то спросили бы, написали бы, я бы даже не заметил бы.*

vastusvariantide sõnastust teistest intervjuueeritavatest erinevalt ning nimetas sünonüümide kasutamist vastamist takistavaks asjaoluks, kuna tema jaoks on need tegelikult seotud „ja“ sidesõnaga. Seetõttu olid tema vastused neile kahele küsimusele (Lisa 1. KAART 4. Küsimused 5 ja 6) väga erinevad, kuna esimese skaala puhul ta ei suuda küsimusele vastata.

94. EM32_riig: *Siin on nii palju sünonüüme... Aga samas, kas siin on „JA“ või „VÕI“ nende vahel? „Sageli JA regulaarselt“ või „Sageli VÕI regulaarselt“? Kuna sellest sõltub ka tajumine, ehk kuidas ma vastama pean. <...> Ma lähtun küsimuse sõnastamisest ja püüan selgitada, mida siin uurija teada saada tahab <...> Aga kui oletada, et siin on siiski „VÕI“, siis mitte midagi mu vastustes ei muutu.*

95. VN25_komm: *Siin on väga selgelt määratletud, mida hõlmab see tipp-kategooria. Siin peab olema „Sageli, regulaarselt, pidevalt JA järjekindlalt“. <...> See „JA“ piirab. <...> Minu jaoks see ongi piirang <...> Esimeses tabelis mul on vaid paar tegevust, mis sobivad siia ideaalselt. Aga teises tabelis mul on rohkem tegevusi, mida ma panin sellesse kategooriasse. Seetõttu ma arvan, et see teine skaala on mu jaoks mugavam.⁴⁸*

Seega võib järeldada, et mitte vaid sõnastus, aga ka kirjavahemärgid mängivad olulist rolli vastusevariantide koostamisel ning vastuste tõlgendamisel. Isegi üks esmapilgul ebaoluline koma võib vastajas erinevaid assotsiatsioone tekitada ning selle vältimiseks peaks uurija juba uuringu ettevalmistuse perioodil väga korralikult läbi mõtlema erinevad tekkida võivad tõlgendusviisid.

Samamoodi tunnistavad nii eesti kui vene keelt kõnelevad noored, et teevad oma vastuste valikud intuiitiivselt ning ei mõtle eriti sellele, mis reaalselt nende vastuste taga seisab. Seetõttu on päris huvitavad intervjuueeritavate kommentaarid selle kohta, miks nad ühele ja samale küsimusele, mis kasutavad erinevaid vastusevariante ja skaalasid, nad vastasid erinevalt. Mõned intervjuueeritavad (nt 96. VM24_riig) tunnistasid, et ei märganud vastamise ajal üldse erinevate skaalade vastusevariantide sarnasust ja nägid valikvastuste sarnasusi alles

⁴⁸ VN25_komm: *тут дано очень четкое определение, что входит вот в эту самую топовую позицию. То есть, должно быть „часто, регулярно, последовательно И постоянно“. <...> Это «И» ограничивает... <...> То есть, я это восприняла именно как ограничение. <...> в первой таблице была бы всего пара вещей, которые идеально подходят мне как человеку, зависимо от интернета. А во второй анкете это было бы больше действий. Поэтому вторая кажется мне намного более удобной.*

hiljem, kui asume suuliselt rääkima nende vastuste eripäradest. See tähendab ka seda, et iga uus skaala on nende jaoks unikaalne. Mitu intervjuueeritavat (nt 97. EN24_sots) kinnitasid, et nad ei loo seoseid erinevate küsimuste ja skaalade vahel, eriti siis, kui tegemist on pikema ankeediga. Mõned intervjuueeritavad (nt 98. EM28_komm) väitsid, et ankeedi täitmise ajal; ankeedile vastatakse mitte oma kogemuse meenutamise abil, kuid intuiitiivselt ja juhuslikult. Teised vastajad teevad siiski teadlikult mõned järeldused oma vastuste valiku kohta juba vastamisprotsessi käigus (nt 99. VN25_komm) ning püüavad ka endale seletada, kuidas vastamine toimub ning millest vastused sõltuvad.

96. VM24_riig: *Ma vastasin intuiitiivselt, panin kirja esimest, mis tuli pähe, kui lugesin väljaande pealkirja ja vastusvariante. Ma sain aru vaid praegu, et ma võin sellele küsimusele vastata samamoodi, kuid pakutud variantide seest mulle meeldis rohkem „juhuslikult, mõnda numbrit“, mitte see „üldse mitte“. <...> Ja samas see „Mõnda numbrit“ oli mu jaoks sobilikum kui „väga harva“, kuid eelmises tabelis sellist vastusvariant on puudus, ja „väga harva“ sobis ka. <...> „Vahetevahel“ ja „väga harva“ on mu jaoks ka sünonüümid, kui sellise sõnastuse korral „vahetevahel“ meeldis mulle rohkem. Aga ma ei mõelnud sellest, miks ma vastan just niimoodi, nii et mu vastused on väga intuiitiivsed.*⁴⁹

97. EN24_sots: *Ma ei saa seda seletada. See on selline... intuiitiivne. Ma tean kuidagi, et nendest variantidest, mis siin on mu olukorda kirjeldab pigem see „juhuslikult ja vahetevahel“. Kuid samas teises skaalas antud variantide hulgast ma valin pigem „väga harva“, sest, noh, ma arvan nii. Mul ei ole seoseid eelmise ankeediga, sest see on eelmine.*

98. EM28_komm: *Ei oska. Noh, ma seletasin juba, et ma eriti ei mõelnud, mida ma vastasin. See on selline... Intuiitiivne ja pooljuhuslik valik. Ma ei saa öelda, et jälgin neid ajalehte igapäev, sest nädalavahetustel ma tavaliselt ei loe uudiseid. Samas ka*

⁴⁹ VM24_riig: *Я отвечал интуитивно и то, что первое приходило в голову, когда я смотрел на варианты ответов и читал название издания. Я только сейчас понял, что здесь, в этом вопросе я мог бы ответить точно также, но для меня среди этих вариантов ответов предпочтительнее оказался «случайно», а не «никогда». <...> Вариант «случайно, отдельные номера» мне показался более подходящим, чем «очень редко». Хотя в другой анкете не было этого варианта ответа, и тогда «очень редко» тоже подошел. <...> «Время от времени» и «очень редко» - это тоже синонимы, но почему-то вот конкретно в такой формулировке мне больше понравился вариант ответа. Но я сильно не раздумывался, так что мои ответы очень интуитивны.*

„ei jälgi üldse“ vastusega. Ma ei saa nii öelda, sest vähemalt kord aastas ma vaatan kõiki nendest. <...> siin on sama lugu. Ma ei loe Postimeest kaanest kaaneni.

99. VN25_komm: *Neljaks küsimuseks sa hakkad aru saama, kui suur vahe on erinevate vastusvariantide sõnastuste vahel. Näiteks, neljas küsimuses valikvastused on sõnastatud väga subjektiivsete mõistetega abil, mis minu arvates päris nõrgad, kui on vaja reaalsust objektiivselt kirjeldada <...> Seetõttu ma arvan, et see esimene skaala (KAART 2, Küsimus 1) on kõige parem, tegelikult. Siin on olemas need peened erinevused, mis võimaldavad adekvaatselt vastata. <...> Kui abstraktsem on sõnastus, seda lihtsam seda täita. Kuid ma tunnen ennast parem ja ausam, kui ma kasutan konkreetsete ajavahemikkudega skaalat.*⁵⁰

Seega võib järeldada, et ankeedi küsimuste ja skaalade koostamisel tuleb eelkõige lähtuda uuringu eesmärgist, sest näiteks kui uurijale on eelkõige oluline konkreetse sageduse uurimine (nt kui tihti loetakse üht või teist väljaannet), siis peavad vastusevariandid sellele küsimusele olema sama konkreetset ja teatud määral mõõdetavad. Kui uuringu fookuses on aga inimeste üldine huvi ajalehtede lugemise vastu, siis võiks eelistada abstraktsemaid vastuseid küsimustele.

4.3.2. Hinnanguskaala sõnastus

Hinnanguskaaladega seoses on samuti vajalik rääkida hinnanguskaalade vastusvariantide sõnastusest. Mina.Maailm.Meeida. 2011. institutsioonide usalduse küsimuse vormistus on järgmine: viiepalliskaala, kus on määratletud vaid äärmuslikud tähendused. Oma intervjuu raames kasutas autor sarnast lahendust, kuid lisaks skaala pikendamisele kasutas autor skaalat ühest neljani, kus olid täpselt läbikirjutatud vastusevariandid („Ei usalda täiesti“ – „Pigem ei usalda“ – „Pigem usaldan“ – „Pigem usaldan“). Intervjuude käigus uuriti selliste sõnaliste seletuste vajalikkust ning tõlgendusi.

⁵⁰ VN25_komm: *к 4 вопросу ты понимаешь, какая реально большая разница между разными формулировками вопроса. Потому что вот в 4 вопросе варианты ответов представлены как... достаточно субъективные понятия, которые слабо, на мой взгляд, отражают реальность. <...> Поэтому я думаю, что в первой шкале все очень хорошо выражено, на самом деле. Потому что тут есть... Те тонкие различия, которые мне важны для адекватного ответа. <...> чем абстрактнее шкала, тем легче ее заполнять. Но с другой стороны, увереннее и честнее я себя чувствую, когда заполняю вот эту детальную шкалу.*

Enamik intervjueeritavatest ütles, et nende jaoks on mugavam vastata hindamisskaalale, kus on olemas vaid äärmuslike tähenduste sõnaline seletus (100. EM27_ajak; 101. VM29_psüh). Seda seostatakse just sellega, et kuna hindamisskaalale vastatakse tavaliselt intuitiivselt, pole vaja määratleda hindamisskaala täpseid tähendusi. Üks vastajatest seletas seda väga hästi uurija ja uuritava vastuolu vaatenurgast (102. VM24_riig). Ta rääkis sellest, et rohkemate vastusvariantidega skaala puhul ei ole uurijal analüüsi käigus õigust omaenda tõlgendusteks, kuna pikk skaala soodustab intuitiivset vastamist võrreldes skaalaga, kus on selgelt määratletud skaalajaotused. Samuti teiste intervjueeritavate jaoks (nt 105. EM22_hari) võib sellise subjektiivse nähtuse puhul, nagu usaldus, tulla kasuks sõnaline määratlemine, eriti kui inimesel puudub küsitluses osalemise kogemus või on see kogemus minimaalne. Samuti sõltub see uuringu teemast ja inimeste maitse-eelistustest ning intervjueeritav soovitas siiski vältida sõnaliste skaalajaotuste määratlemist. Mitu inimest (104. EM32_riig; 105. VN24_ajak.) väitsid samuti, et viiepalliskaala on universaalne selles mõttes, et isegi kui skaalajaotuste tähendused ei ole lisatud, siis teavad inimesed siiski oma küsitlustes osalemise kogemuse tõttu, mida üks või teine jaotus tähendab (nt 2 tähendab „Pigem ei usalda“, 4 – „Pigem usaldan“ jne). Seega pole nende arvates kirjalik sõnastus hindamisskaalade korral kohustuslik.

100. EM27_ajak: *Sul ei ole vaja mõelda selle konkreetse vastuse raamistikus. „Pigem usaldan“, või „ei usalda“ või mis iganes. Selline variant on küll parem. Aga näiteks esimese skaala puhul, kui siin on 1 kuni 4, seal see oleks keeruline, sest sa ei saa valida 2,5. Aga siis, kui on määratletud, nagu sina ütlesid, neutraalne point, siis seega on lihtsam, kui täpsustusi pole. Aga samas... See on ju hinnang! Kui sama skaala 1 kuni 9 oleks nt nende portaalide ja sageduse ja... Kui need ajavahemikud ei ole selgelt määratletud, siis seega oleks küll keerulisem.*

101. VM29_psüh: *Parem on siis, kui vaid äärmuslikud tähendused. Eriti kui skaala on pikk. Siis su aju ise töötab ja analüüsib, mis nendest variantidest on sulle sobilikum. Aga sellise lühikese skaala puhul tegelikult saab ka läbi kirjutada. 1 kuni 5 saab seda teha, kuid siis, kui skaalajaotusi on rohkem, siis see on mõttetum. Liiga palju informatsiooni oleks.*⁵¹

⁵¹ VM29_psüh: *Лучшие, когда только крайние. Ну, особенно, если шкала длинная. Так у тебя у самого мозг работает и анализирует, как из этого правильнее и подходит именно тебе. Хотя, для такой короткой шкалы – тоже можно и написать. Ну. От 1 до 5 еще можно расписать, а если больше, то уже нет. Слишком много информации будет.*

102. VM24_riig: *Probleem on sellest, et 5palliline skaala on liiga lihtne. Isegi siis, kui vastusvariandid ei ole sõnastatud, ikka vastaja saab aru, et 2 tähendab „pigem ei usalda“, 3 tähendab „ei oska öelda“ ja 4 tähendab „pigem usaldan“. 9pallilises skaalas analüüitik ei saa enam endale sobilikke variante siin kasutada. Sest see on juba minu otsus intuiitiivsel tasandil. 5pallilises skaalas on loogika. 9palliline on keerulisem, sest uurija ei saa täpselt teada, mida ma meeles pean, kui panen siin 8 või 7 või 6.*⁵²
103. EM22_hari: *Kui küsimus on „meeldib - ei meeldi“ – siis on parem vastusvariantideta. Isegi need äärmuslikud sõnastused... Saab neid vältida, kuna on arusaadav, et 5 on rohkem, kui 1. Aga samas, kui tegemist on, kui küsitakse mu usaldusest või ma ei tea... Midagi, mis ei ole nii abstraktne kui subjektiivne „meeldib“, siis sõnastused on kasuks. Minu jaoks.*
104. EM32_riig: *Isegi siis, kui skaalal 1 kuni 5 pole sõnastatud skaalajaotust, see ei tähenda, et ma ei tea neid. Edaspidi on juba keerulisem, sest jaotus 7 usaldustasemetele on teistsugune. Aga samas ma arvan, et hindamissüsteem on universaalne, ning numbrilised tähendused on mulle kui vastajale on täiesti piisavad.*
105. VN24_ajak: *Sa ise tead seda oma peas, intuiitiivselt <...> Esimeses skaalas on kõik selgelt määratletud, kuid tegelikult teises kõik on absoluutselt sama, ja lisaks ka see neutraalne vastus <...> Ja 5-pallilise skaala puhul sa ise nõ seletad endale mis seostub millega. Aga kui edasi vaadata, kui 6 punkti 7-st või 8 9-st, siis see on hoopis muu asi, siis see on juba tunnete kaudu.*⁵³

⁵² VM24_riig: проблема в том, что в 5балльной шкале все просто. Даже если они не ставятся сюда, то все равно можно догадаться, что 2 – это «скорее не доверяю», 3 – «затрудняюсь ответить», а 4 – «скорее доверяю». В 9балльной шкале уже тот, кто проверяет мою анкету, он не имеет права поставить свои варианты. Потому что я тут уже сам интуитивно ставлю свои какие-то значения на подсознательном уровне. В 5балльной все логично, оно вот так вот. А в 9балльной все сложнее, и проверяющий не может сам за меня решить, что я тут имею в виду своей 8 или 7 или 6...

⁵³ VN24_ajak: . ты сам себе выставляешь в голове это на каком-то подсознательном уровне. <...> вот в первом варианте – тут четко все расписано, и дальше, во втором, все то же самое, только есть еще вариант какой-то такой нейтральности. <...> И ты все равно на каком-то подсознательном уровне в

Seega võib kokkuvõttes öelda, et hindamisskaala sõnalised tähendused vajalikud vaid suhteliselt lühikeste skaalade korral (kuni viis punkti). Kui skaalatähendusi on rohkem kui viis, toimub vastajate valikuprotsess pigem intuiitiivselt ja alateadlikult, mis tähendab, et liialt täpne skaalajaotuste sõnaline määratlemine võib vastamist raskendada. Samuti kinnitavad mõned uuritavad, et pikemad skaalad annavad rohkem valikuvõimalusi ning aitavad täpsemaid hinnanguid anda, eriti erinevate institutsioonide ja organisatsioonide usalduse korral. Samal ajal on uurija jaoks pika skaala tõlgendamine oluliselt keerulisem, kuna tema ja uuritavate arusaamad skaalapallidest võivad oluliselt erineda.

шкале с 5 баллами расписываешь себе в голове ровно точно вот так. А когда дальше – когда 6 из 7, или 8 из 9 – это уже совсем другая история, и это чисто на ощущениях идет.

5. Järeldused

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli uurida, kuidas erinevate keele- ja kultuuritaustaga inimesed vastavad formaliseeritud ankeedi küsimustele ning selgitada individuaalsete tõlgenduste võimalikku mitmekesisust. Töö fookuses on formaliseeritud ankeetküsitluse meetodit kasutav Mina.Maailm.Meedia uuring, mida viib läbi Tartu Ülikool. Antud töö tulemused on saadatud kvalitatiivse kognitiivse intervjuu meetodi abil. Seega intervjuu käigus intervjuueeritavad kirjeldasid oma varasemat küsitluskogemust, vastasid kirjalikult etteantud Mina.Maailm.Meedia küsimustele ning selgitasid vastamisprotsessi uurijale.

Intervjuude analüüsi tulemustest selgus, et uuringu intervjuueeritavate selgitused skaalade mõistmis- ja tõlgendamisviiside lõikes on enamasti võrdsed, kuid eksisteerivad ka erinevused. Võib eeldada, et erinevused sõltuvad eelkõige nende kogemusest, mõtlemisviisist, samas ka keele-, kultuuri- ja teistest muudest taustadest. Samas aga pole võimalik kindlustada, et tulenevalt nendest taustadest saaks üles ehitada ühist tõlgendamissüsteemi, mida saab hiljem kasutada Eestis korraldatud meediauuringute tulemuste analüüsiks. See aga ei tähenda, et uurija saab vastajate tõlgendamisviisidega mitte arvestada.

Järgnevalt on välja toodud põhilised uurimustulemused üksikute eelnevalt püstitatud uurimisküsimuste lõikes.

1. Millisena nähakse üldiselt oma kogemust ja motivatsiooni formaliseeritud küsitlusuuringutes osalemisel?

1.1. Millised tegurid on olulised formaliseeritud küsitlusele vastamise või keeldumise üle otsustamisel?

- Intervjuude analüüsi käigus selgus, et kui inimestel on olemas varasem uuringutes osalemise, samuti ka uuringute korraldamise kogemus, siis nad väljendavad suuremat valmisolekut osaleda pakutud uuringus.
- Lisaks varasemale kogemusele väljendatakse osalemissoovi ka teistel põhjustel. Nende hulgas on altruism või soov uuringu korraldajat aidata (eriti kui tegemist on tudengitega; siis mängib rolli nn „üliõpilaste solidaarsus“), soov uuringu kaudu mõjutada ühiskonda (ehk avaldada oma arvamust mingi olukorra või nähtuse kohta), isiklik huvi (ehk uuringu kaudu saab mõjutada nt oma töökeskkonda või meediaväljaande sisu), sealhulgas ka kingituse/tellimuse saamine osalemise eest; meelelahutus.

- Mõnede inimeste jaoks on uurimuses osalemise motivaatorina oluline ka uuringu läbiviimise keel. Ankeedi keel võib saada vastamise takistuseks juhtudel, kui ei osata nimetatud võõrkeelt või lihtsalt ei soovita teises keeles suhelda. Samas intervjuueeritavad kinnitasid, et juhul kui nende motivatsioon osaleda on piisavalt kõrge ning ainukeks takistuseks on ankeedikeele mitte valdamine, siis nad on valmis otsima alternatiivseid võimalusi uuringus osalemiseks (nt pakuvad ise uurijatele, mis keeles nad on valmis ankeedile vastama või uuringus osalema).

1.2. Millist rolli mängivad küsitluskogemuse ja vastamise motivatsiooni hindamisel uuritava ja uuringu läbiviija kultuuri- ja keeletaust?

- Intervjuueeritud eesti- ja venekeelsed tudengid väljendasid suhteliselt sarnaseid uuringutes osalemise motivatsioone. Näiteks mainiti soovi aidata kaastudengeid. Samas ilmnasid ka mõningased keelelis-kultuurilised erinevused osalemissoovidest rääkides. Näiteks väljendasid vene keelt kõnelevad intervjuueeritud peamise osalemisspõhjuseks võimalust uuringu kaudu midagi ühiskonnas muuta; eesti keelt kõnelejad on see-eest eelkõige huvitatud uuringutest, mille teema neid otseselt isiklikult puudutab.
- Formaliseeritud uuringus osalemise keeldumise põhjused on samuti mitmekesised ning üsna sarnased erinevate keele- ja kultuuritaustaga rühmade puhul. Kõige olulisem põhjus osalemisest keeldumiseks on aja puudus ja ankeedi liigne pikkus, samas ka teema tundmatus või igavus. Lisaks sellele mängib olulist rolli ankeedi anonüümsus: kui ankeedis on küsimusi, mis võimaldavad vastajat identifitseerida, siis sellise ankeedi täitmisest inimesed loobuvad suurema tõenäosusega.
- Venekeelsed intervjuueeritud väitsid samuti, et võõrkeelsele (eestikeelsele) ankeedile on nende jaoks sageli raskem vastata. Samas see ei tulene puudulikust keeleoskusest (kuna antud uuringus on tegemist tudengitega, kes õpivad kõrgkoolides eesti keeles), vaid pigem ebakindlusest, kas nad saavad õigesti küsimusest aru ning kas vastavad ankeedile piisavalt selgelt ja täpselt.
- Nii eesti kui vene keelt kõnelevad intervjuueeritud kinnitasid, et uuringu läbiviija kultuuri- ja keeletaust ei mängi üldse rolli ega mõjuta nende suhtumist uuringusse, ega küsimustele antavaid vastuseid. Seega intervjuueeritavad väidavad, et uurija emakeel, juhul kui see erineb uuritava enda emakeelest, ei mõjuta kuidagi nende motivatsiooni uuringus osaleda.

2. Kuidas hinnatakse formaliseeritud meediauuringutes kasutatavaid skaalasid (Mina.Maailm.Meedia näitel)?

2.1. Milliseks hinnatakse üldiselt erinevate küsimustüüpide (avatud vs kinnised) kasutusmugavust?

- Analüüsi käigus selgus, et intervjueeritavate arvates on igal küsimuse tüübil, skaalal ja sõnastusel omad eelised ja puudused, mis mõjutavad erinevatel viisidel üldist küsitluses osalemise valmisolekut, vastamisprotsessi ning küsimuste ja vastusvariantide mõistmist.
- Avatud küsimusi eelistatakse juhul, kui on vaja olukordasid, nähtusi või tundeid täpsemalt kirjeldada ja väljendada. Valikvastustega küsimuste puhul on see mõnikord keeruline, kuna etteantud valikvastuste seas ei pruugi olla antud inimesele sobilikku, tema individuaalset kogemusruumi kirjeldavat vastust. Samuti intervjueeritavad mainisid, et avatud küsimustele nad vastavad vaid siis, kui nad ise tunnevad, et neil on antud teema osas midagi väga olulist öelda.
- Käesolevas töös täpsemalt käsitletud uuringu Mina.Maailm.Meedia kinniste küsimuste eelistuseks nimetati intervjuudes nende nn tabelistruktuuri (samal teemal ja sama skaalat kasutavate küsimuste vormistamine ühte tabelisse), mis võimaldab vastamisprotsessi kiirendada ja lihtsustada. Ka paljalt vastusevariantide olemasolu pidasid intervjueeritud tudengid üheks uuringus osalemist lihtsustavaks aspektiks. Kinniste küsimuste puudusena mainisid intervjueeritavad nende ühemõttelisust, vastusvariantide sõnastuste tõlgendamiskeskuseid ja küsimuste taustainformatsiooni puudulikkust.

2.2. Kuidas tõlgendatakse meediauuringutes kasutatavaid formaliseeritud skaalasid ja nende elemente (st skaalatüüp, skaala pikkus, skaalaväliste variantide kasutamine, skaala keskpunkt)?

- Konkreetse küsimuse üksikute skaalade tõlgendus sõltub suurel määral küsimuse sisulisest olemusest. See tähendab, et näiteks ajalehtede lugemissageduse uurimisel on eelistatud selgelt mõõdetavate ajavahemikega vastusvariandid (nt „Iga päev“, „Mitu korda nädalas“ jne), mis intervjueeritavate arvates annavad selge ja usaldusväärsema ülevaate ajavahemikest, millest jutt käib.
- Skaalad, kus vastusvariandid pole objektiivselt ja üheselt mõõdetavad (nt „Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“ jne), sõnub neist arusaamine uurija ja uuritava subjektiivsetest tõlgendustes, st iga ankeedi vastaja ise määratleb endale, mis tähendab tema jaoks üks või teine skaalapalli sõnaline vaste. Mõnede inimeste jaoks võib selline vastusvariantide

sõnastus olla sobiv, kuna see annab võimaluse oma vastust üldistada, kui pole täpselt meeles (nt juhtudel, kui täpset aega, kui sageli konkreetset väljaannet on jälgitud, ei mäletata). Samuti kinnitavad intervjueeritavad, et erinevate inimeste tõlgendused subjektiivsete ajavahemike suhtes võivad olla liiga erinevad. Seega uurija ja uuritava arusaamad nendest sõnastustest võivad olla erinevad ning kokkuvõtteks see võib oluliselt vähendada uuringu tulemuste usaldusväärsust.

- Intervjueeritavate arvates nõuavad sagedusskaalaga küsimused (nt ajalehtede lugemissagedus), millel on selgelt määratletud ajavahemikud, rohkem mõtlemisaega. Intervjueeritavad väidavad, et küsimuste korral, mille vastusvariandid on sõnastatud subjektiivsete mõistetena, (nt „Sageli“ või „Juhuslikult“), toimub vastamine pigem intuiitselt. Hindamine on subjektiivne ja toimub tavaliselt samuti intuiitselt. Seetõttu hinnanguskaala korral pole sageli vajalik kõigile skaalapallidele sõnaliste vastete andmine, kuna intervjueeritute hinnangul skaalajaotuste sõnastus pigem segab subjektiivsuse väljendamist.
- Hinnanguskaala pikkus mõjutab vastajate arvates selle usaldusväärsust, kuna skaalal peab olema piisavalt palju jaotusi selleks, et antud olukorda või nähtust kirjeldada. Näiteks väitsid mõned intervjueeritud, et 5-palliline järjestusskaala ei peegelda niivõrd hästi tegelikku pilti, kuna see on liialt ühetähenduslik võrreldes nt 7- või 9-pallilise skaalaga.
- Lähtuvalt oma kogemusest uurijana on mõned intervjueeritavad leidnud, et võib loobuda hinnanguskaala korral neutraalsest keskpunktist (sel juhul skaala on paarisarvuline, sümmeetriline). Intervjuudele tuginedes võib järeldada, et selline lahendus võimaldab täpsemalt mõõda, kuhu kalduvad vastajad oma arvamust väljendades (st kas positiivse või negatiivse hinnangu suunas).
- Alternatiivne ehk skaalaväline vastusvariant „ei oska öelda“ ei pruugi käesoleva töö raames läbiviidud intervjuude põhjal väljendada vaid vastaja soovimatust antud küsimusele vastata; see võib väljendada vastaja teadmatust antud teema suhtes; mõnedel juhtudel näitab see ka seda, et inimene ei ole selle nähtuse või olukorraga kokku puutunud. Samuti võib „ei oska öelda“ vastusvariant väljendada erapooletust või ükskõiksust (sõltuvalt selle positsioonist skaalal (nt kui hinnanguskaalal on sõnastatud vastusvariandid ning „ei oska öelda“ vastusvariant paikneb skaala keskel).
- Kui järjestusskaala korral on sõnastatud paaritu arv vastusevariante, siis skaala keskpunkt ehk neutraalselt sõnastatud skaalapall paikneb intervjueeritute jaoks tavaliselt visuaalselt skaala keskel. Kui eelpoolmainitud alternatiivne vastusevariant „ei oska öelda“ on

visuaalselt keskel, siis seda ka peetakse loogiliselt skaala sisuliseks keskpunktiks ehk ta omandab mitte skaalavälise, vaid sisulise tähenduse.

- Juhul kui hinnanguskaala korral keskpunkt ei ole selgelt määratletud, kalduvad intervjuueeritud valima skaala mõlemaid äärmuslikke variante (institutsioonidesse usalduse küsimuse näitel nii „üldse ei usalda“ ja „usaldan täiesti“ vastusvariandid). Intervjuueeritud seletasid oma valikut tulenevalt enda hoiakutest ja kogemusest.

2.3. Kuidas mõistetakse skaalade tähendusi tulenevalt keele- ja kultuuritaustast vms individuaalsest kogemusruumist?

- Intervjuude tulemused näitavad, et erinevused skaalade tõlgendamise osas ei pruugi üks-üheselt seotud olla intervjuueeritavate keele- ega kultuuritaustaga. Keelelised ja kultuurilised kogemused on pigem olulised uuringus osalemise eesmärkide ning põhjuste üle argumenteerides. Seega võib öelda, et keele- ja kultuuritaustaga tuleb eelkõige arvestada uuringut planeerides ning uuringu läbiviimise keele üle otsustamisel, näiteks ankeedi tõlkimisel.
- Keelelis-kultuurilise kogemusruumi kõrval mängis skaalade tõlgendamisel olulist rolli elukogemus. Käesoleva uuringu analüüsitulemuste põhjal ilmnes, et magistriõppes õppivad noored, aga ka veidi vanemad tudengid seletasid oma ankeedi vastuste valikuid pigem elukogemuse (vanuse ja omandatud teadmiste) vaatenurgast nooremad tudengid aga väljendasid enam valmisolekut ankeedile vastamisel ning valisid sagedamini skaalade äärmuslikke variante. Selline vastuse erinevus väljendus käesolevas uuringus kõige selgemini küsimuste juures, millega uuriti ühiskondlikesse muutustesse suhtumist. Olukordades, mil muutustesse suhtumise küsimuse korral puudus skaalal selge keskpunkt, eelistasid bakalaureuseõppes õppivad ja nooremad intervjuueeritud valida pigem vastusvariante, mis väljendasid nende soovi ühiskonda paremaks muuta. Samas suurema elukogemusega noored valisid pigem vastusevariante, mis väljendasid nende neutraalsust antud teema suhtes.
- Lisaks sellele näitavad analüüsitulemused, et omandatud eriala ja töökogemus võivad luua olulise konteksti maailma tajumisel ning seega on ka tegemist olulise elumaailma kogemusega, millest lähtuvalt võidakse tõlgendada formaliseeritud ankeedi küsimusi ja vastusvariante. Inimesed, kes sageli puutuvad kokku ankeedis kirjeldatud nähtustega, vastavad erinevalt nendest, kellel see kogemus puudub või on kesine. Näiteks

ajakirjanduse ja kommunikatsiooniosakonna tudengid väljendavad rohkem teadmisi meediakanalite sisu usaldusväärsuse suhtes.

- Käesoleva töö raames läbiviidud süvaintervjuud näitasid, et ka sooline kuuluvus võib luua teatud kogemusruumi, millest lähtuvalt ankeedi küsimusi ja skaalasid tõlgendatakse. Tulemuste analüüsi põhjal võib oletada, et mehed eelistavad konkreetset määratletud vastusvarianti; naissoost intervjuueeritud pidasid see-eest usaldusväärseks vastusevariandiks subjektiivselt sõnastatud skaalasid.

6. Diskussioon

Käesolev uuring keskendus formaliseeritud küsitluse peamise uurimisinstrumendi ehk ankeedi ja selles kasutatud mõõteskaalade tõlgendamisele eesti- ja venekeelsete noorte hulgas. Seda teemat peetakse oluliseks, kuna erinevatest keele- ja kultuuritaustast mõistmine saab suurendada Eestis toimuvate kvantitatiivsete meediauuringute usaldusväärsust.

Käesoleva töö tulemused on teatud määral sarnased varasemate uuringute tulemustega. Näiteks, Schwarz ja tema kolleegid (1991) kinnitasid samuti, et hindamisskaala formaat, pikkus ja sõnastus kujundavad vastajate vastamisprotsessi, samas ka skaalatähenduste tõlgendamist. Käesoleva uuringu raames selgus samuti, et erinevate skaalade sõnastuste korral seletasid intervjueeritavad nende tähendusi erinevalt. Kõik skaala omadused (nt erinevad skaalatüübid; küsimuse püstitamisviisid ehk sõnastus; skaala pikkus ning visuaalne vormistus; skaala keskpunkti olemasolu; skaalaväliste vastuste asukoht) võivad mõjutada vastajate poolt skaala mõistmist, tõlgendamist ning vastamisprotsessi.

Samuti võib skaalade tõlgendus sõltuda küsimuse ja uuringu eesmärgist. Näiteks, kui uurija soovib saada konkreetsele küsimusele ajalehtede lugemissagedusest täpset vastust ehk teada saada kui tihti vastaja loeb üht või teist väljaannet, siis usaldusväärsem on see skaala, kus on ette antud selgelt mõõdetavad ajavahemikud. Samas kui uuringu eesmärgiks on üldine teadmine, kas vastaja üldse loeb või loe näiteks trükitud ajalehte, siis subjektiivselt sõnastatud vastusvariandid annavad antud tegevusest piisavat ülevaadet. Kuna käesoleva uuringu intervjueeritavad rõhutasid, et vastavad tavaliselt vaistlikult sellise sõnastuse korral, saab oletada, et selline skaalasõnastus on antud juhul samuti usaldusväärne. Uuringu eesmärgi olulisust küsimuste ja vastuste koostamise etapil rõhutab oma töödes ka Wagner (1999, 2006), rääkides kultuuri- ja keeleruumi olulisusest skaala koostamise ja tõlgendamise puhul. Ta väidab, et erinevate kultuuritaustaga vastajad tajuvad skaalatähendusi erinevalt.

Samas seostab Wagner (2006) skaalade valiidsust ehk usaldusväärsust muuhulgas sellega, kui võrd sarnaselt uurija ja uuritav tajuvad küsimuste ja valikvastuste tähendusi ning kui hästi uurija mõistab uuritavate keele- ja kultuuritausta. Käesoleva uuringu raames läbiviidud süvaintervjuudest selgus, et erineva keele- ja kultuuritaustaga vastajad väljendavad teatud erinevaid tõlgendusi skaalade suhtes. Näiteks, liialt täpse sõnastuse puhul (nt kui üks skaalatäendus on „Sageli, pidevalt, regulaarselt, järjekindlalt“ ning teine on „Mõnikord, vahetevahel“) vene keelt kõnelejad pigem ei märka erinevusi, rääkides sünonüümidest ja

üksteistega asendatavatest mõistest; eesti keelt kõnelejal tekis sellise sõnastuse tõlgendamises rohkem kahtlusi, kuna nad püüdsid selgitada, kas nende sünonüümide vahel on „ja“ või „või“ sidesõna.

Käesoleva töö tulemused võimaldavad järeldada, et keele- ja kultuuritausta mõistmine ei ole uuringu usaldusväärsuse ainuke edu pant. Eesti- ja venekeelt kõnelevad intervjueeritud väljendasid erinevaid skaalade tõlgendusi, tulenevalt vastusevariantide sõnastusest või skaalatüübist. Siiski tuleks käesoleva uuringu tulemuste tõlgendamisel ka arvestada asjaoluga, et uuringus oli tegemist eesti- ja venekeelsete noorte inimestega, kes omandavad kõrgharidust eesti keeles. Tänu heale riigikeele oskusele, aga ka tihedatele kokkupuudetele eesti kultuuriruumiga võib uuritavate rühma pidada nii nimetatud hästi integreerunud noorteks. Seega võib oletada, et ka käesoleva töö raames intervjueeritud venekeelt kõnelevad noored tudengid võisid oma kogemuse (muuhulgas erialase) poolest olla intervjueeritud eesti keelt kõnelevate noortega suhteliselt sarnased. Kokkuvõtlikult tähendab see, et Eestis toimuvate meediauuringute tulemuste analüüs tuleb kindlasti teha ka keele- ja kultuuritausta prisma läbi, kuid samas ei tohi muid kogemusruume kõrvale jätta.

Näiteks, Kalmus ja Vihalemm (2008) väidavad, et Eestis suuremad erinevused väärtushinnangute osas avalduvad erinevate põlvkondade vahel. Ka käesoleva uurimise tulemused näitavad elukogemuse olulist rolli formaliseeritud küsitluste skaalade tõlgendamisel. Näiteks, magistrantide skaalade tõlgendused on mõnevõrra sarnasemad omavahel; samas ka vähem elukogenute tudengite argumendid ja skaalajaotuste sõnastuste selgitused on omavahel samased. Näiteks, subjektiivsete sagedusskaalade puhul magistrandid väljendavad ühemeelselt arvamust, et inimeste aja tajumine võib olla väga erinev. Teiseks, bakalaureuse ja üldiselt nooremad tudengid arvavad, et 5-palliline hinnanguskaala on mõnevõrra piiratud ja seega ei ole sobilik nt institutsioonidesse usalduse väljendamiseks. Lisaks sellele intervjueeritavate erialad ning töö- ja õppimiskogemused määravad mingil määral nende maailma mõistmist. Näiteks, ühte eriala õppivad tudengid väljendavad sarnaseid mõtteid, mis ei pruugi teiste erialade esindajatega kattuda: riigiteadlased ja psühholoogid väljendavad rohkem soove anonüümsele ankeedile vastata; ajakirjanduse ja kommunikatsiooniosakonna esindajad on kriitilisemad meediakanalite usaldusväärsuse lõikes jne.

Samuti elumaailmadega arvestamine ei ole ainuke uuringute usaldusväärsust soodustav faktor. Näiteks Marczyk et al (2005) väidavad, et uuringu tulemused sõltuvad muuhulgas

skaalast, mida on andmete kogumiseks kasutatud. Siinjuures võivad olulised olla nii skaalatüüp, skaala pikkus, keskpunkti olemasolu ja asukoht skaalal, aga ka küsimuste ja valikvastuste sõnastus jms. See tähendab, et ühe küsimuse mõõtmine kahes eri uuringus erinevate skaaladega võivad anda väga erineva tulemuse tulenevalt sellest, kuidas vastaja sellest skaalast aru saab. Käesoleva töö raames läbiviidud intervjuud näitasid, et formaliseeritud meediauuringute nagu näiteks Mina.Maailm.Meedia küsitluse usaldusväärsust võib tõsta täiendavate süvaintervjuude läbiviimine, kuna see võimaldab täpsustada kvantitatiivse uuringu tulemusi, seda nii sisuliselt kui ka metodoloogiliselt.

Siiski antud uuring keskendus vaid skaala tähenduste ja tõlgenduste analüüsile. Seetõttu nende struktuursete erinevuste analüüsimiseks peaks paralleelselt tegema ka küsimuste statistilist analüüsi. Lisaks sellele tuleb käesoleva uuringu tulemuste tõlgendamisel arvestada erinevate asjaoludega, mis võivad tulemusi oluliselt moonutada. Näiteks, eelpoolmainitud täpsustus riigikeele oskuse kohta ning uuritava venekeelse rühma tihe kokkupuude eesti kultuuriruumiga võivad mõjutada uuringu tulemuste mitmekesisust struktuursete erinevuste analüüsi lõikes. Samuti rääkides uuritavate teistest kogemustest tuleks mainida, et mõnede süvaintervjuu küsimustele intervjuueeritavad vastasid lähtuvalt oma kogemusest uurijana. Analüüs sisaldab nende vastuseid, kuna need toetavad arvamuste mitmekesisust; samas intervjuueeritavate eksperdirolliga arvestamine antud kognitiivses intervjuus võiks segada analüüsi tulemuste põhjal tehtud üldistusi autori poolt.

Skaalade tõlgendamiste lõikes tuleks küll täpsustada näiteks, et intervjuueeritavad pigem kritiseerisid skaalasid subjektiivsete tähendustega (nt subjektiivsete ajavahemikkudega „Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“). Samas kasutatakse neid väga sageli, kuna võrdlusuuringutes ning erinevaid rühmi võrreldes on need osutunud väga headeks. Selliste skaalade puhul tegemist on enesekohase hinnanguga, kui iga inimene ise määratleb selle skaala „keskpunkti“. Samuti võiks oletada, et juhtudel, mil esitatakse inimesele selged ajalised vahemikud, ka siis inimene üldistab vastuseid (nt vastab „iga päev“ juhtudel, mil konkreetne meediakanal on tema jaoks oluline infokanal, kuigi tegelikkuses iga päev ta siiski ei jälgi seda).

Seega käesolev analüüs võimaldas vaid teatud erinevusi tõlgendustes analüüsida, kuid struktuurseid erinevusi, näiteks soolisi, vanuselisi või erialasi sai vaid oletada. Seetõttu oleks edaspidi oluline teha paralleelset analüüsi, kus on kombineeritud vastuste kvantitatiivset analüüsi selliste kognitiivsete intervjuudega.

7. Soovitused formaliseeritud meediauuringuteks

Käesoleva kognitiivse süvaintervjuu meetodil läbiviidud uuringu tulemusena töö autor on sõnastanud järgnevad soovitused meediauuringute läbiviimiseks ja tulemuste usaldusväärsuse suurendamiseks:

- Uuringu kvaliteedi tagamine eeldab, et uurija sõnastab uurimisinstrumendid ehk küsimused ja skaalad võimalikult täpselt lähtudes oma uuringu eesmärkidest. Kui küsimuse eesmärk on sageduse selgitamine, siis küsimuse sõnastuses tuleks eelistada objektiivselt kontrollitavat ja selgelt mõõdetavat stiili. Näiteks küsimuse „Kui sageli Te jälgite ajalehtede võrguväljaandeid ja uudisteportaale?“ vastusvariandid võiksid olla sõnastatud selgelt mõõdetavate ajavahemikega („Iga päev“, „Mitu korda nädalas“ jne). Selliselt saab vastaja üheselt aru, et uurija on huvitatud just sagedusest. Sobilik skaala küsimusele „Milliste ajalehtede võrguväljaandeid ja milliseid uudisteportaale Te jälgite ning kui sageli?“ korral võivad olla subjektiivselt sõnastatud vastusevariandid („Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“, „Üldse mitte“). Kuid vastajate jaoks ei pruugi sellise küsimuse eesmärgiks olla sageduse, vaid üldtendentside selgitamine. Nimetatud skaala korral soovitan vastusevariandi „Väga harva“ ümber sõnastada ning jätta/või lisada vastusevariant „Harva“, kuna vastajate arvates „Väga harva“ on peaaegu sama kui „Üldse mitte“.
- Hinnanguskaala korral pole sõnaliste vastete esitamine kõigi skaalapallide korral tingimata vajalik, eelkõige aga juhtudel, kui tegemist on 5-pallilise skaalaga (nt 5- usaldan täiesti, 1- ei usalda üldse). See tähendab, et tavaliselt piisab äärmuslike skaalapallide sõnaliste vastete lisamisest, mille põhjal uuritavad ise määratlevad ülejäänuid skaalapallide tähendused. Samas kui skaala on pikem, kui 5-palli, siis on uurijal oluline meeles pidada, et iga inimene võib skaalasid tajuda erinevalt, oma lähtuvalt kogemusest. Seega ei pruugi nt 9-pallise skaala tähendused olla uurija ja uuritava jaoks samad mistõttu võib oletada, et sellist skaalat kasutava uuringu usaldusväärsus langeb.
- Käesoleva uuringu tulemuste põhjal oletan, et hinnanguskaala optimaalseks pikkuseks on 5 kuni 7 palli. Skaala pikkus sõltub eelkõige sellest, kuivõrd sisuliselt mitmekesine on see nähtus, mida tuleb mõõda. Lisaks, kui uurija tahab uurida, kuhu vastajad rohkem kalduvad oma hinnangut andes, soovitan käesoleva uuringu tulemustele tuginedes kasutada (4-6-pallilist) paarisarvulist skaalat, kuna see võimaldab neutraalset keskpunkti vältida. Näiteks, indiviididel on sageli suhteliselt selge seisukoht institutsioonide usaldusväärsuse suhtes,

mistõttu selle suhtes ei olda erapooletud. Kuigi sellise loogilise keskpunktiga usaldusskaalat on peetud sotsiaalteaduslikes uuringutes pea ideaalseks, uuringutes osalenud intervjuueeritavad väidavad, et 5-palliline skaala, mis on kasutatud Mina.Maailm.Meedia küsitluse ankeedis, on liiga ühemõtteline; samuti selle keskpunkti peetakse „ei oska öelda“ vastusvariandiks, mis sellel juhul väljendab pigem vastaja kahtlemisi oma valiku tehes. Paarisarvulisel skaalal võib vaid vajadusel lisada skaalavälise alternatiivse vastuse „ei oska öelda“/„ei jälgi üldse“ jne.

- Samuti tuleb meeles pidada, et kuna alternatiivse vastusevariandi „ei oska öelda“ puhul on olemas nii palju erinevaid tõlgendamisvõimalusi, võib oletada, et sellise vastusvariandi kasutamine uuringus võib vähendada tulemuste usaldusväärsust. Seega oleks kasulik „ei oska öelda“ vastusvariant võimaluse korral ümber sõnastada (nt usaldusväärsuse hinnanguskaalas kasutada sõnastust „ei jälgi seda kanalit“ jne).

Käesoleva uuringu tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada asjaoluga, et uuring on keskendunud vaid teatud rühmale ehk tudengitele. Seega on nimetatud soovitusel tehtud tulenevalt vaid selle rühma tõlgendustest erinevatele meediauuringutes kasutatavatele skaaladele. Kuna nende vastuste erinevused on tingitud muuhulgas nende vanuselisest tunnusest, saab oletada, et teiste põlvkondade esindajad võivad väljendada erinevaid omapoolseid selgitusi, kuidas nad tajuvad formaliseeritud küsitluse küsimusi ja vastuseid. Samuti võib eeldada, et teiste (nt reaal- või loodusteaduserialade) erialade tudengid võivad küsimusi ja valikvastuste variante mõista ja tõlgendada erinevalt. Seetõttu soovitakse edaspidi sarnastes metodoloogilise fookusega uuringutes käsitleda, kuidas teiste kogemustastaga inimesed mõistavad formaliseeritud küsimusi ja vastusvariante.

Kokkuvõte

Kvantitatiivsete sotsiaaluuringute ja seega meediauuringute tulemuste usaldusväärsus sõltub paljudest erinevatest mõjuteguritest, nende hulgas meetodist või lähenemisviisist ning uuringuinstrumentist. Üheks oluliseks uuringu usaldusväärsuse aspektist on uurija võime konstrueerida uurimisinstrument selliselt, et see oleks sobiv uuritava kogemusruumiga.

Käesoleva töö fookuses on Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi poolt korraldatud Mina.Maailm.Meedia. küsitluse tõlgendamine eesti- ja venekeelsete noorte hulgas. Selle magistritöö eesmärgiks oli uurida, kuidas inimesed tõlgendavad erinevaid küsimusi, küsimuste skaalasid ja vastusevariantide sõnastusi. Samuti selgitati, kuidas uurimisinstrumenti tõlgendatakse tulenevalt vastajate individuaalsetest keelelis-kultuurilistest ja muudest kogemustest.

Käesolev töö kasutab küsitlusuuringu Mina.Maailm.Meedia ankeedi individuaalsete tõlgenduste uurimiseks kvalitatiivset kognitiivse intervjuu meetodit. Nimetatud meetod võimaldab aktiveerida intervjuueeritava mälu erinevaid tasemeid ning seega aitab temal enda kogemust meelde tuletada ja kirjeldada. Kuna meenutamise efektiivsust saab oluliselt parandada sarnase olukorra loomisega, keskendus nimetatud intervjuu antud uuringu käigus ühest küljest intervjuueeritavate varasema küsitluskogemuse kirjeldamisele spontaanselt, teisalt aga erinevate formaliseeritud küsimuste ja skaalade tõlgendamisele etteantud Mina.Maailm.Meedia küsimuse abil. Valim on moodustatud lähtuvalt kvalitatiivse strateegilise valimi põhimõtetest, ehk intervjueerisin 13 haridus- ja sotsiaalteaduskonna bakalaureuse tudengit ja magistranti vanuses 22-33 aastat.

Uurimustulemustest selgus, et erinevused skaalade tõlgendamise osas ei pruugi üks-üheselt seotud olla intervjuueeritavate keele- ega kultuuritaustaga. Keelelis-kultuurilise kogemusruumi kõrval mängis olulist rolli skaalade tõlgendamisel elukogemus, samuti ka omandatud eriala ja töökogemus ning sooline kuuluvus. Keelelised ja kultuurilised kogemused on pigem olulised uuringus osalemise eesmärkide ning põhjuste üle argumenteerides.

Samas skaalajaotuste tõlgendused erinesid suurel määral küsimuse sisulisest olemusest. Näiteks, küsimusi, kus vastusvariandid on määratletud subjektiivsete mõistete abil (nt „Sageli“, „Mõnikord“, „Väga harva“ jne), vastajad arvavad, et siin on pigem sobilik üldistatud vastus. Selgelt mõõdetavad vastusvariandid annavad intervjuueeritavate arvates täpsemat ning seega usaldusväärsemat tulemust. Samuti hinnanguskaala korral pole sageli

vajalik kõigile skaalapallidele sõnaliste vastete andmine, kuna intervjueeritute hinnangul skaalajaotuste sõnastus pigem segab subjektiivsuse väljendamist.

Rääkides skaalapikkusest tuleks öelda, et skaala peab olema piisavalt palju jaotusi selleks, et antud nähtust kirjeldada ja hinnata. Seega kui keerulisem ja sisukam on hindamissubjekt, seda pikem peaks olema skaala selle hindamiseks. Seega mõnede intervjueeritavate arvates 5-palliline järjestusskaala ei peegelda tavaliselt niivõrd hästi tehelikku pilti.

Uuringu huvitavamaks tulemuseks skaalade tõlgendamise lõikes on alternatiivse vastusvariandi „ei oska öelda“ tõlgendamine. See ei pruugi väljendada vaid vastaja soovimatust antud küsimusele vastata või teadmatust antud teema suhtes. Mõnedel juhtudel (sõltudes skaalatüübist; positsioonist skaalal jne) see võib väljendada erapooletust või ükskõiksust, samuti sisulist tähendust.

Intervjueeritavate poolt pakutud selgituste, hoiakute ja arvamuste põhjal sõnastasin mõningaid soovitusi meediauuringute tulemuste usaldusväärsuse suurendamiseks. Ma loodan, et käesoleva uuringu tulemused on kasuks nii tulevate uuringute planeerides, aga ka hiljem tulemusi analüüsides.

Kasutatud kirjandus

1. Averjanov, L. (1998). *Искусство задавать вопросы*. Moskva: MRÜ.
2. Buckingham, A. & Saunders, P. (2004). *The survey methods workbook: from design to analysis*. Polity Press.
3. Burns, N. & Grove, S., K. (2001). *The Practice of Nursing Research: Conduct, Critique, Utilization*. W.B.S.Co, Philadelphia.
4. Hammersley, M. (1992) *What's Wrong with Ethnography? Methodological Explorations*. London: Routledge.
5. Harkness, J.A. et al. (2010). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. Hoboken, New Jersey.
6. Kalmus, V.; Vihalemm, T. (2008). Patterns of continuity and disruption: The specificity of young people's mental structures in three transitional societies. *Young*, 16(3), 251 - 278.
7. Kuhn, T. S. (1962) *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press
8. Laherand, M.-L. (2008) Kvalitatiivne uurimisviis. OÜ Infotrükk
9. Marczyk, G., DeMatteo, D., Festinger, D. (2005). *Essentials of research design and methodology*. Hoboken, New Jersey.
10. Masso, Anu (2011). Rethinking of Social Space: Generational and ethnic differences in Estonia. *Geopolitics*, 16(4), 902 - 925.
11. McDowell, I. (2006). *Measuring health: a guide to rating scales and questionnaires*. 3rd ed. p. Oxford: Oxford University Press.
12. Statistikaamet. (2011). Rahva ja eluruumide loenduse tulemused.
<http://www.stat.ee/rel2011>
13. Reid, P.T. (2002). Multicultural psychology: Bringing together gender and ethnicity. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 8, 103-114.
14. Rustin M., (2000). Reflections on the biographical turn in social sciences. *The Turn to Biographical Methods in Social Science: Comparative Issues and Examples*. /Bornat J., Chamberlayne P., Wengraf T. London & New York: Routledge
15. Salovaara-Moring, I. & Kallas, T. (2007). *Mapping Communication and Media Research: Estonia*. Communication Research Centre, University of Helsinki.
16. Schütz, A. & T. Luckmann (1973). *The Structures of the Life - World*. London: Heinemann.
17. Simon-Thomas, E.R. (2007). Are women more empathic than men? *Mental Health*, 2007, 34-42.

18. Singleton, R. A., Straits, B., C. (2005). *Approaches to Social Research*. Oxford: Oxford University Press.
19. Stevens, Stanley Smith (1946). "On the Theory of Scales of Measurement". *Science* 103 (2684): 677–680.
20. Taagepera, R. (2008). Why social sciences are not scientific enough. *Rmt: Making social sciences more scientific*, Oxford: Oxford University Press, lk 3-13.
21. Vihalemm, Peeter (2004). *Empiiriliste meediauuringute areng Eestis 1965-2004*. Vihalemm, Peeter (Toim.). *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004* (49 - 59). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
22. Wagner, W., Kronberger, N., Valencia, J., & Duarte Pereira, M. L. (2006). *Quantitative and qualitative cross-cultural comparison: The role of cultural metrics* (pp 293-318). In J. Straub, C. Kölbl, D. Weidemann, & B. Zielke (Eds.), *Pursuit of Meaning. Theoretical and Methodological Advances Cultural and Cross-Cultural Psychology*. Bielefeld: transcript Verlag
23. Wagner, W. & Yamori, K. (1999). *Can Culture Be a Variable? Dispositional explanation and cultural metrics*. In T. Sugiman et al. (Eds.), *Progress in Asian Social Psychology*, Vol. 2. Seoul: Kyoyook-Kwahak-Sa Publishers.
24. Weber, M.. (1992). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, translated by Talcott Parsons, Routledge.
25. Woolfolk, A.; Hughes, M.; Walkup, V. (2008). *Psychology in Education*. Harlow [etc.] : Pearson/Longman.

Summary

Quantitative media studies: the interpretation of the "Me, the World, and the Media" questionnaire scales among Estonian- and Russian-speaking youth

The reliability of quantitative research results in social and media studies depends on many different factors. There are e.g. the paradigms, method of the research, the instrument for data collection and measurement. Therefore, the reliability of the research depends on the investigator's ability to construct the trustworthy instrument of the research so it would be suitable with the life-world of the respondents.

This work is focused on the "Me, the World, and the Media" questionnaire which is the part of the Institute of Social Sciences (the University of Tartu) national poll. The aim of this work is to investigate the differences of the scales, questions as well as their meanings interpretation among Estonian- and Russian-speaking youth. This work explains how the research instrument ought to be constructed with the view of respondents' individual linguistic-cultural and other experiences.

This paper uses the survey questionnaire "Me, the World, and the Media" for the qualitative research of the individual scale interpretations with the cognitive interview technique. This method allows the interviewee to activate his memory that will help to remind the existing experience and to describe it. The recall can be improved by the creation of the similar situation. That is why during the interview the interviewees described spontaneously their experience, therefore, the second part of the interview implied the practical writing task involving "Me, the World, and the Media" questionnaire scales. The sample is formed with strategic principles, which means that 13 students from the Institute of Education and Social Sciences aged 22-33 were interviewed.

The research results show that the differences in the interpretations of the scales may not be related only to the language and culture of the interviewees. Not only linguistic-cultural experience plays an important role within the scales and questions interpretations. Total life experience as well as gained education and work experience, gender and other social characteristics of respondents may influence their way of interpretation. Linguistic and cultural experiences are more relevant to the reasons for participation.

However, the interpretations of the scales differed according to the question or scale substantive issue. For example, if the answer options are defined using subjective concepts

(such as “Often”, “Sometimes”, “Very rare”, etc), the respondents will more likely to give generalized answer. On the other hand the exactly measurable response options (such as “Every day”, “Several times a week”, etc) will provide more accurate and more reliable results, if the aim of the research is to see how frequently people use media resource. Also it is not necessary to provide the meanings for the scale of assessment, as the interviewees emphasize the expression of subjectivity during the use of this type of scales.

Interesting result of the research is the interpretation of the “don’t know” option. Firstly, it is interpreted differently depending on the type of scale, position within the scale etc. Secondly, it is used when or respondents really do not know enough to have formed an opinion either they don’t want even think about this topic. That is why it is always preferred to use a “not applicable” response option, which would be more appropriate in some cases.

The explanations offered by the interviewees, their attitudes and opinions are the base for some recommendations to enhance the reliability of media studies researches. I hope that this work will help both the planning of media studies surveys, as well as their result analysis.

Lisad

Lisa 1. Intervjuu kava

A) Varasem kogemus

A1 Palun räägi, millised on olnud Sinu varasemad kogemused erinevates uuringutes osalemisel?

Meenuta viimast korda, kui osalesid mõnes uuringus? Palun kirjelda, mis uuring see oli?

Kuidas seda uuringut läbi viidi? Mida tegi uurija? Mida tegid Sina uuritavana?

Millistel teemadel oled üldse uuringutes osalenud? Kuidas neid läbi viidi?

Palun võrdle mõningaid uurimusi, milles oled osalenud? Mis on olnud uuringute erinevused? Sarnasused?

A2 Palun räägi põhjustest, miks Sa tavaliselt küsitlustes oled osalenud?

Mis põhjustel oled osalenud? Kas oled kunagi keeldunud? Mis põhjustel oled keeldunud? Palun too näiteid!

Mis teemadel uuringud pakuvad / ei paku huvi? Palun põhjenda!

Kuivõrd põhjalikult Sa üldiselt ankeete täidad? Millest see sõltub?

Kui siiralt Sa ankeete täidad? Millest sõltub sinu ausus? Palun too näiteid!

A3 Järgnevalt annan Sulle nimekirja erinevatest viisidest, kuidas küsitlust on võimalik läbi viia (vt KAART 1). Palun loe need viisid läbi.

Milliste meetoditega oled ise kokku puutunud? Millistega kokkupuude puudub?

Palun nimeta märksõnu, assotsiatsioone, tundeid mis seostuvad nende meetoditega?

Palun põhjenda!

Millistest viisidest uuringu läbiviimisel oled veel kuulnud, mida siin kaardil märgitud pole? Palun kirjelda neid!

Kujuta ette, et küsitluse läbiviija on eestlane, vene keelt emakeelena kõneleja, inglise keelt kõneleja jms? Mida sa arvad sellest? Kuidas küsitlus toimuks? Mis on eelised? Puudused?

B) Ankeetide täitmine

Nüüd me räägime veidi täpsemalt erinevatest ankeetidest. Mind huvitab eelkõige see, kuidas Sa tavaliselt ankeeti täidad. Ma annan Sulle praegu erinevaid ankeete, vaata palun need üle. Mina.Maailm.Meedia2011, Mina.Maailm.Meedia2005, Teie arvamus1989.

B1 Palun kirjelda seda, mida Sa näed! Mida sa üldiselt nendest ankeetidest arvad?

Mis meeldib? Mis ei meeldi?

Võrdle neid ankeete omavahel! Mis on erinevused? Sarnasused?

Millist ankeeti eelistaksid täita? Millist ei täidaks? Palun põhjenda!

B2 Palun vaata nüüd seda Mina.Maailm.Meedia2011. uuringu ankeeti. Kujuta ette, et peaksid nüüd hakkama ankeeti täitma. Kirjelda palun, kuidas Sa seda ankeeti täidaksid?

Millest sa alustad ankeedi täitmist?

Kui tähelepanulikult Sa tavaliselt juhendit loed?

Kui Sa ankeeti sirvid, millised mõtted tekivad erinevaid küsimusi ja vastusevariante vaadates?

Mis on küsimuste / vastusevariantide erinevused? Sarnasused?

B3 Nüüd vaatame eraldi Mina.Maailm.Meedia2011. ankeedi mõningaid küsimusi.

Mida Sa üldiselt arvad küsimustest, kus Sa pead ise vabas vormis vastuse kirjutama (nt ankeedis lk 47)? Kui tihti ja kuidas Sa vastad nendele küsimustele? Millest see sõltub?

Mida Sa üldiselt arvad küsimustest, kus Sa pead valima vastused etteantud vastusevariantide hulgast (nt küsimus 489 lk 35)?

Mida Sa üldiselt arvad küsimustest, kus Sa pead terve rida sarnaseid teemasid hindama samade vastusevariantide abil (nt küsimused tabelites 434-450 lk 31)?

Kuidas meeldib Sulle rohkem vastata? Kas vabas vormis või etteantud vastusvariantide abil? Põhjenda!

C) Skaalad

Nüüd me räägime täpsemalt küsimuste ja vastusevariantide sõnastusest ankeedis. Järgnevalt vaatame lähemalt mõnda antud ankeedis esitatud küsimust ja selle vastusevariante.

C1 Esitan Sulle järjest järgmised küsimused *online* portaalide jälgimise (vt KAART 2) ning ajalehtede lugemise kohta (KAART 3). Palun vasta kirjalikult nendele küsimustele. Kui on

võimalik, siis kohe täitmise ajal kirjelda, mille põhjal otsustasid valida just selle vastusevariandi. Kui see on raske, siis arutleme hiljem.

Vastuste põhjal teen ise kiiranalüüsi, kuidas erineb tulemus vastusvariantide sõnastuse järgi.

Edaspidi püüame selgitada, millest sõltub see erinevus

Siin sa panid kirja, et... (iga päev, mitu korda nädalas, järjekindlalt, väga harva jne)

Palun täpsusta, miks vastasid küsimustele just selliselt!

Võrdleme vastuseid, mis andsid kahele erinevale küsimusele. Põhjenda, miks vastasid just selliselt!

Kuidas Sa saad nendest skaalade tähendustest aru? Palun nimeta märksõnad, mis seostuvad nende skaalade sõnaliste kirjeldustega (nt mõnikord jne, st siin küsida eraldi läbi kõik sõnalised vastused ja küsida, mis sellega seostub, kuidas neid mõistetakse). Palun võrdle neid eri skaalasid omavahel! St see sõnaliste vastete tähendus oli uurimisküsimustes sees, aga intervjuust ja kavast väga hästi välja ei tule. Kas on Sinu jaoks mõni variant üle? Puudu?

Kumb küsimus ja vastusevariandid meeldivad rohkem? Vähem? Miks?

C2 Järgnevalt esitan Sulle erinevad tegevused, mida internetis on võimalik teha (KAART 4).

Palun vasta kirjalikult nendele küsimustele. Kui on võimalik, siis kohe täitmise ajal kirjelda, mille põhjal otsustasid valida just selle vastusevariandi. Kui see on raske, siis arutleme hiljem. Sama kiiranalüüsi järgi selgitame vastuseid.

Siin sa panid kirja, et... (iga päev, mitu korda nädalas, järjekindlalt, väga harva jne)

Palun täpsusta, miks vastasid küsimustele just selliselt!

Kuidas Sa saad nendest skaalade tähendustest aru?

Palun võrdle neid eri skaalasid omavahel!

Mis seostub nende vastusevariantidega erinevates tabelites?

Kas on Sinu jaoks mõni variant üle? Puudu?

C3 Järgevalt on esitatud küsimused erinevate institutsioonide usaldamise kohta (KAART 5).

Palun vasta kirjalikult neile küsimustele. Kui on võimalik, siis kohe täitmise ajal kirjelda, mille põhjal otsustasid valida just selle vastusevariandi. Kui see on raske, siis arutleme hiljem. Sama kiiranalüüsi järgi selgitame vastuseid.

Siin sa panid kirja, et... (usaldan täiesti, ei usalda üldse jne) Palun täpsusta, miks vastasid küsimustele just selliselt!

Palun võrdle neid eri skaalasid omavahel!

Kuidas Sa saad vajaduse korral oma neutraalsust erinevate skaalade puhul väljendada? Mis on selle skaala nn keskpunkt?

Kui skaalal on määratletud nt vaid äärmuslikud vastusevariandid (1 kuni 5, 1 kuni 9), millise skaala korral on vastamine keerulisem? Lihtsam? Põhjenda!

C4 Järgnevalt on esitatud küsimus ühiskondlike muutuste tajumise kohta (KAART 6). Palun vasta kirjalikult neile küsimustele. Kirjelda, mille põhjal otsustasid valida just sellise vastusevariandi?

Siin sa panid kirja, et... (liiga kiired, liiga aeglased, ei oska öelda jne) Palun täpsusta, miks vastasid küsimustele just selliselt!

Kuidas Sa saad vajaduse korral oma neutraalsust erinevate skaalade puhul väljendada? Mis on selle skaala nn keskpunkt?

Mis põhjustel valiksid variandi „ei oska öelda“? Jätaksid küsimusele vastamata?

Kuivõrd lihtsalt otsustaksid „ei oska öelda“ variandi kasuks eri küsimuste korral?

Palun põhjenda!

Mis seostub nende variantidega ja mis juhul konkreetse variandi valiks?

C5 Juhul kui intervjuu käigus tundub, et intervjuueritav inimene on pädev vastata. Nagu Sa võid märgata, mõned nendest küsimustest olid nõ konkreetset, ehk „kui sageli jälgid“, „kui sageli teed midagi“. Teised küsimused olid nõ abstraktsed, ehk „usaldusväarsuse määratlemine“, oma hinnangu andmine.

Millistele küsimustele oli Sinu jaoks lihtsam/keerulisem vastata? Konkreetsetele või nõ abstraktsetele?

Kas nüüd, teades seda vahet, Sa saad neid vastusvariante omavahel võrrelda? Mis nendest skaaladest olid Sinu jaoks mugavamad?

Lisa 2. Intervjuu abikaardid

KAART 1

1. Milline on olnud Teie kokkupuude järgmiste küsitlusmeetoditega?

- Kirjalik, isetäidetav ankeet (nt küsitaja annab ankeedi, mille ma ise kirjalikult täidan)
- Suuline küsitlus (küsitaja küsib küsimusi, mina vastan suuliselt ning küsitaja märgib kirjalikult vastused paberankeeti või arvutisse)
- Telefoniküsitlus (küsitaja helistab ning esitab küsimused telefoni teel suuliselt)
- Internetiküsitlus (küsimustele vastamine toimub internetis)
- Postiküsitlus (ankeet saadetakse koju postiga, pärast ankeedi täitmist saadan ankeedi tagasi uuringu läbiviijale)
- *Kas midagi veel?*

KAART 2

1. Milliste ajalehtede võrguväljaandeid ja milliseid uudisteportaale Te jälgite ning kui sageli?

Märkige üks vastus igas reas.

	Iga päev	Mitu korda nädalas	Mõnel korral kuus	Kord kuus või harvemini	Ei jälgigi üldse
postimees.ee	5	4	3	2	1
epl.ee	5	4	3	2	1
ohtuleht.ee	5	4	3	2	1
aripaev.ee	5	4	3	2	1
ekspress.ee	5	4	3	2	1
maaleht.ee	5	4	3	2	1
Mõni kohalik leht	5	4	3	2	1
delfi.ee	5	4	3	2	1
err.ee	5	4	3	2	1
elu24.ee	5	4	3	2	1
Mõni teine Eesti portaal	5	4	3	2	1
Mõni Venemaa ajaleht, portaal	5	4	3	2	1
Teiste maade ajalehed, portaalid	5	4	3	2	1

2. Milliste ajalehtede võrguväljaandeid ja milliseid uudisteportaale Te jälgite ning kui sageli?

Märkige üks vastus igas reas.

	Sageli	Mõnikord	Väga harva	Üldse mitte
postimees.ee	4	3	2	1
epl.ee	4	3	2	1
ohtuleht.ee	4	3	2	1
aripaev.ee	4	3	2	1
ekspress.ee	4	3	2	1
maaleht.ee	4	3	2	1
Mõni kohalik leht	4	3	2	1
delfi.ee	4	3	2	1
err.ee	4	3	2	1
elu24.ee	4	3	2	1
Mõni teine Eesti portaal	4	3	2	1
Mõni Venemaa ajaleht, portaal	4	3	2	1
Teiste maade ajalehed, portaalid	4	3	2	1

KAART 3

3. Milliseid loetletud ajalehtedest Te loete ja kui sageli? Võtke arvesse ka veebiväljaannete lugemist! Märkige üks vastus igas reas.

	Järjekind- lalt iga numbrit	Pidevalt, ehkki mitte iga numbrit	Juhus- likult, vahete- vahel	Väga harva	Üldse mitte
Postimees	5	4	3	2	1
Eesti Päevaleht	5	4	3	2	1
Õhtuleht	5	4	3	2	1
Äripäev	5	4	3	2	1
Eesti Ekspress	5	4	3	2	1
Maaleht	5	4	3	2	1
Sirp	5	4	3	2	1
Linnaleht	5	4	3	2	1
Mõni maakonnaleht	5	4	3	2	1
Kohalik valla- või linnaleht	5	4	3	2	1
Mõni Eestis ilmuv venekeelne leht	5	4	3	2	1
Mõni Venemaa ajaleht	5	4	3	2	1
Mõni ajaleht inglise, saksa, soome jt keeltes	5	4	3	2	1

4. Milliseid loetletud ajalehtedest Te loete ja kui sageli? Võtke arvesse ka veebiväljaannete lugemist! Märkige üks vastus igas reas.

	Järjekind- lalt	Juhus- likult mõnda numbrit	Väga harva	Üldse mitte
Postimees	4	3	2	1
Eesti Päevaleht	4	3	2	1
Õhtuleht	4	3	2	1
Äripäev	4	3	2	1
Eesti Ekspress	4	3	2	1
Maaleht	4	3	2	1
Sirp	4	3	2	1
Linnaleht	4	3	2	1
Mõni maakonnaleht	4	3	2	1
Kohalik valla- või linnaleht	4	3	2	1
Mõni Eestis ilmuv venekeelne leht	4	3	2	1
Mõni Venemaa ajaleht	4	3	2	1
Mõni ajaleht inglise, saksa, soome jt keeltes	4	3	2	1

KAART 4

5. Kui sageli teete internetis järgmisi tegevusi? Märkige üks vastus igas reas.

	Sageli Pidevalt Regulaarselt Järjekindlalt	Mõnikord Vahetevahel	Väga harva, juhus- likult	Üldse mitte
Oma kodulehe või blogi täiendamine	4	3	2	1
Piltide-fotode üles laadimine Internetis	4	3	2	1
Videote üles laadimine (Youtube, Toru)	4	3	2	1
Muusika, filmide, programmide jagamine (Bittorrent jne)	4	3	2	1
Oma sõprade-tuttavate jälgimine suhtlusportaalides (Orkut, Facebook, Rate.ee, Myspace, LinkedIn jne)	4	3	2	1
Iseenda kohta info jagamine suhtlusportaalides	4	3	2	1
Foorumites enda jaoks olulisel teemal sõna võtmine	4	3	2	1
Delfis või online-ajalehtedes artiklite kommenteerimine	4	3	2	1
Osalemine mängukeskkondades (Second Life, Warcraft, Mängukoobas)	4	3	2	1
Suhtlemine sõprade ja tuttavatega	4	3	2	1
Suhtlemine tööalaselt, klientide ja kolleegidega	4	3	2	1
Suhtlemine ametnikega, asjaajamine interneti kaudu	4	3	2	1
Asutuste ja organisatsioonide sisene suhtlemine (intranet, listid jms)	4	3	2	1

6. Kui sageli teete internetis järgmisi tegevusi? Märkige üks vastus igas reas.

	Sageli, järjepidevalt	Mõnikord	Väga harva, juhuslikult	Üldse mitte
Oma kodulehe või blogi täiendamine	4	3	2	1
Piltide-fotode üles laadimine Internetis	4	3	2	1
Videote üles laadimine (Youtube, Toru)	4	3	2	1
Muusika, filmide, programmide jagamine (Bittorrent jne)	4	3	2	1
Oma sõprade-tuttavate jälgimine suhtlusportaalides (Orkut, Facebook, Rate.ee, Myspace, LinkedIn jne)	4	3	2	1
Iseenda kohta info jagamine suhtlusportaalides	4	3	2	1
Foorumites enda jaoks olulisel teemal sõna võtmine	4	3	2	1
Delfis või online-ajalehtedes artiklite kommenteerimine	4	3	2	1
Osalemine mängukeskkondades (Second Life, Warcraft, Mängukoobas)	4	3	2	1
Suhtlemine sõprade ja tuttavatega	4	3	2	1
Suhtlemine tööalaselt, klientide ja kolleegidega	4	3	2	1
Suhtlemine ametnikega, asjaajamine interneti kaudu	4	3	2	1
Asutuste ja organisatsioonide sisene suhtlemine (intranet, listid jms)	4	3	2	1

KAART 5

7. Allpool on loetletud erinevaid Eesti ühiskonnas toimivaid institutsioone ja rühmi. Valige, palun, igal real üks vastusevariant ühest kuni viieni, mis kõige paremini iseloomustab nende usaldusväärsust Teie jaoks. Märkige üks vastus igas reas.

	Ei usalda üldse	Pigem ei usalda	Pigem usaldan	Usaldan täiesti
Eesti Televisioon	1	2	3	4
Eratelekanalid	1	2	3	4
Ajalehed	1	2	3	4
Eesti Raadio	1	2	3	4
Eraraadiod	1	2	3	4
Internetiportaaliid	1	2	3	4

8. Allpool on loetletud erinevaid Eesti ühiskonnas toimivaid institutsioone ja rühmi. Valige, palun, igal real üks vastusevariant ühest kuni viieni, mis kõige paremini iseloomustab nende usaldusväärsust Teie jaoks. Märkige üks vastus igas reas.

	Ei usalda üldse				Usaldan täiesti
Eesti Televisioon	1	2	3	4	5
Eratelekanalid	1	2	3	4	5
Ajalehed	1	2	3	4	5
Eesti Raadio	1	2	3	4	5
Eraraadiod	1	2	3	4	5
Internetiportaaliid	1	2	3	4	5

9. Allpool on loetletud erinevaid Eesti ühiskonnas toimivaid institutsioone ja rühmi. Valige, palun, igal real üks vastusevariant ühest kuni viieni, mis kõige paremini iseloomustab nende usaldusväärsust Teie jaoks. Märkige üks vastus igas reas.

	Ei usalda üldse						Usaldan täiesti
Eesti Televisioon	1	2	3	4	5	6	7
Eratelekanalid	1	2	3	4	5	6	7
Ajalehed	1	2	3	4	5	6	7
Eesti Raadio	1	2	3	4	5	6	7
Eraraadiod	1	2	3	4	5	6	7
Internetiportaaliid	1	2	3	4	5	6	7

10. Allpool on loetletud erinevaid Eesti ühiskonnas toimivaid institutsioone ja rühmi. Valige, palun, igal real üks vastusevariant ühest kuni viieni, mis kõige paremini iseloomustab nende usaldusväärsust Teie jaoks. Märkige üks vastus igas reas.

	Ei usalda üldse								Usaldan täiesti
Eesti Televisioon	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Eratelekanalid	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ajalehed	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Eesti Raadio	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Eraraadiod	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Internetiportaaliid	1	2	3	4	5	6	7	8	9

KAART 6

11. Mõni inimene tunneb, et muutused on olnud liigagi kiired. Teine arvab, et mõnigi asi on muutunud liiga aeglaselt. Kuidas Teile tundub?

Muutused on olnud minu jaoks...

- 1 Liiga kiired
- 2 Pigem kiired
- 3 Paraja kiirusega
- 4 Pigem aeglased
- 5 Liiga aeglased
- 6 Ei oska öelda

12. Mõni inimene tunneb, et muutused on olnud liigagi kiired. Teine arvab, et mõnigi asi on muutunud liiga aeglaselt. Kuidas Teile tundub?

Muutused on olnud minu jaoks...

- 1 Liiga kiired
- 2 Pigem kiired
- 3 Pigem aeglased
- 4 Liiga aeglased
- 5 Ei oska öelda

13. Mõni inimene tunneb, et muutused on olnud liigagi kiired. Teine arvab, et mõnigi asi on muutunud liiga aeglaselt. Kuidas Teile tundub?

Muutused on olnud minu jaoks...

- 1 Liiga kiired
- 2 Pigem kiired
- 3 Pigem aeglased
- 4 Liiga aeglased

14. Mõni inimene tunneb, et muutused on olnud liigagi kiired. Teine arvab, et mõnigi asi on muutunud liiga aeglaselt. Kuidas Teile tundub?

Muutused on olnud minu jaoks...

- 1 Liiga kiired
- 2 Pigem kiired
- 3 Ei oska öelda
- 4 Pigem aeglased
- 5 Liiga aeglased

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Jelizaveta Tustanovskaja (sünnikuupäev: 12.06.89)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kvantitatiivsed meediauuringud: Mina.Maailm.Meedia uuringu skaalade tõlgendamine eesti- ja venekeelsete noorte hulgas“ mille juhendaja on Anu Masso
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas 26.05.2014